

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Юник Іван Михайлович

**“РИЗИК ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА НАПРЯМИ
УПРАВЛІННЯ НИМ”**

Спеціальність 8. 050105 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студент групи БСм – 51
І.М. Юник

Науковий керівник
к.е.н., доцент О.Л. Малахова

Дипломну роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 2013 р.
Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор

Дзюблюк О. В. _____

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ	7
1.1. Сутність банківської ліквідності	7
1.2. Основні відмінності між поняттями «ліквідність» і «платоспроможність»	19
1.3. Основи управління ризиком ліквідності банку	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	37
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ	40
2.1. Оцінка ліквідності банківської системи України та факторів, що її визначають	40
2.2. Аналіз депозитної бази вітчизняних банків як основного джерела поповнення ліквідних коштів	48
2.3. Механізм управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків (на прикладі ПАТ «Укрсоцбанк»)	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	69
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ	72
3.1. Розробка стратегії досягнення збалансованої ліквідності як необхідна умова підвищення ефективності управління ризиком ліквідності	72
3.2. Впровадження cash-polling як інструменту оптимізації комплексного управління ризиком ліквідності банку	86
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	95
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку банківської системи України вітчизняні банки здійснюють свою діяльність в умовах постійної міжбанківської конкуренції, що посилюється. У зв'язку з цим багато банків для підвищення своєї конкурентоспроможності і досягнення поставлених цілей роблять ставки на агресивну ринкову стратегію. У боротьбі за клієнта банки упроваджують багаточисельні інновації в організації і методах управління своєю діяльністю, постійно удосконалюють форми обслуговування корпоративних і індивідуальних клієнтів, розробляють новий, нестандартний вигляд послуг, що обумовлює підвищення рівня різного роду ризиків в діяльності банків. Тому, одним з найважливіших питань банківського менеджменту на сучасному етапі залишається питання підтримки стабільного стану ліквідності комерційних банків. Шляхи вирішення цього питання багато в чому визначаються якістю організації процесів управління ліквідністю. Суть проблеми управління ліквідністю полягає в тому, що попит на ліквідні засоби не завжди дорівнює їх пропозиції в певний момент часу і тому банк постійно стикається або з дефіцитом платіжних засобів, або з їх надлишком, тобто з ризиком ліквідності.

Об'єктивна необхідність вдосконалення існуючих підходів до управління ліквідністю, побудови ефективного механізму управління ризиком ліквідності комерційних банків з метою їх адаптації до умов функціонування банківської системи України, що змінюються, визначають актуальність теми дипломної роботи.

Огляд літератури з теми дослідження. В Україні дослідженням різних аспектів проблеми управління банківської ліквідності присвячені праці В.В. Вітлінського, А.В. Деркача, А.В. Дзюблюка, Т.Т. Ковальчука, В.Н. Кочеткова, В.М. Малюкова, А.Н. Морозу, Л.О. Примостки, М.Ф. Пуховкиной, К.Е. Раєвського, М.І. Савлука, О.В. Шевчука, Ф.І. Шпигу, З.І. Щибіволока.

Значний вклад в рішення задачі управління ліквідністю внесли також зарубіжні учені Л.Т. Батракова, М.Б. Діченко, Е.Д. Долан, В.В. Іванов, Дж. Кейнс,

Т.У. Кох, О.І. Лаврушин, Э. Рід, П.С. Роуз, Дж. Синки, В.М. Усоськин, Е.Б. Ширінська, М.М. Ямпольський.

Проте, не дивлячись на значний обсяг публікацій, в яких аналізуються проблеми управління банківською ліквідністю і ризиками, необхідно відзначити, що досить велике коло питань залишається недостатньо вивченим. У тому числі недостатньо розробленими є питання сутності ліквідності сучасного банку, методологічного розмежування понять «ліквідності» і «платоспроможність», що наводить до складнощів в термінології і практичному їх використанні, особливо при розробці механізму управління ризиком ліквідності.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є подальший розвиток теоретико-методологічних основ управління банківською ліквідністю в умовах нестабільності економіки України і на цій основі розробка практичних рекомендацій що вдосконаленню існуючих підходів до управління ризиком ліквідності комерційного банку.

Для досягнення зазначеної мети в дипломній роботі було поставлено і вирішено такі завдання:

- обґрунтування сутності банківської ліквідності;
- визначення основних відмінностей між поняттями «ліквідність» і «платоспроможність»;
- характеристика механізму управління ризиком ліквідності банку;
- оцінка ліквідності банківської системи України та факторів, що її визначають;
- аналіз депозитної бази вітчизняних банків як основного джерела поповнення ліквідних коштів;
- дослідження механізму управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків (на прикладі ПАТ «Укрсоцбанк»);
- розробка стратегії досягнення збалансованої ліквідності як необхідна умова підвищення ефективності управління ризиком ліквідності;
- розгляд можливостей впровадження cash-polling як інструменту оптимізації комплексного управління ризиком ліквідності банку.

Об'єктом дослідження є фінансова діяльність комерційних банків України в умовах нестабільного розвитку вітчизняної економіки.

Предметом дослідження є вивчення і вдосконалення існуючих підходів до управління ризиком ліквідності комерційних банків.

Методи дослідження. В процесі написання дипломної роботи використано фундаментальні положення сучасної економічної теорії, теорії банківської справи, методи кількісного аналізу у поєднанні з методом наукової абстракції, методи системного, порівняльного і графічного аналізу, а також методи групування та класифікації.

Інформаційна база роботи. Інформаційною основою дослідження послужили закони України, нормативно-правові акти з питань регулювання банківської діяльності, офіційні дані НБУ і деяких комерційних банків, наукові роботи і методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів, матеріали науково-практичних конференцій, семінарів і періодичні видання, які видані в Україні і за кордоном.

Наукова новизна. Найбільш важливі теоретичні і практичні результати, які характеризують новизну дипломної роботи, полягають в наступному:

- подальший розвиток отримало вивчення суті поняття «Ліквідність банку», а саме доведений її комплексний характер і на підставі цього сформульовано визначення ліквідності банку як здатності без істотних втрат мобілізувати засоби в грошовій формі з метою створення умов для своєчасного і повного виконання своїх зобов'язань і вимог як за пасивними, так і за активними операціями в даний момент часу і в майбутньому;
- удосконалено підходи до формування основних критеріїв, які дозволяють виявити відмінності між ліквідністю і платоспроможністю. Запропоновано розглядати ліквідність як внутрішню властивість банку, яка визначається оптимальною величиною засобів по статтях активу і пасиву з врахуванням відповідних термінів їх розміщення. Платоспроможність запропоновано розглядати як зовнішня властивість,

яка відображає результат якості внутрішньої діяльності банку і характеризує його здатність своєчасно і повністю виконувати свої грошові зобов'язання;

- удосконалено підходи до аналізу ризику ліквідності шляхом впровадження аналізу мікроринку клієнта, суть якого полягає в детальній оцінці руху коштів клієнта на рахунку в банку (період і частота надходження/витрат), купівля/продаж продукції в торгових мережах, підприємствах, обмін валют тощо. Такого роду аналіз дасть змогу банкам більш точно передбачити витрачання коштів клієнта з його банківського рахунку і таким чином, передбачити відтік ліквідності з банку, а також зробити прогноз надходження коштів на рахунки банку. Окрім цього, банк зможе простежити рух коштів між своїми клієнтами та причини і шляхи їх перелив на рахунки інших банків. Використання аналізу мікроринку клієнта є одним із варіантів підвищення ефективності управління ризиком ліквідності та стратегії управління ліквідністю банку.
- для підвищення ефективності управління ліквідністю банку запропоновано використовувати в практиці банківської діяльності cash management, тобто сукупність банківсько-бухгалтерських послуг, що надаються окремими банками (або їх об'єднаннями) корпоративній клієнтурі щодо управління її готівкою з метою оптимізації внутрішніх фінансових потоків і здійснення фірмового планування на предмет досягнення максимізації доходу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що використання результатів дипломної роботи дозволить підвищити ефективність існуючих підходів до управління ризиком ліквідності комерційного банку в умовах нестабільності на фінансових ринках.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 111 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 8 таблиць, 17 рисунків, список використаних джерел із 91 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

1.1. Сутність банківської ліквідності

В умовах посткризового відновлення економіки України, однією з найбільш важливих економічних категорій, використовуваних при обговоренні умов функціонування, як окремих банків, так і банківської системи в цілому, є ліквідність. Після довгої відсутності цього поняття в термінології банківської справи в даний момент воно досить широко використовується економістами та банківськими працівниками як в теорії так і в практиці. Однак визначення поняття «ліквідність» у сучасній літературі не є однозначним. У зв'язку з цим виникає необхідність теоретичних і методологічних досліджень сутності банківської ліквідності.

Термін «ліквідність» походить від латинського «liquidus», що в перекладі означає текучий, рідкий, іншими словами, ліквідність створює можливість характеризувати легкість руху. Він був запозичений з німецької мови на початку ХХ століття і по суті використовувався для оцінки діяльності клієнта – юридичної особи при визначенні його фінансової стійкості переважно банками. В економічній літературі 30-х років термін «ліквідність» тісно пов'язувався з поняттям «кредитоспроможність» і застосовувався для оцінки власних і оборотних коштів підприємства, а також ефективності використання ним власних і позикових джерел [48, с. 143]. Цей термін практично не застосовувався для оцінки діяльності банків на території нашої держави.

В умовах функціонування в нашій країні однорівневої банківської системи поняття ліквідності було нерозривно пов'язано з уявленнями про кризові потрясіння в капіталістичній економіці. Ліквідність трактувалася як «...мобільність активів підприємств, фірм або банків в капіталістичних країнах, що забезпечує фактичну можливість (здатність) безперебійно оплачувати в строк всі їх зобов'язання та всі законні до них вимоги [9, с.672].

До середини 80-х років двадцятого століття термін «ліквідність» став використовуватися для характеристики економічних відносин як для підприємств, так і для банків деякими економістами і у нас в країні. Так, в «Фінансово-кредитному словнику» в 1986 р. ліквідність банку визначалася як його «здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх зобов'язань» [67, с. 36].

У міру розвитку та постійного ускладнення економічних відносин у фінансовій і банківській сферах зазнала зміни (розширилася) і економічна сутність поняття «банківська ліквідність». Так, Панова Г.С. у своїй книзі «Аналіз фінансового стану комерційного банку» в 1996 р. визначає ліквідність банку як «стан, який характеризує здатність банку перетворювати різні групи активів безпосередньо у платіжні засоби з метою повного і своєчасного виконання зобов'язань по пасиву» [49, с. 112].

В даний час термін «ліквідність» часто використовується в поєднаннях з поняттями, що стосуються об'єктів економіки (товар, актив), суб'єктів і категорій національної економіки (підприємство, банк, банківська система, ринок), самої економіки і держави, а також застосовується при оцінці балансу економічних суб'єктів (підприємства, банку). Однак слід зазначити, що в сучасній вітчизняній літературі багатьма економістами поняття «банківська ліквідність» як і раніше визначається одновимірно і однозначно: зміна сутності поняття «ліквідність» ними не враховується. Разом з тим, існує ряд авторів, які визначають банківську ліквідність як складну систему, що складається з певних взаємопов'язаних між собою елементів і має різні рівні. Так, Е. Галицька і Л. Висоцька розглядають п'ятирівневу систему елементів, які визначають банківську ліквідність: ліквідність пасивів, ліквідність активів, ліквідність балансу, ліквідність банку, ліквідність банківської системи [15, с. 18].

На наш погляд, використовуючи комплексний підхід до вивчення банківської ліквідності, зазначену систему необхідно розглядати більш широко, а саме доповнити її такими рівнями як: міжнародна банківська ліквідність, ліквідність фінансового ринку, ліквідність економіки. Крім того, на нашу думку, слід виключити ліквідність пасивів, оскільки доцільніше говорити про їх

стабільність (рис. 1.1).

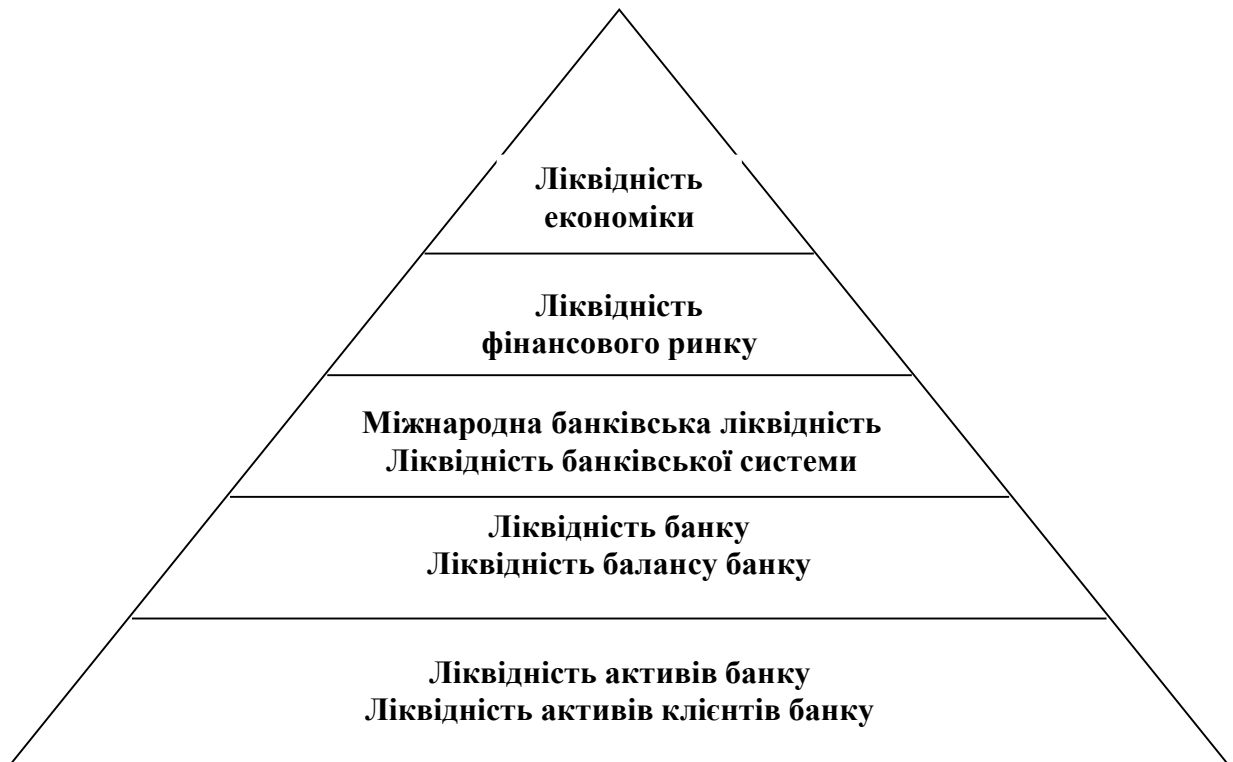

Рис. 1.1. Система рівнів, що визначають банківську ліквідність

Розглянемо докладно наведену систему, а також різні існуючі інтерпретації кожного з рівнів.

Нижчий рівень системи – ліквідність активів.

Ліквідність активів, на думку американських економістів С.Ліппмана і Дж. Мак Колла, розуміється як «оптимально очікуваний час для трансформації активу в гроші» [78]. Більш конкретизовані поняття ліквідності активу дають Д.Д.Ван-Хуз, Р.Л.Міллер: «Актив називається ліквідним, якщо його можна обміняти на товар або послугу при низьких трансакційних витратах і при відносній визначеності номінальної (без урахування інфляції) вартості цього активу [42, с. 186]». У даному трактуванні ліквідність активу визначається виходячи зі ступеня збереження його здатності до обміну, що дуже важливо для банків.

Ліквідність активів банку безпосередньо залежить від ліквідності активів його клієнтів, тому що від можливості реалізувати товар, виготовлений за рахунок отриманих позик банку, залежить своєчасність повернення кредитних ресурсів, а отже і ліквідність банківських активів. На стабільних розвинених ринках саме

якість активів у загальному випадку лежить в основі успішного функціонування банку, а рівень ліквідності визначає ступінь захисту банку від збитків і появи дефіциту поточних платежів, що виникає внаслідок несвоєчасного повернення або втрати розміщених банком коштів. Крім того, зворотність активів банку з точки зору їх ліквідності визначається їх здатністю бути реалізованими на ринку або затребуваними з позичальника в терміни, відмінні від обумовлених у договорі, без істотних втрат у вартості. Відповідно, найбільш якісні ті високоліквідні активи банку, які він здатний продати в будь-який момент без втрати балансової вартості. Виходячи зі сказаного, активи банку можуть бути ліквідними (якісними), малоліквідними (при падінні котирувань на цінні папери) і неліквідними (позики, нереальні до повернення).

Другим рівнем побудованої системи елементів банківської ліквідності є ліквідність балансу. Український вчений О. Дзюблук розглядає ліквідність балансу – як «стан банківського балансу, при якому структура його активів за сумами та строками є адекватною структурі пасивів за величиною і термінами залучення» [19, с. 125]. Крім того, «баланс вважається ліквідним, якщо його стан дозволяє за рахунок швидкої реалізації коштів по активу покривати термінові зобов'язання по пасиву» [6, с. 202]. У даному визначенні ліквідність відображає здатність суб'єкта на конкретну дату забезпечити активами погашення своїх зобов'язань, і є якісною характеристикою «запасу» власних коштів банку, «портфелів» його активів і структури зобов'язань.

Проте в діяльності банку характерно, насамперед, постійний рух активів і позикових коштів. Тому черговий рівень наведеної системи елементів (див. рис.1.1.) – ліквідність банку – визначається з урахуванням цієї «плинності», як «здатність банку протягом певного часу змінювати сформований несприятливий рівень ліквідності балансу або запобігати погіршенню досягнутого, об'єктивно необхідного рівня ліквідності за рахунок ефективного управління відповідними статтями активів і пасивів, залучення додаткових позикових коштів ... » [7, с. 83].

Спочатку поняття ліквідність банку включало в себе лише здатність активів банку перетворюватися, перетікати в грошові кошти. Ліквідність була одним з умов платоспроможності банку, тобто найважливішою умовою його існування.

У 1994 році відомий вчений Дж. Синки наступним чином визначав ліквідність: «ліквідність необхідна банкам головним чином для того, щоб бути готовими до вилучення депозитів і задовольняти попит на кредити. Несподівані зміни потоків створюють для банків проблеми ліквідності» [73, с. 586]. Дане визначення, на наш погляд, характеризує, з одного боку, специфіку банківської ліквідності, а з іншого – визначає практичну сторону поняття «ліквідність».

Американський економіст Е. Рід вважає банк ліквідним, якщо «... суми його наявних коштів і інших ліквідних активів, а також можливості швидко мобілізувати кошти з інших джерел достатні для своєчасного погашення боргових і фінансових зобов'язань. Крім того, банк повинен мати достатній ліквідний резерв для задоволення практично будь-яких непередбачених фінансових потреб» [68]. Наведене визначення більш широко визначає ліквідність банку, оскільки вказує на необхідність формування резервів ліквідності.

Головним джерелом ліквідності банку є первинні резерви ліквідності, основними складовими яких є кошти на кореспондентських рахунках, готівка в касі, банківські метали.

Вторинні резерви ліквідності – високоліквідні дохідні активи, які з мінімальною затримкою і незначним ризиком втрат можна перетворити в грошові готівкові кошти (портфель урядових цінних паперів, іноді – короткострокові позики). Основне призначення вторинних резервів – поповнення первинних, що свідчить про залежність банку від ліквідності держави, фінансового ринку та економіки в цілому.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок про те, що ліквідність банку безпосередньо пов'язана з тими активами, якими володіє банк. Дж. Сінкі наступним чином характеризував це: «здатність банку ... забезпечувати ліквідність вимагає наявності високоліквідних і легко переміщуваних фінансових активів. Вимога ліквідності означає, що фінансові активи повинні бути доступні

для власників в найкоротший час (протягом дня або того менше) за номіналом. Вимога переміщуваності означає, що права на володіння фінансовими активами повинні бути переданими за номіналом іншому економічному суб'єкту, причому у формі, прийнятною для нього » [73].

Таким чином, у вищенаведених визначеннях ліквідність банку – це стан, який характеризує здатність банку перетворювати різні групи активів безпосередньо у платіжні засоби з метою повного і своєчасного виконання зобов'язань по пасиву.

Поряд з ліквідністю банку можна говорити про ліквідність банківської системи, яка є вищим рівнем наведеної системи елементів, які визначають ліквідність

Для країни з однорівневою банківською системою в тому вигляді, в якому вона впродовж десятиліть існувала в СРСР, питання ліквідності банківської системи зводилося до питання ліквідності одного головного (Держбанку СРСР) і декількох спеціалізованих банків. Роль низових ланок банківської системи зводилася до виконання директив вищого органу управління. За всіма зобов'язаннями банків перед вкладниками відповідала держава. Способами підтримки ліквідності були: система емісійно-касового регулювання; система банківського контролю за витрачанням коштів на заробітну плату і видачею готівки на інші цілі; організація інкасації торгової виручки; принципи організації грошового обороту (єдності каси, обмеження використання готівки в усупільненому секторі економіки) .

У країні з ринковою економікою ліквідність дворівневої банківської системи в першу чергу залежить від ліквідності кожного окремого банку, оскільки діяльність кожного банку взаємопов'язана і взаємозалежна від ринку міжбанківських позик і депозитів. У той же час ліквідність банківської системи визначається структурою активно-пасивних операцій всіх банків країни, співвідношеннями між активами і пасивами, які впливають на виконання основних нормативів НБУ.

Необхідно відзначити, що на відміну від ліквідності окремого банку, питання ліквідності банківської системи не знайшло поки широкого обговорення в економічній літературі. На нашу думку, ліквідність банківської системи – це здатність банківської системи забезпечити достатність грошової маси і грошових активів для економіки країни.

Проте в даний час, в період розвитку міжнародних відносин та глобалізації економіки жодна країна не є строго відокремлена від міжнародної інтеграції та кооперації, жодна банківська система не є замкненою по відношенню до банківських систем інших країн. Міжнародний перетік капіталу, як результат пошуку його оптимального інвестування, призводить до перетину інтересів банків і, відповідно, банківських систем різних країн. Надання позик підприємствам, концернам, урядам інших країн може виявитися дуже ризикованим вкладенням в силу індивідуальних для кожної країни макроекономічних параметрів – темпів інфляції, способи покриття бюджетного дефіциту, рівня задоволення платоспроможного попиту, стабільності внутрішньої валюти. Як правило, вкладення в економіку країн з ще не сформованою ринковою економікою потенційно найбільш дохідні, але в той же час і найбільш ризиковані. Міжнародні позики урядам і великим промисловим підприємствам надають найбільш великі банки (оскільки розмір цих позик великий), які є основою банківських систем економічно розвинених країн. Ліквідність окремих банків і цілих банківських систем виявляється залежною від економічних і позаекономічних процесів у країнах, що розвиваються. Очевидно, тут має сенс говорити про поняття «міжнародна банківська ліквідність».

Це поняття має менш чіткі межі дослідження в силу своїх масштабів і різноякісність складових частин. Але заперечувати наявність процесів, які відображають це поняття, не можна. Особливе значення міжнародна банківська ліквідність має для транснаціональних банків, в балансах яких велику питому вагу займають міжнародні операції.

Оскільки регулювати міжнародну ліквідність силами окремої держави неможливо, певні кроки в цьому напрямку робляться міжнародним банківським

співтовариством. Координуючу і спрямовуючу роль у міжнародному банківському співтоваристві відіграють різні фінансові організації світового рівня.

Враховуючи процес інтеграції ринків і їх зростаючу взаємозалежність, збільшення кількості різких коливань на різних фінансових ринках доцільно, на наш погляд, виділити такий елемент як ліквідність фінансового ринку.

Ліквідність фінансового ринку – одна з основних його характеристик. Вона відображає постійну наявність на ньому покупців і продавців конкретних фінансових інструментів і визначається деякими економістами як «місткість ринку і його здатність амортизувати раптові зміни в попиті і пропозиції без значних коливань цін залученням нових учасників торгівлі, а також зміною обсягів ринку» [23, с. 247]. Це передбачає, що інвестор в будь-який момент часу може здійснити на ринку операцію необхідного обсягу за поточною ринковою ціною (середнє значення між ціною попиту та пропозиції). Іноді різниця між попитом і пропозицією дуже значна і тому при здійсненні операції на ринку ціна операції може істотно відрізнятись від середньої ринкової ціни. Поки ситуація стабільна, ліквідність фінансового ринку не робить помітного впливу на результати фінансових операцій, оскільки її вплив можна досить добре врахувати. В іншому випадку питання ліквідності фінансового ринку виходить на перший план.

Ліквідність фінансового ринку можна охарактеризувати безліччю різних параметрів, які визначають її в конкретний момент часу. Проте рівень ліквідності не залишається постійним у часі. Для відстеження та моделювання динаміки ліквідності фінансового ринку використовуються основні характеристики: концентрація ліквідності, зникнення ліквідності, «втеча до ліквідності» [90]. При цьому чинники, що визначають динаміку ліквідності ринку, досить різноманітні: специфіка інструменту, який торгується, мікроструктура ринку, поведінка учасників ринку [91].

Банки, як фінансові посередники, є активними учасниками фондових ринків і працюють з багатьма фінансовими інструментами. Тому ліквідність фінансового

ринку робить істотний вплив на здатність банку трансформувати активи, тобто на його ліквідність.

Останнім і найвищим рівнем системи елементів, які визначають банківську ліквідність, є ліквідність економіки. Деякі економісти визначають «ліквідність економіки» так: «економіка недостатньо ліквідна, якщо відзначається нестача платіжних засобів, і є надліквідною, якщо відзначається надлишок платіжних засобів [51, с. 110]". Ліквідність економіки в даному формулюванні ототожнюється з наявністю необхідної і достатньої кількості платіжних засобів. А оскільки здійснення грошово-кредитної політики – прерогатива центральних банків, то в якійсь мірі правомірно ототожнювати ліквідність економіки і ліквідність банківської системи країни.

Таким чином, резюмуючи вищевикладене, необхідно підкреслити, що «банківська ліквідність» – комплексне поняття, яке складається з певних елементів, що підтверджується використанням декількох підходів до характеристики банківської ліквідності. У світовій банківській теорії і практиці прийнято виділяти три основні підходи до визначення ліквідності банку, які необхідно розглядати в сукупності: стаціонарна ліквідність (ліквідність як «запас»), поточна ліквідність (ліквідність як «потік») і перспективна ліквідність (ліквідність як «прогноз»).

Перший підхід заснований на визнанні ліквідності в якості здатності банку своєчасно і в повному обсязі погашати свої зобов'язання за рахунок використання активів, тобто ліквідність банку визначається через ліквідність його активів і розуміється як «запас» [6]. Наприклад, «ліквідність банку – це можливість використання якогось активу в якості готівкових грошей (або швидкого перетворення його на такі) і здатність активу зберігати свою номінальну вартість незмінною» [37, с. 134]. Відповідно до цієї точки зору банк вважається ліквідним, якщо суми його грошових коштів, які він має можливість швидко мобілізувати, дозволяють йому повністю і своєчасно виконувати наступні операції:

- повертати своїм кредиторам кошти не пізніше встановлених строків;
- погашати випущені банком цінні папери;

- своєчасно видавати позики за укладеними кредитними договорами, здійснювати овердрафтне кредитування;
- своєчасно проводити платежі по поточних і кореспондентських рахунках.

Розглядаючи ліквідність банку як «запас», необхідно відзначити, що цей метод визначення ліквідності не чутливий до поточних змін у структурі зобов'язань та активів банку, тому що не характеризує здатність банку до трансформації активів а, отже, не завжди об'єктивно відображає стан ліквідності банку, так як характеризує її на певний конкретний момент часу. Ліквідність як «запас» характеризує можливість банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами у визначений момент часу за рахунок запасу власних коштів, запасу активів (портфеля цінних паперів, кредитного портфеля), відповідності термінів запитання пасивів строками погашення активів. Отже, ліквідність банку як «запас» характеризує ліквідність балансу банку і її визначення закріплено в сучасному законодавстві як норматив миттєвої ліквідності Н4 [27].

Однак ліквідність банку більш динамічне поняття і вимагає додаткових характеристик активів і пасивів, що виражаються в їх здатності до руху. Тому виникає необхідність вивчення ліквідності з позиції їх мобільності, що зумовило розвиток другого підходу до визначення ліквідності банку, який має більш універсальний характер: ліквідність аналізується з точки зору «потoku», що передбачає здатність банку протягом певного періоду часу змінити сформований несприятливий склад і структуру активів, пасивів за рахунок залучення нових пасивів, продажу (реалізації) окремих активів, їх сек'юритизації. Необхідною умовою для цього є наявність первинного і розгалуженого вторинного ринків: грошового, фондового, кредитного.

Розгляд ліквідності банку з позицій грошового потоку використовується в нормативному акті НБУ, а саме в Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженій Постановою НБУ від 28 серпня 2001р. № 368. Ліквідність банку визначається як «... здатність банку своєчасно виконувати свої грошові зобов'язання», яка повинна забезпечуватися за рахунок «збалансованості між строками та сумами погашення розміщених активів, і

термінами і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів» і в той же час виконання зобов'язань повинно проводитися «без суттєвих втрат» для прибутку банку [27]. При цьому методика обчислення коефіцієнтів ліквідності, також затверджена Постановою НБУ № 368, передбачає не тільки статистичне співвідношення активів з залишками на пасивних рахунках підвищеної затребуваності, а й виявляє можливі тимчасові розриви ліквідності. Це досягається завдяки порівнянню сум термінових активів і пасивів за відповідними тимчасових інтервалах (норматив поточної ліквідності Н5 і норматив короткострокової ліквідності Н6).

Однак тимчасове узгодження за сумами та строками активів і пасивів не може бути основою оцінки ліквідності банку. Більш оптимальним і наближеним до реальної дійсності, на наш погляд, є третій підхід, в рамках якого ліквідність розуміється як «прогноз». Використання цього методу оцінки ліквідності дозволяє визначати перспективну ліквідність банку. Суть вищесказаного зводиться до того, що при реалізації цього підходу використовуються всі сучасні методи аналізу: фундаментальний, технічний, моделювання. У розрахунок приймаються не стільки реальний рух грошових коштів (списання-надходження), скільки визначення прогнозних залишків з тих чи інших статей балансу. Прогноз стану балансу робиться на основі статистичних досліджень за попередні періоди з урахуванням прогнозу змін обсягів, строків та ступеня ризику активних і пасивних операцій банку, а також прогнозу зміни стану ринку в цілому, що дозволяє моделювати ситуацію в майбутньому. Найбільша складність полягає в тому, що значна частина фінансових потоків банку носить стохастичний (випадковий) характер. До цих потоків відносяться, головним чином, платежі і надходження на рахунки клієнтів. Однак ведення статистики стохастичною частини грошових потоків, і їх постійний аналіз дозволяє підвищити ефективність прогнозу за всіма компонентами.

Таким чином, вивчивши специфіку банківської ліквідності, її комплексний характер, що відображає залежність як від таких основних елементів: ліквідність активів клієнтів банку, ліквідність банку, ліквідність банківської системи,

ліквідність ринку, ліквідність економіки, так і від використання різних підходів до визначення банківської ліквідності, сформулюємо її сучасну сутність.

Ліквідність банку – це комплексне поняття, що відображає здатність банку без істотних втрат мобілізувати кошти в грошовій формі з метою створення умов для своєчасного і повного виконання своїх зобов'язань і вимог як за пасивними, так і за активними операціями в даний момент часу і в майбутньому.

У кожен момент часу банк повинен для виконання зобов'язань (у будь-який момент за зобов'язаннями до запитання і відповідно до терміну по термінових зобов'язаннях) мати достатню кількість готівкових та безготівкових грошових коштів. Для цього необхідна підтримка збалансованого співвідношення між власними, залученими, позиковими засобами, з одного боку, і розміщеними, – з іншого, за допомогою оперативного та гнучкого управління їх структурними елементами, а також за допомогою прогнозних розрахунків на майбутнє.

Комплексність сучасного поняття сутності ліквідності зумовило виділення її двох основних рівнів (макро і мікро), які використовують при розробці практичних рекомендацій з управління банківською ліквідністю та ризиками, супроводжуваними її (рис. 1.2.)

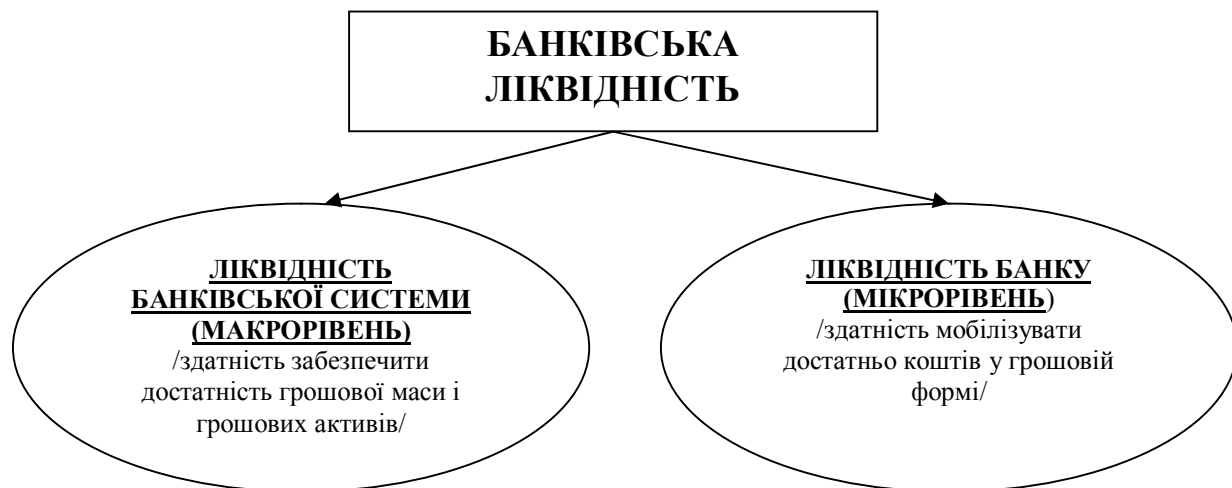

Рис. 1.2. Система рівнів банківської ліквідності

Мікрорівню відповідає поняття ліквідності банку, а макрорівню – поняття ліквідності банківської системи.

Ліквідність банку на мікрорівні характеризує наявність коштів та інших високоліквідних активів банку, здатних у найкоротший термін трансформуватися в гроші для своєчасного погашення зобов'язань і надання позичок. Ліквідність банківської системи на макрорівні характеризують грошові агрегати та інші грошові активи з невеликими термінами реалізації, які відповідно до підходу ліквідності включені до складу «квaziгрошей».

1.2. Основні відмінності між поняттями «ліквідність» і «платоспроможність»

Банки за своїм призначенням повинні бути одними з найнадійніших фінансових посередників, основою стабільності економічної системи держави. В умовах нестабільної правового і економічного середовища, недостатньої підтримки з боку держави, жорсткої конкуренції в банківській системі, кожен банк повинен не тільки зберегти, а й створити умови для збільшення грошових коштів своїх клієнтів. Тому першочергове значення в щоденній діяльності банків має гнучке і оперативне управління його стійкістю і стабільністю. Однак розвиток і використання різних методів управління стійкістю сучасного банку можливе лише за наявності глибоко розробленої теорії банківської справи, менеджменту, економіко-статистичних розробок і моделювання різних процесів банківської діяльності.

Зазначене створює необхідність подальшого поглиблення теоретичних і методичних досліджень сутності різних економічних категорій і понять, що використовуються в банківській справі, в тому числі і таких як «ліквідність» і «платоспроможність».

Проблеми відмінностей між ліквідністю і платоспроможністю висвітлені в роботах О. Дзюблюк, О. Лаврушина, Г. Панової, Дж. Синки, А. Батраковій, М. Ямпільського.

Слід зазначити, що в теорії банківської справи існують різні точки зору на трактування понять «ліквідність» і «платоспроможність», що викликає

термінологічні та практичні складності їх використання. Наукові роботи переважної більшості економістів присвячені теоретичним проблемам ліквідності, зовнішньому аналізу ліквідності, дослідженню статистики та динаміки використання обов'язкових нормативів. Значно менше уваги приділяється виявленню відмінностей між поняттями «ліквідність» і «платоспроможність», а також їх особливостям в сучасних умовах розвитку банківської справи.

Слід зазначити, що в теорії банківської справи існують різні точки зору на трактування понять «ліквідність» і «платоспроможність», що викликає термінологічні та практичні складності їх використання. Наукові роботи переважної більшості економістів присвячені теоретичним проблемам ліквідності, зовнішньому аналізу ліквідності, дослідженню статистики та динаміки використання обов'язкових нормативів. Значно менше уваги приділяється виявленню відмінностей між поняттями «ліквідність» і «платоспроможність», а також їх особливостям в сучасних умовах розвитку банківської справи.

Одні автори, наприклад О. Лаврушин, розглядає платоспроможність як більш широке поняття, на яку впливає комплекс зовнішніх і внутрішніх факторів, а ліквідність, як більш вузьке поняття, на яку впливають лише внутрішні чинники. Ліквідність розглядається як динамічний стан, а платоспроможність, як стан на певну дату [6].

Інші автори (І. Ларіонова, Є. Неволіна), навпаки, розглядають платоспроможність як одну із сторін ліквідності. На їх думку, ліквідність банку, крім платоспроможності, характеризується такими рисами як надійність і фінансова стійкість. Представляється, що поняття «надійність банку» відображає як би погляд на нього ззовні, насамперед з боку клієнтури, зовнішніх користувачів банківських продуктів і послуг, отже є похідним від поняття «платоспроможність». Поняття «стійкість банку» відображає погляд самих банків на внутрішню власну надійність і способи її забезпечення, отже є похідним від поняття «ліквідність».

Фінансова стійкість банку може бути розкрита через інтегральні фінансово-економічні параметри і результати діяльності банку, такі як обсяг і структура

власних коштів, рівень доходів і прибутку, норма прибутку на власний капітал, мультиплікативна ефективність власного капіталу, параметри діяльності, пов'язані з інформаційно-аналітичної та технологічною підтримкою управління банком, а також достатність ліквідності. Отже, не фінансова стійкість визначає ліквідність, а достатність ліквідності визначає фінансову стійкість банку.

Іноді поняття «ліквідність» і «платоспроможність» ототожнюються. Наприклад, Г. Панова визначає ліквідність як «здатність банку забезпечити своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву» і тут же визначає платоспроможність як «здатність банку у відповідні терміни і в повній сумі відповідати за своїми зобов'язаннями» [52, с. 93].

Український вчений З. Щібіволок визначає ліквідність банку, як «мобільність його активів для забезпечення своєчасного виконання заздалегідь узятих зобов'язань і вимог» [83, с.48]. На думку С. Краснова під банківською ліквідністю розуміють «здатність банків своєчасно і безперервно здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями»[32, с. 29]. Вітчизняний економіст А. Граділь вважає банк ліквідним, якщо банк здатний забезпечити своєчасне і в повному обсязі виконання у грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву »[18, с. 12].

Відомий дослідник В. Вітлінський дає визначення ліквідності як «здатності банку перетворити фінансові чи матеріальні активи у грошові кошти з метою своєчасного виконання зобов'язань перед вкладниками [11, с. 23].

На нашу думку, найбільш обгрунтоване розмежування досліджуваних понять запропоновано О. Дзюблюк. Він пропонує розглядати ліквідність, на відміну від платоспроможності в більш вузькому сенсі, а саме «як стан банківського балансу, при якому структура його активів за сумами та строками розміщення є адекватною структурі пасивів за обсягами і термінами залучення і, відповідно, очікуваної потреби в коштах для погашення зобов'язань перед вкладниками і кредиторами »[19]. Відповідно такий підхід до визначення ліквідності дозволяє йому розглядати ліквідність як статичний, фрагментарний показник, що характеризує можливість банку перетворювати різні активи в платоспроможні кошти з метою виконання зобов'язань за пасивами.

Платоспроможність О. Дзюблюк розглядає як «здатність комерційного банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої платіжні зобов'язання, які враховуються як в балансі, так і в позабалансовому обліку, що є необхідною умовою для реалізації грошово-кредитного посередництва в економіці в цілому» [19, с. 134].

Ми згодні з його думкою, що ліквідність є більш вузьким поняттям, ніж платоспроможність і є «вихідним моментом для останньої» [19, с.135]. Однак на нашу думку можливість банку видавати позики на першу вимогу першокласних клієнтів створює ліквідність, а не платоспроможність банку.

Аналіз різних точок зору економістів дозволяє зробити висновок про те, що як і раніше до теперішнього часу актуальною проблемою є методологічне поділ сутності понять «ліквідність» і «платоспроможність» банку, що призводить до різних суджень з приводу їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

Одні автори вважають, що банк може бути ліквідним, але не платоспроможним. Так Терешкова Г.Є. передбачає, що можлива ситуація, коли «за даними балансу банк - ліквідний, але через майбутні значних процентних виплат за залученими коштами він неплатоспроможний» [78].

Інші - навпаки, стверджують, що банк може бути платоспроможним, але не ліквідним. Невелика В.Є. характеризує це таким чином: «... відсутність коштів на коррахунку значить неплатоспроможність банку. Можливо, значні грошові надходження з погашення позик, у тому числі прострочених, можуть відбутися в найближчі дні» [47].

На нашу думку, банк є неплатоспроможним, якщо вкладники звернуться за отриманням своїх коштів, а у банку не виявиться ліквідних активів для виконання зобов'язань. Тому, в тому випадку, якщо ліквідність аналізується як «запас», а взаємозв'язок між ліквідністю і платоспроможністю розглядається на конкретну дату, то можна стверджувати, що неліквідний банк не може бути платоспроможним, а неплатоспроможний – ліквідним.

У той же час якщо розглядати взаємозв'язок з точки зору динамічності понять «ліквідність», насамперед як «потік», і «платоспроможність» в часі, то можна зробити наступні висновки.

У тому випадку, якщо банк здатний виконувати свої платіжні зобов'язання і у нього виник тимчасовий дефіцит ліквідних коштів, кредитори завжди готові надати такому банку ресурси для покриття короткострокового платіжного дефіциту. Поточні проблеми з ліквідністю банку не роблять впливу на його платоспроможність в перспективі. У той же час, якщо банк часто порушує свої платіжні зобов'язання, і якщо це ставати відомим учасникам ринку, виникає ситуація, коли проблема дефіциту ліквідних коштів не може бути вирішена за допомогою традиційних ринкових механізмів (відмова кредиторів надавати банку позики на ринку капіталів). У цьому випадку проблема ліквідності банку може призвести до його неплатоспроможності.

Як було зазначено раніше можлива ситуація, коли за даними балансу банк – ліквідний, але неплатоспроможний. Однією з основних причин фінансової кризи в банку є погана якість його активів. Припустимо, що у банку є проблемні позики та з метою штучного поліпшення якості кредитного портфеля вони не враховано на відповідних балансових рахунках і під них не створені резерви.

Основна відмінність між ліквідністю і платоспроможністю полягає в наступному (табл. 1.1).

Ліквідність, як правило, означає легкість реалізації, продажі, перетворення різних активів банку, у тому числі і матеріальних цінностей у кошти. Іншими словами, ліквідність банку – це його здатність перетворювати свої активи в грошові або інші платіжні засоби для оплати пропонованих зобов'язань або здійснення активних операцій за бажанням фінансово-стійких клієнтів у разі, якщо наявних грошових коштів для цього не вистачає. Ліквідність створює умови для своєчасного виконання зобов'язань банку, а платоспроможність – відображає здатність проводити розрахунки і відповідати за зобов'язаннями клієнтів у повному обсязі у встановлені терміни на конкретний момент, певну дату.

Основні відмінності між поняттями ліквідність і платоспроможність

ЛІКВІДНІСТЬ:	ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ:
1) сутність: створює умови для своєчасного погашення зобов'язань перед клієнтами та здійснення активних операцій;	1) сутність: відображає здатність своєчасно оплачувати зобов'язання в повному обсязі;
2) мету: створює умови для фінансової стійкості банку та його розвитку шляхом стимулювання зростання обсягу активних операцій, що свідчить про активну роль ліквідності;	2) мету: створює умови для формування зовнішніх позитивних характеристик банку: надійності та стабільності;
3) відображає внутрішні якості управління банком;	3) є зовнішнім показником якості діяльності банку;
4) механізм реалізації: управління активами і пасивами за строками, вартості і ступеня ризику;	4) механізм реалізації: оплата фінансових зобов'язань шляхом списання грошових коштів з кореспондентського рахунку, що свідчить про пасивну роль платоспроможності;
5) у разі втрати ліквідності банк може отримати позики в НБУ;	5) у разі неплатоспроможності банку НБУ позики не видає;
6) обернено пропорційна швидкості фінансових потоків банку;	6) прямо пропорційна швидкості фінансових потоків банку
7) нормативи ліквідності: Н4 = Кошти в касі та на коррахунках / Поточні зобов'язання; Н5 = Активи первинної та вторинної ліквідності / Зобов'язання з аналогічними термінами погашення; Н6 = Ліквідні активи / Короткострокові зобов'язання;	7) норматив адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності: Н2 = Регулятивний капітал / Сумарні активи, зважені ризиком

Отже, ліквідність виступає необхідним і обов'язковою умовою платоспроможності банку, а здатність задовольняти потребу клієнтів в позиках вимагає створення можливостей залучати додаткові ліквідні кошти на фінансовому ринку.

Другим відмінністю між ліквідністю і платоспроможністю є відмінність у створенні умов для розвитку банку. Ліквідність - це основна властивість банку, його якісна характеристика, яка дозволяє розвиватися банку і виконувати вчасно свої фінансові зобов'язання (зберігати платоспроможність). Для того, щоб це властивість було притаманне банку і було реалізовано, статті активів балансу банку розташовані саме в послідовності, яка відповідає вимогам цієї властивості.

А платоспроможність банку пов'язана з пасивною частиною балансу банку, послідовність статей якої розташована з урахуванням строків виконання зобов'язань. Для гарантії своєчасної оплати боргів, капітал банку розміщений після всіх зобов'язань перед кредиторами, що створює умови для виконання ним гарантійної, страхової та оперативної функцій.

Крім того, ліквідність, на відміну від платоспроможності, за допомогою формування нових зобов'язань створює умови для розвитку кредитних операцій, що свідчить про її активної ролі в розвитку банку.

Третім відзнакою ліквідності від платоспроможності є те, що ліквідність банку - це результат організації внутрішньої діяльності банку: якості управління активами та пасивами, методів управління ризиками, ефективності цінової політики, стратегічного менеджменту. Кожен банк на підставі рекомендацій Базельського комітету та нормативних актів НБУ розробляє свої технології, процедури та стандарти, які в умовах жорсткої конкуренції захищені комерційною таємницею. Зазначені напрями діяльності, як правило, невідомі кредиторам банку, оскільки їх цікавить своєчасне і повне погашення банком їхніх вимог (платоспроможність), а якими способами і методами це буде досягнуто (ліквідність), для них це не так важливо.

Таким чином, платоспроможність, як здатність банку своєчасно і повністю виконувати свої грошові зобов'язання, відображає результат якості внутрішньої діяльності банку. У той же час вона проявляється як зовнішня властивість, так як суб'єктами реалізації цієї властивості є зовнішні кредитори банку, яким банк повертає борги. Це властивість визначається наявністю необхідних грошових коштів на кореспондентському рахунку банку, а регулюються певним співвідношенням регулятивного капіталу та якості активів.

Наступною відмінністю понять ліквідність і платоспроможність є різний механізм реалізації зазначених властивостей банку. Механізм реалізації ліквідності закріплений безпосередньо у визначенні ліквідності банку і полягає в ефективному управлінні його активами і пасивами через збалансованість і оптимізацію їх структури за сумами та строками. А реалізація такої властивості як

«платоспроможність» полягає в тому, що банк оплачує взяті на себе зобов'язання, зменшуючи, таким чином, величину своїх високоліквідних коштів, що й обумовлює пасивну роль платоспроможності.

Виявляються відмінності між ліквідністю і платоспроможністю також у взаєминах між банками і НБУ. Як правило, для підтримки ліквідності банків НБУ видає стабілізаційні позики, а при втраті платоспроможності НБУ такої допомоги не надає.

Виходячи зі сказаного, можна зробити висновок, що ліквідність - це властивість банку, його якісна характеристика, що дозволяє розвиватися банку, що виконує вчасно свої фінансові зобов'язання (сохраняющому платоспроможність), а також розширювати свої активні операції залученням нових зобов'язань. Більше того, ліквідність - результат внутрішніх характеристик діяльності банку: якості управління активами та пасивами, методів управління ризиками, ефективності цінової політики.

1.3. Основи управління ризиком ліквідності банку

У процесі своєї діяльності банки стикаються з різними видами ризиків, що відрізняються один від одного за рівнем, місцем та часом виникнення, сфері походження, характером зовнішніх і внутрішніх факторів, можливостям прогнозування і мінімізації. Проблемам формування наукових уявлень про банківські ризики присвячені праці багатьох вчених: Васильченко З., Васюренко О., Вітлінський В., Волошина І., Мороза А., Дж. Синки, Роуза П.

У банківській справі ризик – це загроза втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або здійснення непередбачених витрат у результаті проведення фінансових операцій.

Ризик ліквідності є одним з основних видів фінансового ризику, але він же є найменш вивченим і формалізованим в сучасній теорії управління ризиками. Важливість оцінки ризику ліквідності та управління ним в останні роки значно зросла. У першу чергу це пов'язано з процесом глобалізації світової економіки.

Глобалізація, з одного боку, відкрила перед учасниками фінансових ринків нові інвестиційні можливості, а з іншого – змусила враховувати ризики, які раніше були несуттєвими, зокрема ризик ліквідності.

Необхідно відзначити, що існує два різних по суті поняття ризику ліквідності: ризик ліквідності ринку і ризик ліквідності банку (рис. 1.3).

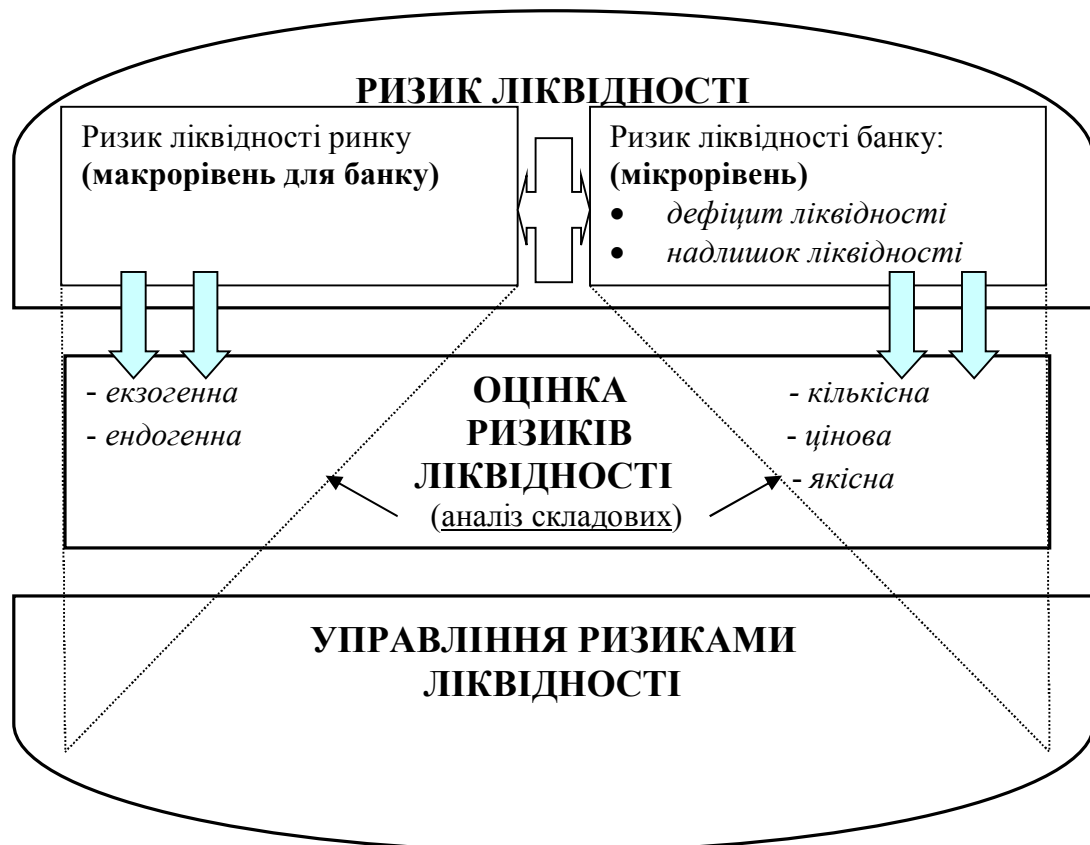

Рис. 1.3 Основні етапи і елементи управління ризиком ліквідності

Комплексний характер поняття ліквідності банку підтверджується її складовими – ліквідність банку і банківської системи залежить насамперед від ризику ліквідності ринку.

Ризик ліквідності ринку виникає внаслідок нездатності банку визначати і враховувати ті ринкові умови, які дають можливість залучати кошти в необхідних обсягах за прийнятними ставками і швидко продавати активи з мінімальними витратами, тобто ризик ринкової ліквідності пов'язаний з втратами, які може понести банк через недостатню ліквідність ринку.

У Методичних вказівках «Система оцінки ризиків», затверджених Постановою НБУ № 104 від 15 березня 2004 року, ризик ліквідності ринку визначається як «існуючий або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає через нездатність банку швидко закрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками без істотних втрат» [40].

Ризик банківської ліквідності характеризується:

- ризиком недостатньої ліквідності для виконання банком своїх зобов'язань перед кредиторами, а також для задоволення попиту на позики з боку клієнтів банку;
- ризиком надлишкової ліквідності (ризиком недоотримання доходів), який виникає при недотриманні оптимального питомої ваги високоліквідних активів у загальних активах, наслідком якого є неефективне використання банківських ресурсів.

В тому ж нормативному документі НБУ дано визначення ризику ліквідності банку як «існуючого або потенційного ризику для надходжень і капіталу, який виникає через нездатність банку виконати свої зобов'язання у відповідні терміни, не зазнавши при цьому додаткових витрат» [40], тобто ризик ліквідності банку визначається як ризик втрати банком можливості швидко, в достатньому обсязі і з мінімальними витратами перетворювати свої активи в засоби платежу або залучати додаткові ресурси для оплати зобов'язань.

Виникнення ризику ліквідності банку обумовлено трьома основними джерелами ризику: системним, індивідуальним і технічним [89].

Системний ризик виникає в тому випадку, коли в розрахункових системах спостерігається дефіцит грошових коштів. Як приклад можна навести ситуацію, яка склалася на українському і російському грошових ринках після того, як грошові кошти банків були заморожені в державних облігаціях. Як правило, вплинути на даний фактор ризику окремі учасники ринку не можуть, і системний ризик є неминучим.

Індивідуальний ризик полягає в можливій зміні думки учасників ринку про ліквідність банку і відповідному перегляді відносин з ним. Так, банк може

втратити доступ до позикових ресурсів або не одержати очікуваної ціни при продажу активів через те, що учасники ринку, припускаючи можливі проблеми у банку-продавця, будуть прагнути заробити на цьому. Приводом для зміни думки про банк можуть бути як об'єктивні фактори (зниження кредитного рейтингу), так і суб'єктивні, засновані на чутках. Тому, з метою зниження даного виду ризику ліквідності банкам необхідно більш ретельно стежити за своєю репутацією на ринку.

Технічний ризик визначається невизначеною і незбалансованою структурою майбутніх платежів. Мінімізувати вказаний фактор ризику банк може шляхом формування достатнього «запасу» ліквідності для задоволення в будь-який момент часу непередбачуваної і раптової потреби у грошових коштах, яка може виникнути в силу різних причин: вилучення депозитів, наступ термінів погашення інших зобов'язань, надання нових кредитів та ін.

Правильна оцінка рівня ризику ліквідності – досить складне завдання, вирішення якої неможливо без застосування спеціальних методів кількісної оцінки та відповідного математичного апарату.

Для вибору ефективних методів оцінки та управління існуючими ризиками ліквідності в першу чергу важливо визначити основні складові ризику ліквідності ринку і ризику ліквідності банку.

Ризик ліквідності ринку має дві складові: екзогенну і ендогенну [85]. Екзогенна складова ризику ліквідності визначається параметрами ліквідності ринку: величиною спреду, глибиною ринку, спроможністю ринку до відновлення (див. рис. 1.2) і однакова для всіх учасників ринку. Ендогенна складова визначається для кожного учасника індивідуально і залежить від обсягу його позиції на ринку.

Слід зазначити, що в даний час відсутній універсальний метод практичної оцінки ризику ліквідності ринку. Це обумовлено як відсутністю можливості отримання необхідної достовірної інформації про параметри ліквідності ринку, без яких неможливо отримати її кількісної оцінки, так і ендогенним характером

ризиків ліквідності (наприклад, спекулятивними очікуваннями учасників ринку при укладанні великою угоди одним з них).

Більш простим є визначення екзогенної складової ризику ліквідності, що виражається у величині існуючого спреду. Можна досить легко побудувати залежність між величиною спреду і волатильністю ринку і на основі виявленої залежності оцінити рівень ліквідності ринку.

При оцінці ризику ліквідності банку, на наш погляд, слід аналізувати три основні складові: кількісну, цінову та якісну (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Складові ризику ліквідності банку

<i>Кількісна</i>	<i>Цінова</i>	<i>Якісна</i>
<ul style="list-style-type: none"> • незбалансованість активно-пасивних операцій за строками та сумами; • неможливість своєчасної реалізації активів; • недостатність ліквідних активів, в т.ч. активів які можуть бути використані в операціях рефінансування; • неповернення виданих коштів; • відкликання істотної частини пасивів, в т.ч. вилучення великих депозитів; • наявність нестабільних джерел коштів, чутливих до зміни ситуації на ринку; • неможливість залучення коштів на ринку за прийнятними ставками; • наявність збитків при здійсненні банківських операцій. 	<ul style="list-style-type: none"> • неможливість продажу активів за ціною не нижче балансової; • залучення засобів за ставками вище середньоринкових; • розміщення надлишків ліквідності за ставками нижче середньоринкових; • накладення штрафних санкцій 	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність ефективної внутрішньої нормативної бази; • падіння іміджу банку на ринку; • відсутність ліквідних фінансових ринків, на яких можна залучити додаткові кошти; • відсутність своєчасної та точної управлінської інформації; • відсутність достатньої кваліфікації керівництва та персоналу; • відсутність відповідних механізмів моніторингу та контролю дотримання положень і законів; • відсутність ефективної грошово-кредитної та податкової політики, розвинених правових відносин; • нестабільність головних макроекономічних показників національної економіки.

Наведена в таблиці 1.1 структура ризику ліквідності, на нашу думку, дозволить кожному банку на її основі розробляти власні методи оцінки рівня ризику. Разом з тим банкам необхідно враховувати і рекомендації НБУ з оцінки рівня ризику ліквідності банку, які викладені у відповідних нормативних документах [40].

З урахуванням вищевикладеного необхідно ще раз підкреслити, що ризик ліквідності банку є одним з основних банківських ризиків і пов'язаний з ймовірнісною природою грошових потоків, що проходять через банк. Ризик ліквідності збільшує витрати банку як з боку активної частини балансу внаслідок втрат при реалізації активів, так і пасивної його частини – при збільшенні витрат на залучення коштів.

Тому, одним з основних напрямків сучасного банківського менеджменту повинно бути ефективне управління ризиком ліквідності з метою зміцнення фінансової стійкості банку, а також мінімізації втрат у процесі підтримки ліквідності.

Процес управління ліквідністю банку повинен ґрунтуватися на виробленій раніше стратегії, орієнтованій на пріоритетні завдання розвитку банку, його внутрішні можливості і ті або інші прогнози розвитку фінансових ринків і загальноекономічної ситуації. Розробка стратегії управління банком з метою мінімізації ризику ліквідності неможлива без використання теоретичних основ управління ліквідністю.

На практиці в різний час банками використовувались кілька основних теорій управління: комерційних позичок, переміщення, єдиного резервного фонду, очікуваних доходів і управління пасивами. Чотири перші теорії засновані на визначальній ролі активних операцій при регулюванні діяльності банку з точки зору ліквідності, а остання – пасивних.

Теорія комерційних позик має витоки в класичній англійській банківській практиці XIX століття. В умовах низького рівня розвитку банківської справи для збереження ліквідності своєї установи банкіри змушені були тримати кошти тільки в короткострокових позиках, оскільки в якості джерел ліквідних коштів виступали виключно кредити банку з наступаючим терміном повернення. При цьому ці позики забезпечувалися товарами в процесі виробництва або товарами в дорозі до місця продажу.

Основним недоліком теорії комерційних позик є те, що вона не враховувала кредитних потреб економіки. Дотримуючись даної теорії, банки не фінансували

розширення підприємств, придбання обладнання, будинків і землі. Ця теорія також не враховувала відносну стабільність деякої частини банківських вкладів до запитання. І, нарешті, ця теорія не брала до уваги те, що при відносному насиченні споживчого ринку товарами основна категорія позичальників, здатних швидко і своєчасно повернути позики з високими відсотками, перестає бути такою. Якщо при високому темпі інфляції неповернення одних позик частково або повністю компенсуються високими відсотками по інших, то зі зниженням її темпів втрати за ризиковими операціями стають все більш відчутними, а іноді і фатальними для деяких банків.

Теорія переміщення, трансформації або передання, запропонована американським ученим Х. Дж. Моултоном в 1918 році, коли в якості джерела ліквідності банки стали розглядати будь-які активи, що швидко реалізуються. Поява цієї теорії стала можливою з розвитком вторинного ринку фінансових інструментів, які банки почали використовувати для створення додаткової ліквідності.

З основних положень теорії трансформації випливає, що ліквідність банку можна забезпечити, якщо певна частка залучених депозитів буде розміщена в первинні резерви ліквідності і вторинні резерви (активи, для яких існує вторинний ринок і вони можуть бути продані, в разі необхідності, без затримок і втрат).

До первинних резервів ліквідності, як правило, належать готівкові кошти в касі банку, а також залишки на кореспондентському рахунку в НБУ та інших банках.

Головними фінансовими інструментами, які виконують роль вторинних резервів, у світовій практиці вважаються державні цінні папери. Проте використання їх в якості джерел формування вторинних резервів ліквідності в Україні трохи ускладнено, оскільки відсутній розвинений фондовий ринок.

Використання теорії переміщення в управлінні банківською ліквідністю ефективно у разі досить стабільної обстановки на ринках фінансових інструментів, що виконують роль вторинних резервів. В іншому випадку, активи можуть знецінитися через різке падіння котирувань і для підтримки ліквідності

банківської системи необхідне існування центрального банку з необмеженими можливостями щодо купівлі фінансових інструментів, що відносяться до вторинних резервів.

Теорія єдиного резервного фонду розглядає всі залучені та власні кошти банку як єдиний фонд. Засобами з цього фонду спочатку поповнюються первинні резерви. Потім формуються вторинні резерви, здійснюється фінансування всіх обґрунтованих заявок на отримання позик. Після чого кошти, які залишаються спрямовуються на купівлю довгострокових державних цінних паперів і здійснюються вкладення в основні кошти банку.

Використання теорії єдиного резервного фонду передбачає максимізацію резервування банками високоліквідних коштів. Такий підхід не зовсім виправданий в умовах стабільної економічної ситуації в країні, так як не забезпечує достатнього рівня прибутковості і в перспективі несприятливо позначається на фінансовій стійкості банку.

У зв'язку з цим, в результаті критичного осмислення досвіду управління ліквідністю з позицій теорій єдиного резервного фонду за кордоном була сформульована теорія очікуваного доходу.

Теорія очікуваного доходу розроблена Гербертом Прошновим в 50-ті роки ХХ століття. Відповідно до цієї теорії іпотечні позики і довгострокові цінні папери з купонним доходом забезпечують постійний приплив доходів, підвищуючи тим самим ліквідність банку.

Суттєвим моментом цієї теорії є наявність в економіці широкого спектру активних операцій для банків при стабільному, або, принаймні, передбачуваному стані економіки. Таким чином, теорія очікуваного доходу передбачає управління за допомогою прогнозу і планування майбутнього надходження коштів. Вона ґрунтується на можливості впливу на банківську ліквідність за допомогою підбору адекватної структури інвестицій і формування кредитного портфеля за термінами погашення відповідно до очікуваними доходами позичальників.

Зрозуміло, що в умовах нестабільності податкового та банківського законодавства, неплатежів подібний прогноз скласти практично неможливо. Тому

поки в українській банківській практиці застосування теорії очікуваного доходу пов'язано з відомими труднощами.

Таким чином, управління активами в процесі своєї діяльності банки, як правило, здійснюють з використанням основних теорій управління: комерційних позичок, переміщення, єдиного резервного фонду, очікуваних доходів.

Можливість залучення додаткових ресурсів для підтримки ліквідності банку з грошового ринку становить основу теорії управління пасивами, яка з'явилася в 60-х роках ХХ століття завдяки подальшому розвитку ринку фінансових інструментів, вдосконалення системи рефінансування банків.

Теорія управління пасивами, розвиває і доповнює політику управління ліквідності банків, ґрунтується на наступних двох твердженнях. Перше – банк може вирішувати проблему ліквідності шляхом залучення додаткових грошових коштів, купуючи їх на ринку капіталу. Друге – банк може забезпечити свою ліквідність, вдаючись до позик грошових коштів у центральному банку або у банків-кореспондентів, а також до позик, одержуваних на ринку євровалют.

Згідно теорії управління пасивами більшу частину ресурсів слід розмістити на більш тривалі терміни, ніж вони були залучені. Але при цьому необхідно гарантувати повернення кредитів за рахунок забезпечення заставою і потреби в ресурсах покривати за рахунок існуючих джерел ліквідності. Однак, в даний час можливості вітчизняних банків для швидкого залучення коштів на грошовому ринку представлені такими джерелами: міжбанківські кредити і депозити, випуск цінних паперів, операції РЕПО, отримання кредитів у НБУ.

На основі аналізу існуючих теорій управління ліквідністю і реальної банківської практики можна позначити альтернативні підходи до підтримання ліквідності банку з метою мінімізації ризику. Дані альтернативи визначають зміст основних стратегій управління ліквідністю: стратегії управління активами, стратегії управління пасивами та стратегії управління активами і пасивами (табл. 1.3).

Основні стратегії управління ліквідністю банку

Види стратегій	Основні положення
1. <i>Управління активами</i>	<ul style="list-style-type: none"> • підтримка на певному рівні обсягу високоліквідних активів; • встановлення залежності структури активів за сумами та строками від структури пасивів.
2. <i>Управління пасивами</i>	<ul style="list-style-type: none"> • диверсифікація інструментів залучення коштів; • розширення числа учасників грошового ринку, впевнених у фінансовій стійкості банку, з метою залучення додаткових ресурсів у разі нестачі ліквідних коштів.
3. <i>Управління активами і пасивами</i>	<ul style="list-style-type: none"> • підтримка рівноваги за сумами та строками залучених і розміщених коштів

Для реалізації обраної банком стратегії управління повинні використовуватися певні методи управління.

На практиці управління активами банку реалізується через метод загального фонду коштів і метод розподілу активів.

Найпростішим з погляду застосування є метод загального фонду коштів.

Суть методу загального фонду коштів полягає в тому, що всі ресурси банку (залучені і власні) об'єднуються в загальний фонд коштів, з подальшим їх розподілом між різними видами активів.

Метод загального фонду досить широко використовується банками, особливо в періоди надлишку коштів. Перевага цього методу полягає в тому, що його використання дає банку широкі можливості вибору категорій активних операцій.

Однак даний метод має і ряд недоліків, а саме:

- при розміщенні коштів велика увага приділяється ліквідності банку при вилученні вкладів і менша увага приділяється необхідності задовольняти заявки клієнтів на кредит, що негативно позначається на прибутковості;
- не враховуються відмінності вимог ліквідності по відношенню до вкладів до запитання, ощадних вкладах, строкових вкладах і основного капіталу, що є однією з причин скорочення прибутковості банку;

- не міститься чітких критеріїв для розподілу коштів за категоріями активів, тому ефективність управління ліквідністю і дохідністю залежить від досвіду та інтуїції банківського керівництва.

Ще одним методом управління ліквідністю банку є метод розподілу активів, відомий також як метод конверсії коштів. Він дозволяє частково подолати обмеженість методу загального фонду коштів.

Сутність даного методу полягає в досягненні ліквідності за допомогою розподілу активів і пасивів банку на групи з урахуванням швидкості їх обігу з метою розміщення залучених коштів у такі види активів, які за ліквідністю і прибутковості адекватні сформованій банком ресурсній базі. Склад зазначених груп активів і пасивів може бути різним і їх формування кожен банк здійснює самостійно, виходячи з спеціалізації своєї діяльності та специфіки операцій.

Перевага методу розподілу активів полягає в тому, що його використання дозволяє банку зменшити частку ліквідних активів і вкласти додаткові кошти в позики та інвестиції, що в свою чергу, веде до збільшення норми прибутку.

Отже, в процесі здійснення своєї діяльності банки для управління активами використовують методи загального фонду коштів і розподілу активів.

Зі стратегією управління пасивами банку пов'язаний метод управління резервною позицією, що припускає облік обсягу відкритих на банк кредитних лімітів в якості резервів другої черги. У даній ситуації банк не формує заздалегідь ці резерви у вигляді портфелів легко реалізованих активів, а розміщує залучені ресурси в більш дохідні активи, розраховуючи в разі їх вилучення, купити необхідний обсяг пасивів на ринку. Даний метод, з одного боку, дозволяє збільшити прибутковість активних операцій банку, але, з іншого боку, призводить до збільшення ризику того, що або ціни на ресурси зростуть, або незважаючи на відкриті ліміти, банк не зможе купити необхідну кількість ресурсів.

Наступним методом управління ліквідністю банку в рамках стратегії управління активами і пасивами є метод ГЕП-ліквідності, який ґрунтується на зіставленні за термінами активних і пасивних статей балансу.

Розбіжність термінів погашення активів і пасивів є невід'ємною частиною банківської діяльності. Зіставлення активів і пасивів за строками та сумами дозволяє виявити наявний дисбаланс, тобто перевищення або недолік за сумами між сполученими за термінами активами і пасивами.

Окрім ГЕП-методу застосовують і інші, розроблені індивідуально банками математичні методи. Використання математичних методів при управлінні ліквідністю банку дозволяє перейти від оперативного експрес-аналізу поточних ситуацій до фундаментальних методів дослідження, що спирається на потужний апарат сучасної математики.

В даний час у своїй діяльності банки України використовують різні методи управління ризиком ліквідності з урахуванням своєї специфіки: величини банку, обсягів активних і пасивних операцій, особливостей клієнтури, а також розвиненості грошового ринку в регіоні. На наш погляд, всі розглянуті вище методи управління ліквідністю банку необхідно використовувати в комплексі. Мета такого підходу – об'єднати переваги різних методів управління, одночасно знизивши властиві їм ризики.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Комплексний підхід до дослідження сутності банківської ліквідності передбачає вивчення системи рівнів, які її визначають, а саме: ліквідність активів клієнтів банку, ліквідність активів банку, ліквідність балансу, ліквідність банку, ліквідність банківської системи, міжнародна банківська ліквідність, ліквідність фінансового ринку і ліквідність економіки.

2. У світовій банківській теорії і практиці прийнято виділяти три основні підходи до визначення ліквідності банку, які необхідно розглядати в сукупності: стаціонарна ліквідність (ліквідність як «запас»), поточна ліквідність (ліквідність як «потік») і перспективна ліквідність (ліквідність як «прогноз»). Більш оптимальним і наближеним до реальної дійсності є третій підхід, в рамках якого ліквідність характеризується як «прогноз». Використання цього методу оцінки ліквідності дозволяє визначати перспективну ліквідність банку.

3. Вивчення специфіки банківської ліквідності, її комплексного характеру, що відображає залежність як від основних структурних елементів так і від використання різних підходів до визначення банківської ліквідності, дозволило сформулювати сучасне визначення ліквідності банку. Ліквідність банку – це комплексне поняття, що відображає здатність банку без істотних втрат мобілізувати засоби в грошовій формі з метою створення умов для своєчасного і повного виконання своїх зобов'язань і вимог як за пасивними, так і за активними операціями в даний момент часу і в майбутньому.

4. До сьогоднішнього дня актуальною проблемою залишається методологічне розділення понять «ліквідності» і «платоспроможність» банку. У теорії банківської справи існують різні точки зору на трактування понять «ліквідності» і «платоспроможність», що викликає термінологічні і практичні складнощі їх використання. З метою розмежування суті цих понять автором використовуються основні критерії: суть поняття, мета, механізм реалізації, роль, специфіка впливу на грошові потоки банку, економічні нормативи. Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок, що ліквідність – це якісна характеристика, яка дозволяє розвиватися банку, що виконує своєчасно свої фінансові зобов'язання (що зберігає платоспроможність), а також розширювати свої активні операції шляхом залученням нових зобов'язань. Платоспроможність, як здатність банку своєчасно і повністю виконувати свої грошові зобов'язання є властивістю банку, що відображає результат якості його внутрішньої діяльності.

5. Ризик ліквідності є одним з основних видів фінансового ризику, але він же є найменш вивченим і формалізованим в сучасній теорії управління ризиками. Важливість оцінки ризику ліквідності і управління ним останніми роками значно зросла. Це обумовлено процесом глобалізації світової економіки, яка відкрила перед учасниками фінансових ринків нові інвестиційні можливості. Існує два різних по суті поняття ризику ліквідності: ризик ліквідності ринку і ризик ліквідності банку.

6. Управління ліквідністю банку передбачає мінімізацію існуючої ризику ліквідності і повинно ґрунтуватися на виробленій раніше стратегії, орієнтованій

на пріоритетні завдання розвитку банку, його внутрішні можливості і ті або інші прогнози розвитку фінансових ринків і загальноекономічної ситуації. При розробці стратегії управління ліквідністю банку необхідно використовувати теоретичні основи управління ліквідністю. Основні теорії управління ліквідністю, а саме: теорія комерційних позик, теорія переміщення, теорія єдиного резервного фонду, теорія очікуваних доходів і теорія управління пасивами визначають зміст основних стратегій управління ліквідністю: стратегії управління активами, стратегії управління пасивами і стратегії управління активами і пасивами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

2.1. Оцінка ліквідності банківської системи України та факторів, що її визначають

Як показав перебіг світової фінансової кризи, що почала розгортатись з 2007 року, проблемою ліквідності не можна нехтувати. Останні роки ХХ та перші роки ХХІ століття характеризувались стабільним та стрімким розвитком всієї світової економіки, особливо її банківського сектору. Недорогі, доступні фінансові ресурси створювали надлишкову ліквідність у всій фінансовій системі. Банківський менеджмент на рівні окремого банку, національних банківських систем та навіть світового господарства не ставився до проблеми ліквідності як до такої, що може нести загрозу функціонуванню банківського сектору (про це свідчать, зокрема, дослідження компанії Price water house Coopers [86]).

Проте, результатом фінансової кризи стало те, що багато банків стикнулись з проблемою підтримання необхідного рівня ліквідності. Центральні банки здійснювали безпрецедентні заходи з підтримання ліквідності задля збереження фінансової системи, але при цьому багато банків збанкрутували, були змушені пройти процедуру злиття або санації. Криза показала, з якою швидкістю може проявитися нестача ліквідності і як швидко можуть вичерпатися джерела фінансування, загострюючи проблему оцінки активів і достатності капіталу.

Так, згідно з Положенням про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, Національний банк для регулювання ліквідності банків, виконання функції кредитора останньої інстанції, з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку застосовує такі інструменти:

- операції з рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування);
- операції репо (операції прямого репо, операції зворотного репо);

- операції з власними борговими зобов'язаннями (депозитні сертифікати овернайт та до 90 днів);

- операції з державними облігаціями України [62].

Однак, базовим інструментом пруденційного нагляду та регулювання ліквідності банківської системи залишається встановлення економічних нормативів. Така практика є загальноприйнятою не тільки в Україні, а і в інших країнах світу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Нормативи ліквідності за тривалістю дії в країнах Європи

Країна	Джерело	Кількісні вимоги	
		Короткострокові	Довгострокові
Німеччина	Федеральне управління з фінансових питань	1 місяць	Від 1 місяця до одного Року
Великобританія	Управління з фінансових Послуг	2 тижні	3 місяці
Бельгія	Національний банк Бельгії	Від 1 тижня до 1 місяця	
Франція	Управління пруденційного контролю	1 місяць	
Ірландія	Центральний банк Ірландії	8 днів	Від 1 місяця до 2 років і більше
Нідерланди	Центральний банк Голландії	Від 1 тижня до 1 місяця	1 рік
Швейцарія	Федеральне агентство по нагляду за фінансовими Ринками	1 місяць	
Росія	Центральний банк Російської Федерації	1 місяць	

Згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 28.08.2001 N 368, в своїй діяльності банк повинен дотримуватись трьох обов'язкових нормативів ліквідності, а саме: нормативу миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності. Як показує історичний аналіз, дані нормативи виконуються банківською системою з надлишком (рис. 2.1) Так, при граничному значенні у 20%, за 6 років з 2006 по 2012 рр., середнє значення нормативу миттєвої ліквідності становило 58,61%, нормативу поточної ліквідності – 73,48% (нормативне значення – 40%), короткострокової ліквідності – 92,73% (нормативне значення – 60%).

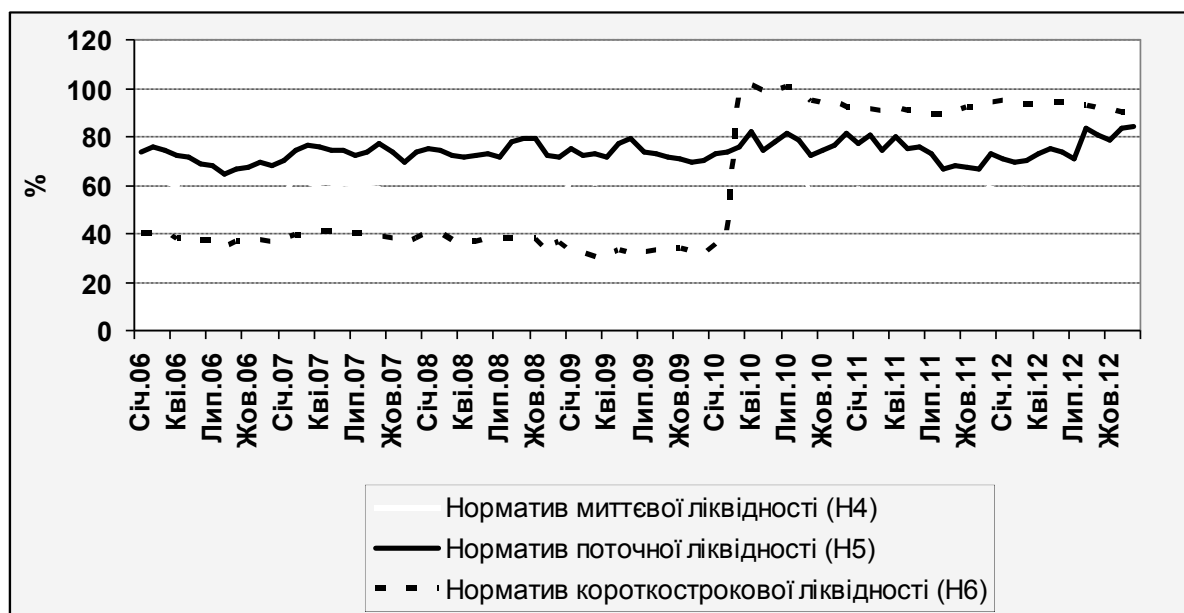

Рис. 2.1. Динаміка нормативів ліквідності по банківській системі у 2006-2012 рр.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Слід зазначити, що емпіричні дані, наведені на рис.1, засвідчують відсутність існування різких змін значень даних нормативів, навіть у періоди загострення фінансової кризи. Тобто, можна стверджувати, що законодавчо встановлені нормативи, які регулюють діяльність окремих банків, на рівні банківської системи, не можуть виступати індикаторами коливань рівня ліквідності. Проте, дані інструменти банківського нагляду можуть використовуватись Національним банком України поряд з іншими інструментами грошово-кредитної політики для регулювання ліквідності банківської системи.

Для більш оперативного аналізу банківської ліквідності доцільно здійснювати моніторинг стану залишків на кореспондентських рахунках банків в Національному банку. Кошти, які зберігаються на даних рахунках складаються з суми обов'язкових резервних вимог та частини вільної ліквідності. Згідно з Постановою НБУ № 91 від 16.03.2006 р. «Про затвердження Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні» з 30.06.2012 р. встановлені наступні розміри обов'язкового резервування:

- за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств у національній валюті – 0%, в іноземній валюті для короткострокових депозитів – 9%, довгострокових – 3%;

- за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств у національній валюті – 0%, в іноземній – 10%;

- за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій- нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів у національній валюті та в російських рублях – 0%, в іноземній, окрім російських рублів, – 3% [10].

Вільна або недостатня ліквідність розраховується як різниця між обсягом коштів на коррахунках та обсягом обов'язкових резервних вимог. Деякі автори при розгляді даного показника зазначають, що позитивне його значення свідчить про наявність вільної ліквідності в банківській системі, а від'ємне значення – про нестачу ліквідності (дефіцит) в банківській системі країни [75, с. 69]. Надалі в обсязі вільної ліквідності можна виділити оптимальну вільну ліквідність та надлишкову ліквідність.

Проте, треба зазначити, що випадок, коли обсяг обов'язкових резервів буде меншим за обсяг коррахунків малоімовірний, можливий теоретично. На практиці граничне значення вільної ліквідності у системі дорівнюватиме 0 (у випадку, коли на кореспондентських рахунках буде знаходитись тільки сума обов'язкових резервів). І лише в часи гострої фази банківської кризи можливий випадок, при якому банківська система виявиться не в змозі сформувати навіть мінімальний об'єм ліквідності, що дорівнює сумі обов'язкових резервів. Але в цьому випадку слід вже говорити не про кризу ліквідності, а про системну кризу, або навіть дефолт банківської системи.

Вільна ліквідність – одна з базових характеристик банківської системи. Її непересічна роль пов'язана з тим, що саме цю ліквідність банки використовують для проведення активних та пасивних операцій, а отже, існування певного рівня

вільної ліквідності – необхідна умова ефективного та стабільного функціонування всієї банківської системи.

Проте, не будь-який обсяг вільної ліквідності є достатнім для повноцінного функціонування економіки. На нашу думку, про існування недостатнього рівня вільної ліквідності можна говорити коли наявний обсяг вільних коштів не забезпечує потреби банківської системи у проведенні активних та пасивних операцій для забезпечення життєдіяльності економіки.

Про існування такого обсягу недостатньої вільної ліквідності може свідчити, зокрема, підвищення процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку при зменшенні обсягів вільної ліквідності (рис. 2.2).

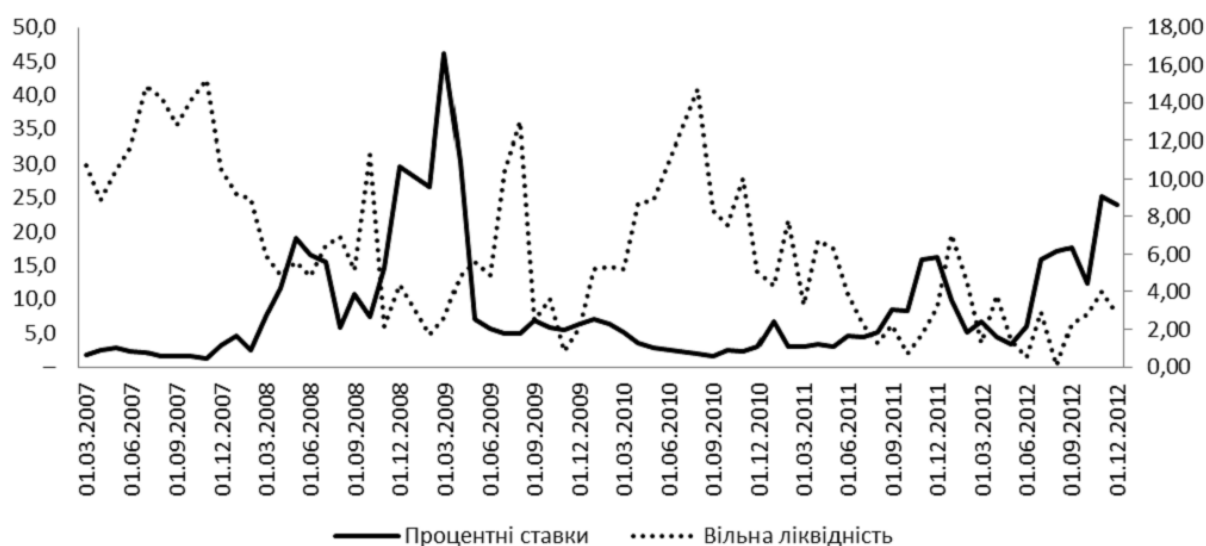

Рис. 2.2. Динаміка процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку та обсягів вільної ліквідності

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Поряд з тим, існування певного обсягу надлишкової ліквідності, за умови неповної стерилізації її національним банком, створює інфляційний тиск на економіку і свідчить про розбалансування монетарної кон'юнктури, тобто перевищення пропозиції грошей над попитом на грошово-кредитному ринку. А отже, регулювання саме цієї частини є обов'язком національного банку і здійснюється в межах його монетарної політики.

Таким чином, обсяг вільної ліквідності банківської системи може розраховуватись за формулою:

$$\ddot{E}_{\hat{A}} = \ddot{E}_{\hat{I}} + \ddot{E}_{\hat{I}} + \ddot{E}_{\hat{I}\ddot{a}\ddot{a}}$$

де $\ddot{E}_{\hat{I}}$ – оптимальний рівень ліквідності;

$\ddot{E}_{\hat{I}}$ – надлишкова ліквідність;

$\ddot{E}_{\hat{I}\ddot{a}\ddot{a}}$ – недостатня ліквідність.

Аналізуючи існуючі статистичні дані, що характеризують стан залишків коштів на кореспондентських рахунках в Національному банку України, нами виявлена закономірність, що виявляється в стабільності цих залишків протягом досліджуваного періоду. З 2007 по 2012 рр. обсяг коштів, що зберігались на коррахунках українських банків, залишався стабільним навіть при постійному збільшенні обсягів обов'язкових резервів (рис. 2.3). Про це свідчить і статистичний аналіз коливань ліквідності. Коефіцієнт варіації за вибіркою становить 14,73%, що свідчить про однорідність сукупності, а коефіцієнт осциляції – 72%, тобто в системі існують шоки, що проявляється в розкиді мінімальних та максимальних значень.

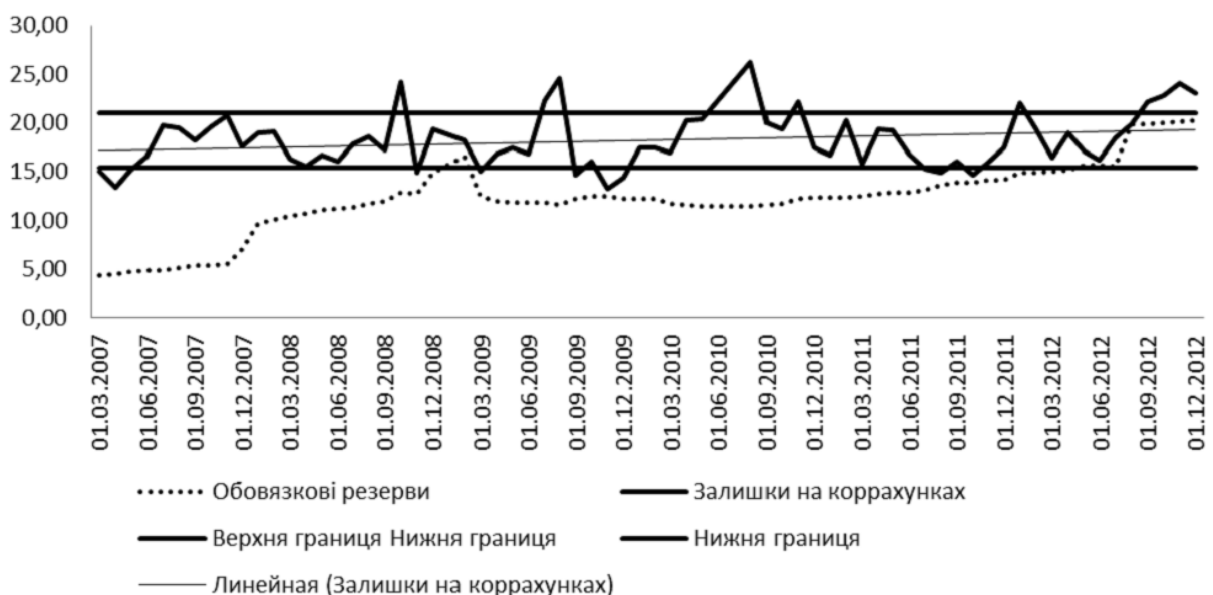

Рис. 2.3. Динаміка зміни рівня залишків коштів на кореспондентських рахунках та суми обов'язкових резервів банківської системи України за 2007-2012 рр.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

З огляду на це, можна припустити існування певного природного рівня залишків на кореспондентських рахунках банківської системи, який майже не залежить від обсягів обов'язкових резервів. Цей природний рівень, з одного боку, формується через дії національного банку в межах його монетарної політики як відповідь системи на дію регулятора щодо стерилізації або ін'єкції ліквідності, а з іншого – як прояв стійкості системи, яка прагне повернутись до стаціонарного стану після зовнішніх шоків.

Побудувавши графік динаміки обсягу залишків на коррахунках та обов'язкових резервів (рис.3), а також лінійний тренд до залишків коштів на коррахунках, можна зробити висновок про те, що середнім є обсяг коштів у 18,21 млрд. грн. Стандартне відхилення за вибіркою складає 2,81 млрд. грн. Природний рівень залишків на кореспондентських рахунках банківської системи знаходиться в межах:

$$\hat{ZKP}_t = \hat{ZKP}_N \pm S, \quad (2)$$

де \hat{ZKP}_C – середнє значення залишків на кореспондентських рахунках;

s – стандартне відхилення.

Отже, прийнявши гіпотезу існування природного або системного рівня залишків на коррахунках, можна стверджувати, що вільна ліквідність банківської системи залежить основним чином від обсягів обов'язкових резервів. Проте, банківська система в липні 2012 року підійшла до точки біфуркації, тобто системного переходу на новий рівень, на якому обсяг обов'язкових резервів перевищив природний рівень коррахунків і досяг значення 19,8 млрд. грн. при залишках на коррахунках у 19,9 млрд., зберігши тенденцію до збільшення, пік якого спостерігався у листопаді 2012 р. на рівні 20,20 млрд. грн. На кінець 2012 року залишки на коррахунках досягли пікового значення в 24,7 млрд. грн., а 17.01.2013 досягли історичного максимуму 30,82 млрд. грн. Відгук міжбанківського кредитного ринку проявився в зменшенні як обсягу наданих кредитних ресурсів так і процентної ставки за ними, яка на початку 2013 року

становила близько 5% (середня процентна ставка в 2012 р. була на рівні 25%) [55].

Протягом всього 2012 року в системі спостерігався брак ліквідності як результат дії жорсткої грошово-кредитної політики національного банку, що була направлена на недопущення проведення банками спекулятивних операцій на валютному ринку, з одного боку, та стримуванням інфляційних процесів, з іншого. В результаті, як наслідок недоотримання грошової ліквідності, в економіці спостерігаються дефляційні процеси. Так, індекс споживчих цін до грудня попереднього періоду на кінець 2012 року становив 99,8%.

Жорстка монетарна політика негативно впливає не тільки на фінансовий сектор, стримуючи розвиток банківської системи, а й на реальний сектор економіки. Неспроможність підприємств користуватись кредитними ресурсами, що надають банки, через їх обмеженість та високі процентні ставки, а також зменшення доходів через дію дефляції, негативним чином відбивається на економічному розвитку. Підтвердженням цього може слугувати індекс промислового виробництва, який у 2012 р. мав стійку тенденцію до зниження з 102% у січні до 98,5% у листопаді (рис. 2.4) [57].

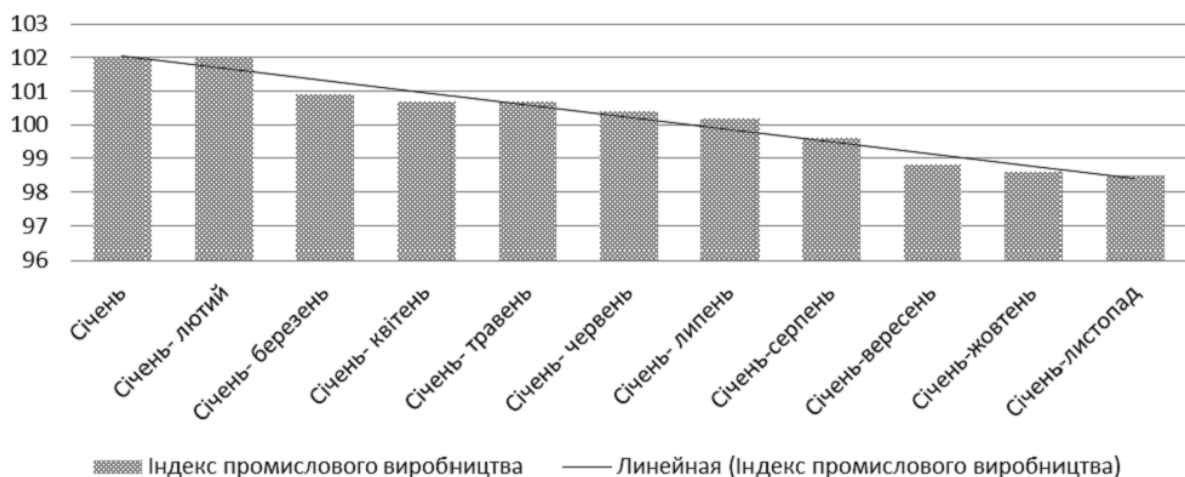

Рис. 2.4. Індекс промислового виробництва у 2012 р.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Реакцією Національного банку на такі макроекономічні тенденції повинен стати перехід від жорсткого регулювання обсягів ліквідності, що спостерігалось останнім часом, до більш м'якого варіанту. Результатом такої політики стане

вивільнення значного обсягу ліквідності, що потенційно може призвести до збурень на валютному ринку, та прискорити темпи інфляційних процесів. Однак, останнє матиме, скоріше, позитивний вплив на економіку, оскільки доведено, що помірна інфляція необхідна для економічного зростання.

Серед інших неавтономних (залежних від дій національного банку) чинників впливу на ліквідність банківської системи, можна також виділити сальдо валютних інтервенцій НБУ та використання кредитів рефінансування. Однак, останні на сьогодні не створюють суттєвої підтримки ліквідності банківської системи, зважаючи на їх обсяг та строковість (75% кредитів надаються строком не більше 13 днів). Мобілізаційні операції Національним банком з червня 2012 р. не використовуються.

Серед автономних факторів ліквідності варто відзначити повільне зростання депозитів, загальний рівень яких у листопаді зріс на 0,5%, тобто на 9,2% з початку року і становив 534,3 млрд. грн. Така тенденція призводить до продовження політики стимулювання банками своїх клієнтів через підвищення ставки за депозитами. Так середня ставка за депозитами в національній валюті на 01.12.12 становила 18,7%, а в січні 2013 р. – 19,16%.

Однак, треба зазначити факт безперечного впливу банківської ліквідності на економічний розвиток країни. При недостатньому обсязі ліквідних коштів спостерігається ріст процентних ставок як на міжбанківському ринку, так і на ринку кредитування бізнес-сектору та домогосподарств. Надмірна ліквідність також виступає сигналом неефективності банківської системи, та впливає на загальноекономічний розвиток через створення інфляційного тиску і потребує санаційних заходів з боку центрального банку.

2.2. Аналіз депозитної бази вітчизняних банків як основного джерела поповнення ліквідних коштів

В умовах нестабільного розвитку фінансових ринків, боргової кризи в Європейському Союзі, дисбалансів розвитку національної економіки,

нерозвиненості вітчизняного фондового ринку основним джерелом поповнення ліквідних ресурсів українських банків є депозити економічних агентів. Зважаючи на те, що, на сьогоднішній день, вітчизняні банки фактично залежні від одного джерела поповнення ліквідності – депозитів, одним із основних факторів ризику ліквідності є нестабільність та короткостроковість депозитної бази банків.

Власне з метою визначення стану та структури депозитної бази банків проаналізуємо динаміку зростання депозитів комерційних банків як за троками так і за валютами.

Так, за даними НБУ, оприлюдненими в повідомленні «Основні тенденції грошово-кредитного ринку України», загальний обсяг депозитів в Україні на 1.02.2013 р. становив 578,9 млрд. грн., з них: депозити фізичних осіб: 374,5 млрд. грн.(65%); депозити юридичних осіб: 204,4 млрд. грн.(35%).

Дані НБУ з електронного статистичного бюлетеня дещо відрізняються, однак це не впливає на попередню пропорцію: 65% депозитів в Україні станом на 01.02.2013 р. належали населенню, 35% – юридичним особам (рис. 2.5)

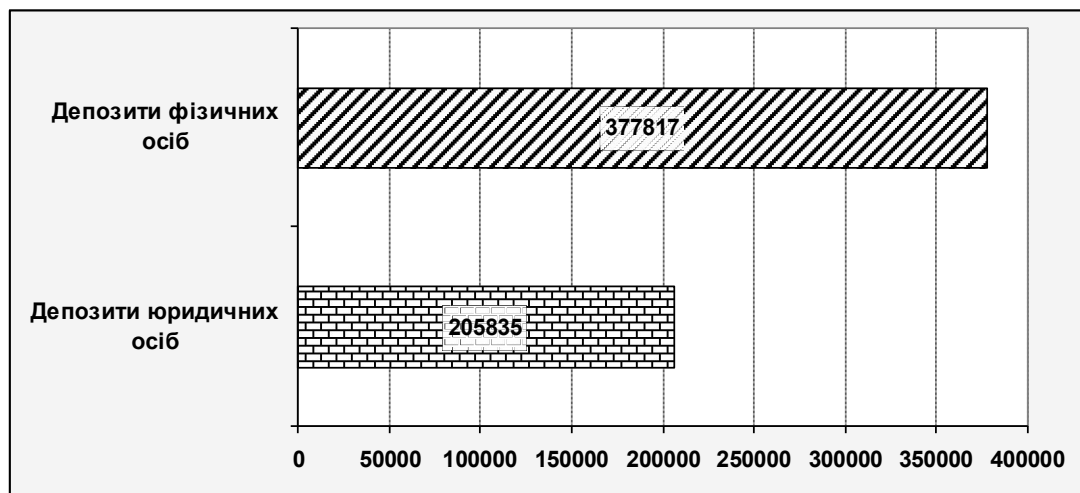

Рис. 2.5. Структура депозитного портфелю банків України станом на 01.02.2013 року

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Така структура депозитів, зумовлена, перш за все тим, що по-перше, велика частка вітчизняних підприємств є збитковими, по-друге, частка тіньового сектору економіки складає, за різними даними, від 38 до 65%. Високе податкове

навантаження та тіньові грошові потоки змушують підприємства не показувати реальні обсяги оборотних та вільних коштів у фінансовій звітності, натомість підприємства вкладають свої кошти в офшорні зони та різного роду тіньові схеми.

Що ж стосується високої частки депозитів населення, то вданому випадку присутня як позитивна так і негативна складова. Позитивним є те, що населення сприяє швидкому нарощуванню ліквідності та забезпечує необхідний обсяг ліквідних ресурсів для діяльності банку, однак з іншого боку – у випадку будь-якого прояву економічної, військової чи політичної кризи або внаслідок поширення негативних чуток про функціонування банківської системи, схильне до паніки то швидкої зміни рішення населення миттєво вилучає свої вклади з банків, що вкрай негативно позначається на ліквідності та фінансовій стійкості банків.

Щодо строковості депозитів, то в Україні переважають строкові депозити, що складають 389,8 млрд. грн. (67%), тоді як поточні депозити становлять 193,8 млрд. грн. (33%). Інша справа, що близько 60% строкових депозитів розміщені терміном до одного року, а це ускладнює планування та моніторинг ризику ліквідності

Основну частину строкових депозитів (301,8 млрд. грн.) банки залучають в населення. Тоді як юридичні особи більшу частину вкладів тримають у формі поточних депозитів. Строкові грошові вклади населення за попередні 4 місяці зросли на 25,5 млрд. гривень, тоді як поточні знизились на 3 мільярди (рис. 2.6), що свідчить про зростання довіри населення до банківської системи. Причиною такої зміни структури депозитів фізичних осіб були аномально високі процентні ставки в осінньо-зимовий період, які після Нового року почали дещо знижуватись. Як можна побачити з рисунку 2.6. поточні депозити юридичних осіб перевищують строкові, що зумовлено незбалансованістю фінансових потоків підприємств, а відтак вимагають від підприємств непередбачуваного використання вільних коштів. Тому поточні депозити юридичних осіб є оборотними коштами підприємств. Щодо населення то висока частка строкових вкладів зумовлена вищими відсотковими ставками, а структура депозитного портфеля фізичних осіб регулюється рівнем довіри до банківських установ.

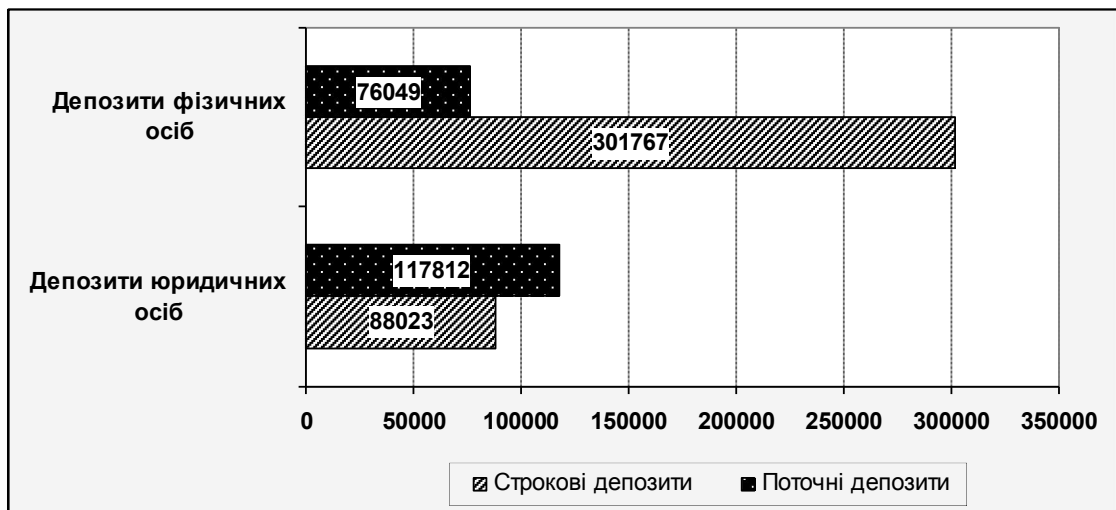

Рис. 2.6. Структура депозитів за строковістю, 01.02.2013 р., млн. грн.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Вагомий вплив на ліквідність банку має валютна структура депозитного портфелю банків, оскільки внаслідок можливих коливань валютного курсу клієнти банку можуть вилучати кошти в гривні з метою обміну їх на валюту, що тягне за собою зниження гривневої ліквідності та, через певний час, зростання валютної ліквідності, яку, через певного роду обмеження НБУ, фактично неможливо використати максимально ефективно.

Станом на 1.01.2013 р. валютна структура загального депозитного портфелю України на 56% (320,3 млрд. грн.) складалась з гривневих вкладів, 44% (252,1 млрд. грн.) становили вклади в іноземній валюті.

Протягом січня 2013 р. зафіксований ріст гривневого депозитного портфелю до 328,1 млрд. грн., тоді як валютні депозити зросли до 255,6 млрд. грн. (станом на 01.02.2013 р.) (рис. 2.7).

У депозитному портфелі юридичних осіб гривневі депозити суттєво випереджають обсяг валютних, що пов'язано з відсутністю валютних доходів у більшості юридичних осіб-вкладників і високою часткою поточних депозитів.

Натомість, населення загалом розподіляє свої заощадження практично порівну з певною перевагою строкових вкладів у національній валюті.

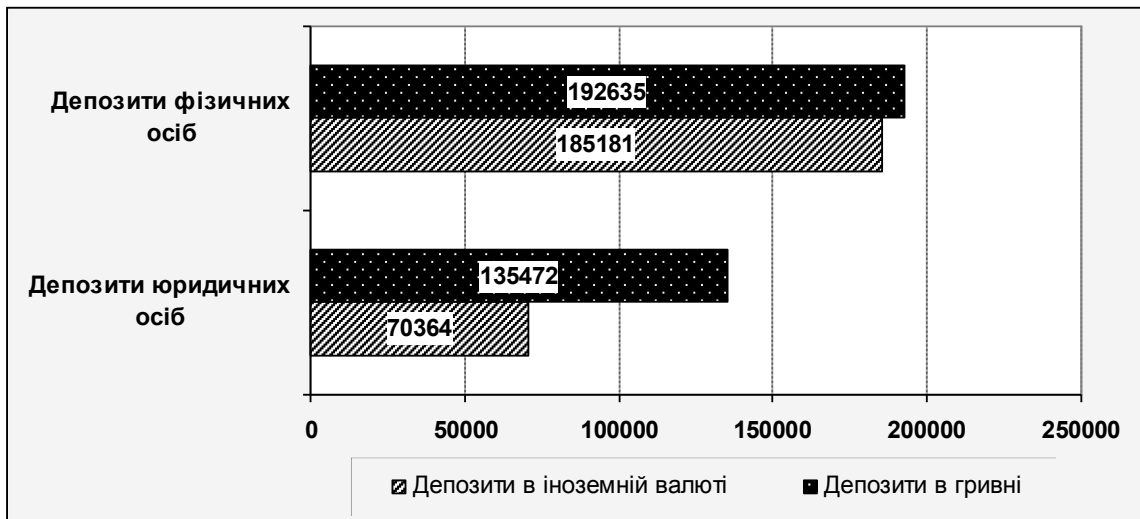

Рис. 2.7. Структура депозитів за валютами, 01.02.2013 р., млрд. грн.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Про девальваційні очікування економічних агентів свідчить великий обсяг поточних депозитів в іноземній валюті, що підтверджує схильність економічних агентів в разі девальвації/ревальвації гривні швидко та вигідно конвертувати свої валютні вклади.

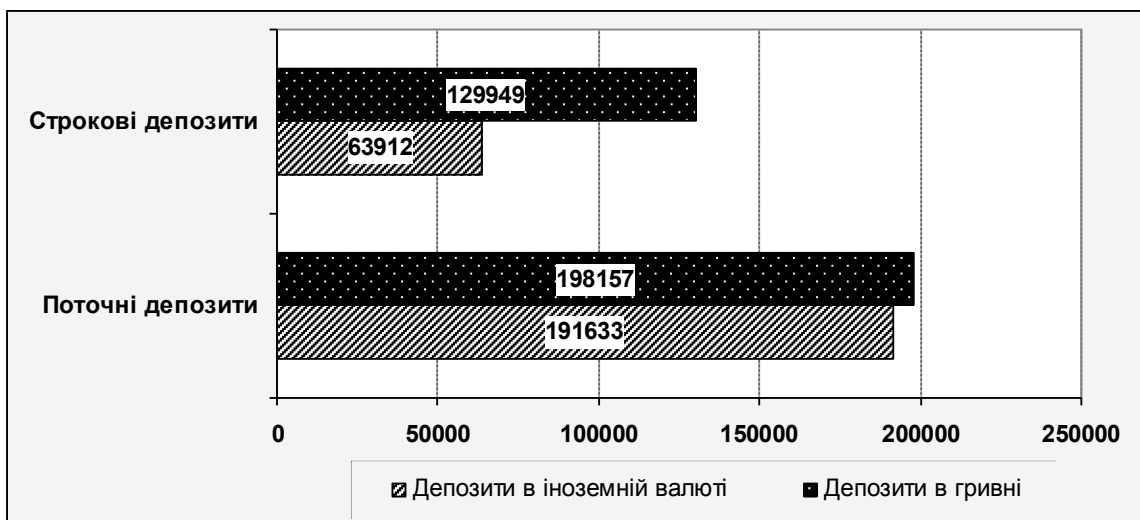

Рис. 2.8. Депозити у розрізі строків і валют, 01.02.2013 р., млрд. грн.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Проаналізуємо структуру депозитного портфеля вітчизняних банків в динаміці. Динаміка зростання депозитного портфелю в розрізі вкладників чітко показує зниження обсягу коштів юридичних осіб, що є наслідком кризи, а також рівень довіри до банків з боку населення (рис. 2.9).

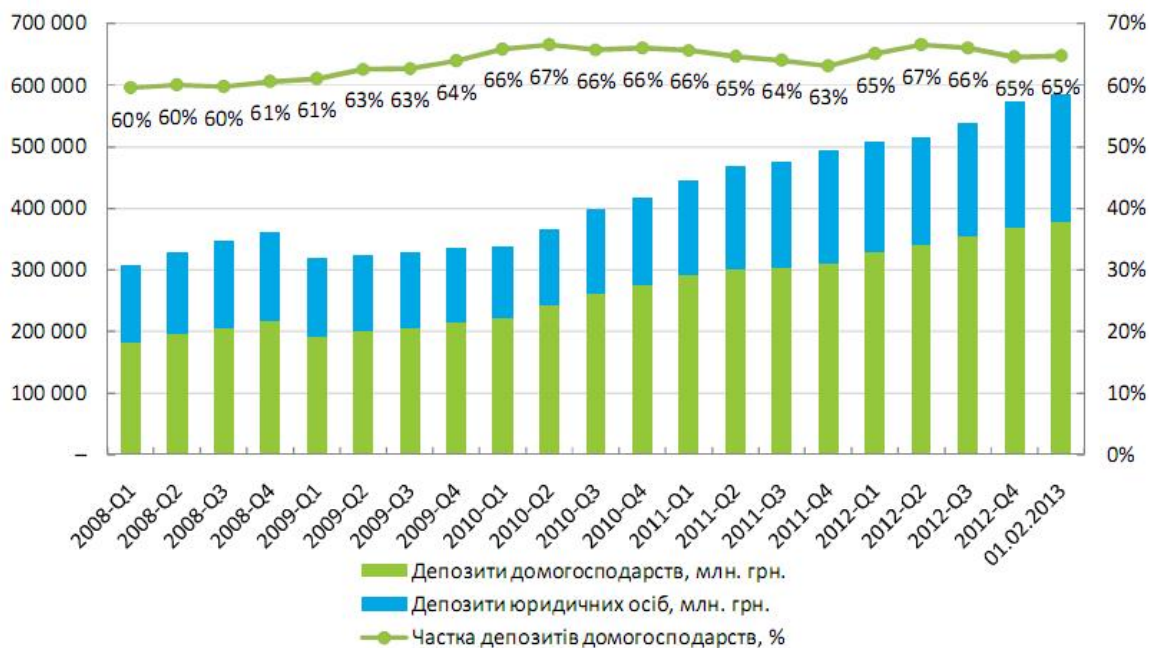

Рис. 2.9. Динаміка депозитів у розрізі власників, 2008-2013 рр., млн. грн.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Динаміка строковості депозитів також відображає рівень довіри економічних агентів до банківської системи, чим вища частка строкових депозитів, тим вища довіра, і навпаки (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Динаміка строкових та поточних депозитів, 2008-2013 рр., млн. грн.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Як бачимо з рисунку 2.10, в до кризовий період частка строкових депозитів становила 70%, а в період кризи та після кризовий період даний показник знизився до 62% та почав зростати до 67% відповідно.

Динаміка депозитів в національній та іноземній валюті відображають тенденції валютного ринку та рівень доларизації економіки України. Так, як показує рисунок 2.11, у четвертому кварталі 2008 року різко зменшилася частка депозитів в гривні, а також різко знизився обсяг депозитного портфелю банків України, що було зумовлено загальноекономічною кризою та панікою серед населення. Падіння довіри до національної грошової одиниці призвело до зростання частки депозитів в іноземній валюті. Така мінливість стану депозитного портфелю вітчизняних банків була однією із причин кризи ліквідності банківської системи України.

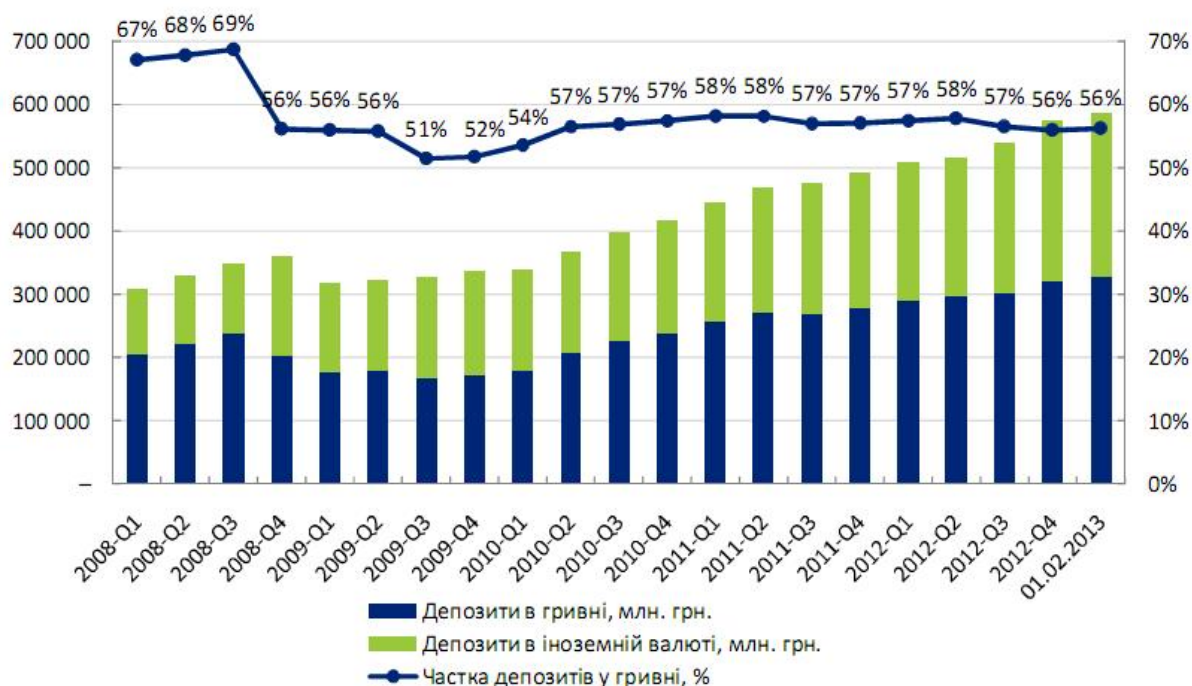

Рис. 2.11. Динаміка депозитів в національній та іноземній валюті, 2008-2013 рр., млн. грн.

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ

Важливе місце в аналіз депозитної бази вітчизняних банків, на наш погляд, займає аналіз рівня депозитних ставок за депозитами. Величина ставок за депозитами дає змогу оцінити потребу банку в ліквідних ресурсах певної

строковості, а також характеризує рівень його ліквідності та фінансової стійкості, адже чим вища ставка за депозитами тим нижчий рівень ліквідності, і навпаки.

Проаналізуємо розмір депозитних ставок за класичними строковими депозитами ТОП-25 банків України (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Депозитні ставки за класичними строковими депозитами станом на 01.03.2013
(ТОП-25)**

	БАНК	Класичний депозит (без поповнення, виплата в кінці строку)					
		Гривня			Долар США		
		3м	6м	12м	3м	6м	12м
1	ПРИВАТБАНК	16,00%	17,00%	18,00%	8,00%	8,50%	9,75%
2	ОЩАДБАНК	15,00%	16,00%	16,00%	6,25%	6,50%	7,00%
3	УКРЕКСІМБАНК	15,70%	17,00%	17,90%	3,20%	3,80%	3,90%
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	13,75%	14,75%	15,25%	1,00%	2,00%	3,00%
5	ДЕЛЬТА БАНК	19,00%	20,00%	21,50%	8,00%	8,50%	9,50%
6	UniCredit (УКРСОЦБАНК)	17,75%	18,00%	14,75%	2,00%	2,75%	5,75%
7	УКРСИББАНК	16,50%	17,50%	16,50%	1,00%	2,00%	3,70%
8	ПУМБ	15,00%	16,00%	16,70%	4,40%	5,40%	6,20%
9	СБЕРБАНК РОСІЇ	15,70%	17,10%	18,10%	4,90%	6,40%	7,60%
10	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	17,00%	18,00%	19,00%	6,00%	7,00%	8,00%
11	АЛЬФА-БАНК	21,50%	22,00%	22,50%	5,50%	6,75%	8,25%
12	ПРОМІНВЕСТБАНК	15,00%	15,25%	16,00%	5,00%	6,00%	7,00%
13	БРОКБІЗНЕСБАНК	17,00%	18,00%	19,00%	5,00%	6,00%	7,00%
14	ВІЕЙБІ БАНК	21,00%	22,50%	23,50%	8,00%	9,15%	9,15%
15	ВТБ БАНК	19,00%	19,50%	20,00%	5,50%	6,75%	7,00%
16	ОТП БАНК	16,50%	16,00%	17,00%	3,50%	4,00%	5,00%
17	УКРГАЗБАНК	16,50%	16,80%	17,00%	6,20%	6,70%	7,70%
18	КРЕДИТПРОМБАНК	19,00%	20,00%	21,50%	7,75%	8,25%	8,75%
19	БАНК ФОРУМ	19,00%	19,50%	19,00%	7,00%	7,50%	8,50%
20	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	16,00%	17,00%	18,50%	6,25%	7,25%	8,85%
21	ПІВДЕННИЙ	15,75%	16,25%	17,25%	5,00%	5,75%	7,00%
22	ХРЕЩАТИК	16,50%	18,00%	19,50%	3,00%	7,00%	8,50%
23	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	18,00%	20,00%	18,00%	4,50%	5,00%	6,25%
24	НАДРА	18,00%	19,00%	22,00%	8,00%	8,50%	10,50%
25	ІМЕКСБАНК	21,00%	21,50%	22,00%	8,00%	8,25%	10,00%
Середня ставка		17,25%	18,11%	18,66%	5,32%	6,23%	7,35%
Стандартне відхилення		2,04%	2,09%	2,40%	2,15%	2,02%	1,98%

Як видно з таблиці 2.2., відсоткові ставки за депозитами порівнюючи їх з інфляцією є досить високими, що вкотре підтверджує тезу про те, що депозити є основним джерелом ліквідності банків України. Деякі банки з ТОП-25, очевидно, мають проблеми з ліквідністю. Так, в таких банків як Альфа-Банк, ВІЕЙБІ Банк, Імексбанк відсоткові ставки за строковими депозитами перевищують 21%, що свідчить про нестачу ліквідних коштів, найвищі ставки за депозитами в даних банках складають 22,5-23,0% за депозитами на термін 12 місяців. Практично у всіх

аналізованих банків найвищими є ставки за депозитами на термін 12 місяців, що свідчить про нестачу короткострокової ліквідності, така ж ситуація спостерігається і з довгостроковою ліквідністю. Що стосується депозитів в доларах США, то найвищими є ставки в тих банках, які здійснюють кредитування в іноземній валюті підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Цікавим для аналізу рівня ризику ліквідності банків та їх надійності є зведений рейтинг надійності банків за результатами оцінювання офіційних рейтингових агентств (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зведені рейтинги позичальників для ТОП-25 банків ринку роздрібних вкладів, станом на 01.03.2013 р.

№ п/п	БАНК	Зведений Рейтинг	Fitch	S&P	Moody's	Експерт-рейтинг	Кредит-рейтинг	ІВІ-рейтинг
1	ПРИВАТБАНК	7,0	-	-	7	-	-	-
2	ОЩАДБАНК	7,0	8	-	6	-	-	-
3	УКРЕКСІМБАНК	8,0	8	-	-	-	-	-
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	7,0	-	-	7	-	-	-
5	ДЕЛЬТА БАНК	7,0	-	-	-	-	-	7*
6	UniCredit (УКРСОЦБАНК)	9,0	9	-	-	-	-	-
7	УКРСИББАНК	9,0	9	-	-	-	-	-
8	ПУМБ	7,0	-	-	6	-	8	-
9	СБЕРБАНК РОСІЇ	7,0	-	-	7	-	-	-
10	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	5,5	-	-	5	-	6	-
11	АЛЬФА-БАНК	6,0	6	6	-	-	-	-
12	ПРОМІНВЕСТБАНК	7,0	-	-	7	-	-	-
13	БРОКБІЗНЕСБАНК	8,0	-	-	-	8	-	-
14	ВІЕЙБІ БАНК	6,5	-	-	5	8	-	-
15	ВТБ БАНК	9,0	9	-	-	-	-	-
16	ОТП БАНК	7,0	-	-	7	-	-	-
17	УКРГАЗБАНК	7,0	-	-	-	7	-	-
18	КРЕДИТПРОМБАНК	7,0	-	-	-	7	-	-
19	БАНК ФОРУМ	4,0	4	-	-	-	-	-
20	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	6,0	-	-	6	-	-	-
21	ПІВДЕННИЙ	6,5	-	-	-	-	-	-
22	ХРЕЩАТИК	6,5	-	-	-	-	-	-
23	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	8,5	-	-	-	-	-	-
24	НАДРА	-	-	-	-	-	-	-
25	ІМЕКСБАНК	6,0	-	-	-	-	-	6

Отже, виходячи з аналізу депозитної бази та зведеного рейтингу надійності вітчизняних комерційних банків можна зробити висновок, що найнадійнішими банками України є UniCredit (Укрсоцбанк), Укрсіббанк, ВТБ Банк, а до найненадійніших належать Банк Форум та Банк Фінанси і кредит, тому НБУ варто

приділити більше уваги щодо аналізу і контролю ліквідності цих двох банків з метою уникнення кризових явищ в національній банківській системі

2.3. Механізм управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків (на прикладі ПАТ «Укрсоцбанк»)

Механізм управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» впроваджений групою Унікредит та скоригований з врахуванням місцевих особливостей функціонування банківської системи [56].

Об'єктом управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» є диференційна моделі ризику ліквідності, яка ґрунтується на розрахунку різниці ліквідності між активами та зобов'язаннями за періодами виплат та валютою для визначення потреб фінансування (2.1):

$$\delta = \frac{j-1x_j f_j}{j-1f_j},$$

де x_j – строки активів, зобов'язань;

f_j – сума активів, зобов'язань.

ПАТ «Укрсоцбанк» визначає для себе наступні види ліквідності за строками: короткострокову та структурну. Короткострокова ліквідність ПАТ «Укрсоцбанк» – це здатність банку використовувати свої поточні активи в якості грошових коштів або перетворювати їх в такі без додаткових витрат часу. Структурна ліквідність ПАТ «Укрсоцбанк» – співвідношення між активами та пасивами банку від одного року, стан якої визначається за допомогою горизонтальних та вертикальних коефіцієнтів балансу банку.

Управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» здійснюється на трьох рівнях: рівні групи Унікредит, регіональному та на рівні дочірнього банку ПАТ «Укрсоцбанк».

Банківська установа, яка виступає об'єктом дослідження, входить до регіону країн Центральної та Східної Європи, тому Регіональним центром управління

ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» є Bank Austria AG разом зі своїм підрозділом Group ALM. До сфери відповідальності керівництва Групи Унікредит належать функції загального нагляду щодо управління ліквідністю. Регіональний центр управління ліквідністю розробляє стандарти та вимоги, що описують основні принципи управління ліквідністю, процес управління ліквідністю, розподіл функцій та повноважень, принципи структури управлінської звітності. Функції управління ліквідністю розподілені між Спостережною радою, Правлінням, Комітетом з управління активами і пасивами (далі – КУАП), Блоком управління ліквідністю (далі – БУЛ), а також комісіями в макрорегіонах. БУЛ представлений Департаментом стратегічного управління ліквідністю Департаментами управління ліквідністю комерційних макрорегіонів. БУЛ, який є незалежним від інших структурних підрозділів, несе відповідальність за управління ліквідністю на рівні банку та діє під наглядом відповідального члена Правління (Директора з управління ринковими ризиками).

Керівництво постійно здійснює оцінку ризику ліквідності шляхом виявлення і моніторингу змін у фінансуванні, необхідному для підтримання ліквідності на рівні, передбаченому вимогами НБУ та вимогами, затвердженими Регіональним центром управління ліквідністю.

Спостережна рада є вищим органом у сфері управління ліквідністю, і за Статутом вона уповноважена затверджувати будь-які операції від імені банку, включаючи ті, які виходять за межі повноважень Правління та інших органів управління. Правління несе загальну відповідальність за діяльність банку, включаючи діяльність у сфері управління ліквідністю. Правління делегує КУАП свої повноваження стосовно загального управління активами та пасивами та управління ліквідністю. КУАП встановлює основні балансові параметри, що використовуються при управлінні активами та пасивами, і разом з Департаментом стратегічного управління ліквідністю, здійснює моніторинг ліквідності. КУАП здійснює управління валютним та процентним ризиками, а також ризиками, пов'язаними з портфелем цінних паперів, та ризиком ліквідності. Департамент стратегічного управління ліквідністю виявляє та оцінює стан управління

ліквідністю, вносить пропозиції щодо лімітів ліквідності за різними видами банківських операцій та готує рекомендації для КУАП стосовно управління ліквідністю. Департамент стратегічного управління ліквідністю є підзвітним КУАП та, у разі необхідності, звітує перед Правлінням та Спостережною радою.

Основні функції Департаменту стратегічного управління ліквідністю такі:

- розробка та оновлення внутрішніх політик і положень управління ліквідністю згідно з вимогами НБУ та Групи Унікредит щодо здійснення контролю та мінімізації ризику ліквідності;
- кількісна та якісна оцінка ризику ліквідності та надання пропозицій керівництву стосовно управління, включаючи встановлені ліміти та інші обмеження;
- регулярне звітування щодо позицій банку стосовно стану ліквідності Регіонального центру управління ліквідністю у Відні;
- аналіз сценаріїв щодо управління ліквідністю згідно з вимогами Групи Унікредит;
- співробітництво та координація діяльності інших підрозділів банку для вирішення питань управління ліквідністю.

Взаємодія структурних одиниць ПАТ «Укрсоцбанк», що утворює систему управління ліквідністю, зображена на рисунку 2.12.

Пропонуємо визначати систему управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» як сукупність суб'єктів управління ліквідністю, які здійснюють вплив на співвідношення між активами та зобов'язаннями за періодами виплат та валютою за допомогою обґрунтованих управлінських рішень, визначених відповідно до кожної ситуації управління ліквідністю банку за допомогою методів управління ліквідністю та підсистеми інформаційного, нормативного, кадрового та програмно-технологічного забезпечення.

Методами аналізу ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» є визначення платіжної позиції, стрес-тестування, нормативів ліквідності за вимогами НБУ та попереджувальних індикаторів та балансових параметрів активів та пасивів.

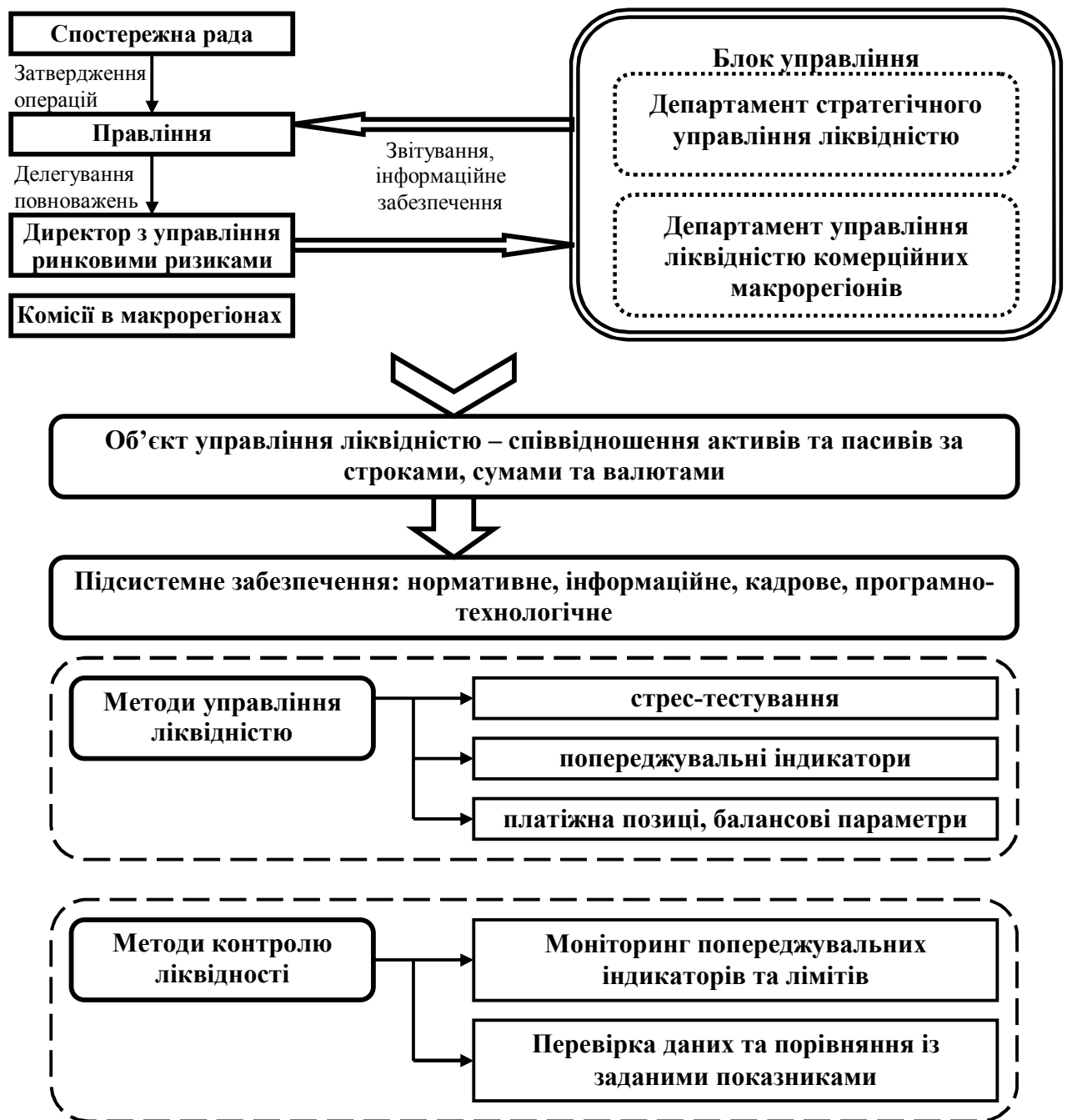

Рис. 2.12. Система управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк»

ПАТ «Укрсоцбанк» оцінює ліквідність та управляє нею на основі нормативів, встановлених НБУ. Банк щоденно контролює та дотримується нормативів ліквідності, які були проаналізовані в другому розділі дипломної роботи. Позиція ліквідності вираховується окремо для кожного з наступних наборів валют: EUR, USD, JPY, CHF, GBP, UAH та інших валют.

Ураховуючи проведення стрес-тестування, аналіз ліквідності з урахуванням стандартного та стресового сценаріїв можна зробити висновок про запровадження

в ПАТ «Укрсоцбанк» елементів ситуаційного підходу до управління ліквідністю в банку. Банк щомісячно проводить стрес-тестування на основі п'яти сценаріїв, які передбачають потенційні зміни у фінансових перемінних величинах. Результати стрес-тестів визначають здатність установи до «виживання» у ситуаціях, передбаченими різними сценаріями, і використовуються для коригування стратегій управління ліквідністю, політик та позицій, а також для розробки ефективних планів дій у непередбачених ситуаціях [77].

Попереджувальні індикатори (далі – ПІ) є інструментом який допомагає менеджерам ліквідності оцінювати ринок. Як і будь який інший індикатор його не можна використовувати за принципом автопілоту [53].

Були розроблені деякі індикатори, які показують ознаки напруженості на ринку. Індикатори поділені за наступними категоріями:

- ринок;
- фінансовий сектор;
- пов'язані з Групою Унікредит.

ПІ це один із інструментів який використовується для вирішення зміни фази Звичайної діяльності до фази Криза ліквідності.

Індекси SX7E I та ITRAXX FINANCIAL EUROPE 5Y представляють індекс фінансового сектору. В той же час, індекси DJ EUROSTOXX 600 IND та ITRAXX 5Y INDUSTRIAL представляють загальний ринок без фінансового сектору. І нарешті індикаторами спеціального ринку є неупередженість UniCredit та UniCredit CDS Senior 5y.

З метою охоплення окремої кризи в одному з виділених сегментів – ринок, фінансовий сектор чи інші специфічні сегменти, було вирішено, що коефіцієнт експоненціального виваженого середнього відхилення та середнє відхилення з ковзним середнім у 250 днів на кожний індикатор один проти одного є сигналами. Тригерний рівень був встановлений на 70%, 90% та 95% ступені вірогідності, передбачаючи нормальність співвідношення. Зрештою, індикатори доповнюються барометром таких самих індикаторів, де барометр порівнює теперішню ситуацію

з найвищим піком останньої кризи та даний день, що передував кризі. Барометр не супроводжується тригерними рівнями.

Обмеження рівня ризику ліквідності здійснюється шляхом:

- лімітів короткострокової ліквідності;
- коефіцієнтів структурної ліквідності.

Короткострокова ліквідність має контролюватися на щоденній основі відповідно до визначеної структури лімітів. Ліміти короткострокової ліквідності визначаються на часовому горизонті від овернайт до одного року та зазначені в окремому документі «Ліміти ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» [31].

Для встановлення відповідних лімітів короткострокової ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» приймав до уваги наступні критерії: відносна частка первинних депозитів (чим вище частка первинних депозитів, тим вище може бути ліміт короткострокової ліквідності); концентрація клієнтів у депозитах (чим вище концентрація клієнтів-банків та клієнтів-не банків в первинних депозитах, тим вищий ліміт для підходу «продовження діяльності з клієнтом» повинен встановлюватися); частка невикористаних кредитних ліній (чим більше частка невикористаних кредитних ліній, тим вищий ліміт для підходу «продовження діяльності з клієнтом» повинен встановлюватися); уразливість стрес-тестуванням (чим вище буде вплив короткострокової та структурної ліквідності в умовах кризи ліквідності, тим вищий ліміт ліквідності для підходу «продовження діяльності» повинен встановлюватися).

Проблемним моментом є неспівпадіння строків за приміткою 37 та управлінською формою звітності «Ліміти короткострокової ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк», через що виникає дублювання однакових за функціями форм звітності. Про порушення лімітів банк звітує до Регіонального центру ліквідності. КУАП визначає необхідні заходи для забезпечення дотримання лімітів.

Департамент стратегічного управління ліквідністю контролює ліміти короткострокової ліквідності. КУАП щомісяця перевіряє звіти на предмет дотримання встановлених лімітів ліквідності.

Відповідно до Політики управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» профіль розриву ліквідності, використовується наступним чином:

- розподіл активів та зобов'язань вздовж окремих часових горизонтів на основі контрактних строків погашення або розподіл відповідно до правил визначених банком;
- розрахунок показника зворотного кумулятивного розриву між зобов'язаннями та активами, що мають терміни до погашення більше одного, двох, трьох, чотирьох або п'яти років;
- розрахунок показника зворотного кумулятивного розриву по валютах EUR, USD, CHF, GBP, JPY, національній валюті і загальної позиції ПАТ «Укрсоцбанк»;
- ліміт коефіцієнта ліквідності для строків >1Y, >2Y, >3Y та >4Y встановлюється на рівні 0,9;
- ліміт коефіцієнта ліквідності для строку >5Y встановлюється на рівні 0,85. Попереджувачий рівень встановлений на рівні 0,9;
- встановлюється мінімальний поріг перевищення в сумі 50 млн. євро на валюту (зворотний кумулятивний). Надлишок такого перевищення потребує негайної ескалації, в рамках такого перевищення ескалація відбувається на розсуд підрозділу Ризик-менеджменту.

Моніторинг даних коефіцієнтів ліквідності здійснює підрозділ БУЛ. Якщо спостерігається дефіцит ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» за результатами аналізу та відстеження лімітів, банк потребує встановлення плану дій у співпраці з підрозділом Управління ризиком ліквідності Групи Унікредит [56]. Дії вирішуються КУАП.

Щодо активів можуть бути запропоновані наступні дії:

- перегляд загальних умов та строків для поліпшення позиції ліквідності банку;
- перегляд кредитних угод;
- проведення переговорів щодо розширення підтверджених кредитних ліній; встановлення або перегляд цін на підтвержені кредитні лінії для клієнтів.

Щодо зобов'язань можливі такі дії, наприклад:

- збільшення фінансування на міжбанківському грошовому ринку;
- емісія на місцевому ринку капіталу;
- стримування відтоку депозитів;
- залучення внесків нових клієнтів з довшим строком дії;
- адаптування планів фінансування.

Якщо за результатами аналізу та відстеження лімітів ПАТ «Укрсоцбанк» має надлишкову ліквідність КУАП знаходить джерела її розміщення в доходні активи до виникнення потреби в грошових коштах. Кожний захід має пріоритет відповідно до можливості його виконання та дати завершення виконання такого заходу. План дій визначає Департамент стратегічного управління ліквідністю спільно з аналогічним підрозділом Регіонального центра управління ліквідністю та ухвалює КУАП. Голова Департаменту стратегічного управління ліквідністю відповідає за виконання та звітує про стан КУАП. У разі необхідності проблеми ліквідності адресуються та вирішуються на рівні Правління або Спостережної ради. Якщо ринкові умови вимагають змін, то відповідним чином змінюється план. План дій стосовно управління ліквідністю на випадок виникнення непередбачених обставин визначається як окремий документ [53]. Потреби у фінансуванні ПАТ «Укрсоцбанк» надаються Департаментом стратегічного управління ліквідністю відповідним підрозділом Регіональним центром управління ліквідністю. Важливо розробити план фінансових потреб (наприклад, корпоративних кредитів та іпотеки) для заданого періоду планування. План фінансування дає можливість розглядати окремі інструменти фінансування та контрагентів для того, щоб з'ясувати потенційні концентрації у структурі фінансування ПАТ «Укрсоцбанк».

Функції контролю ліквідності банку зосереджені в повноваженнях Правління ПАТ «Укрсоцбанк». Основними методами контролю ліквідності, що застосовуються в ПАТ «Укрсоцбанк», є моніторинг нормативів ліквідності, індикаторів, попереджувальних індикаторів та лімітів короткострокової та

структурної ліквідності, аудит справжності даних звітності за цими інструментами та порівняння із запланованими значеннями.

Постійна перевірка якості даних є неминучою для гарантування надійного механізму управління ліквідністю. Департаментом стратегічного управління ліквідністю здійснюється уважний моніторинг коливань день від дня по несплаченим сумах та відтоках короткострокової ліквідності по валютам. Структурна інформація порівнюється в показниках обсягів, профілів гепу, а також відтоків ліквідності на щомісячній основі; у випадку неправдоподібності, дані детально узгоджуються з відповідним підрозділом. Модульна архітектура FlexCube дозволяє централізовано обробляти більший обсяг транзакцій, інтегрується з іншими системами та забезпечує збір та формування інформації для складання управлінських звітів в рамках управління ліквідністю [54].

Підхід керівництва до управління ліквідністю полягає у тому, щоб забезпечити постійний достатній рівень ліквідності для погашення зобов'язань банку в належні строки, як за звичайних, так і за надзвичайних умов, без понесення неприйнятних збитків або ризику для репутації банку.

Політика ліквідності на випадок надзвичайних обставин (далі – НПЛ) має за ціль гарантування наявності ефективної організаційної моделі для ефективного керування негативними впливом в ситуації кризи ліквідності [53].

Стадія "підвищеної готовності" оголошується в разі істотного зниження кредитного рейтингу банку або виникнення загрози такого зниження через появу на ринку негативної інформації.

Зниження кредитного рейтингу виражається в скороченні лімітів на банк за термінами в частині депозитних операцій і по похідним фінансовим інструментам, а також у зростанні вартості залучення ресурсів шляхом випуску боргових зобов'язань. Типові випадки оголошення "підвищеної готовності" наступні:

- зменшення власного капіталу на 10% і більше;
- зменшення прибутку на 15% і більше;

- висловлювання в засобах масової інформації про поганий стан управління, недостатній внутрішній контроль, неправильну стратегію;
- погіршення нормативу достатності капіталу на 20% і більше, недотримання обов'язкових економічних нормативів, встановлених НБУ;
- зниження – не менш ніж на 2 пункти – рейтингу, що присвоюється рейтинговими агентствами (або повторне зниження рейтингу);
- зниження вартості акцій банку на ринку не менше ніж на 20%, не пов'язане з рухом фондового ринку.

Стан "Підвищеної готовності" оголошується головою КУАП з подальшим затвердженням головою Правління. Підставою для оголошення "Підвищеної готовності", як правило, є пропозиції Директора з управління ринковими ризиками. Негайно після оголошення "Підвищеної готовності" БУЛ готує доповідь наступного змісту для КУАП:

- рекомендації за показниками ліквідності; рекомендації щодо ризику зміни процентної ставки;
- рекомендації щодо збільшення залучення коштів на термін;
- рекомендації по згортанню певних операцій для збереження відкритих банку кредитних ліній для можливого подальшого використання;
- пропозиції щодо укладення кредитних угод "стендбай"
- пропозиції щодо сек'юритизації активів;
- рекомендації щодо обмеження зростання активів.

КУАП на основі цієї доповіді готує план заходів, згодом затверджується правлінням банку.

Координація робіт по стабілізації ситуації доручається комітету з управління активами і пасивами (або може бути сформована група з управління ліквідністю з числа вищих менеджерів банку). У разі необхідності формуються робочі групи по роботі з найбільшими депозиторами, філіями, банками-контрагентами. За дорученням КУАП з доповіді БУЛ, проводиться наступна робота:

- готується детальний аналіз структури активів і пасивів в різних розрізах;

- при цьому основна увага приділяється прогнозу відтоку ресурсів з банку на найближчі 3 місяці;
- визначаються види бізнесу, де можливо заморозити зростання активів, і пропонуються практичні кроки в цьому напрямку;
- робиться прогноз можливості продажу активів, намічаються терміни продажів і сума виручених коштів;
- розробляються заходи по роботі з найбільшими клієнтами і контрагентами;
- розміщення вільних ресурсів виключно на умовах "овернайт"; використання кредитних ліній "стендбай";
- проведення переговорів з банками-контрагентами з повернення міжбанківських кредитів і депозитів або залучення ресурсів проти розміщених коштів; доповідання голові Правління та голові КУАП про можливість залучення ресурсів за ставками вище середньоринкових і вносить пропозиції по ситуації.

КУАП (за дорученням правління):

- ініціює заходи з реалізації та сек'юритизації активів за певним графіком;
- приймає рішення про залучення ресурсів за ставками вище середньоринкових і про підвищення ставок за залученими клієнтським депозитам;
- розглядає структуру активів і дає рекомендації по можливості "заморожування" кредитування.

Стадія кризи означає ситуацію, коли дефолт (невиконання зобов'язань) неминучий. Відбувається відтік клієнтських депозитів; активи, які можна було продати, вже продані; неможливо залучити ресурси з міжбанківського ринку чи від великої корпоративної клієнтури. В даному випадку потрібно звертатися в центральний банк за фінансовою допомогою.

Тут слід підкреслити, що вся "апаратна" робота повинна бути зроблена завчасно (мається на увазі підготовка листів, клопотань, супровідної документації, що відповідає встановленим вимогам органів державного регулювання) – при настанні стадії кризи Б, описаної вище. Якщо цього не зробити, то можна втратити час, що призведе до незворотних наслідків.

Звичайно, в разі виникнення кризи ліквідності на фінансовому ринку слід очікувати втручання НБУ, спрямованого на стабілізацію ситуації, наприклад, скупки іноземної валюти у банків, надання стабілізаційних кредитів. Однак у випадку проблем з ліквідністю вартість ресурсів виявляється непередбачуваною (можливо, надзвичайно високою), крім того, різко зростає ризик зміни відсоткової ставки, можливо припинення звичайних розрахункових операцій.

У подібних умовах виконуються наступні кроки. Департамент з стратегічного управління ліквідністю максимально скорочує дисбаланс між активами і пасивами з плаваючою і фіксованою відсотковою ставкою, тим самим зменшуючи величину ризику зміни процентної ставки. Дана позиція контролюється керівником Департаменту з стратегічного управління ліквідністю на щоденній основі; контролює розмір заборгованості перед центральним банком і являє щоденну звітність з проблеми голові КУАП; на щоденній основі координує інформаційні потоки, що надходять з центрального банку, і доводить інформацію до структурних підрозділів. Для цього в банку призначається відповідальна особа з числа старших менеджерів Департаменту з стратегічного управління ліквідністю. КУАП:

- здійснює загальне управління ліквідністю і координує роботу структурних підрозділів;
- на щотижневій основі визначає тактику формування процентних ставок по корпоративних кредитах типу "ролlover";
- контролює роботу клієнтських менеджерів по оптимізації потоків грошових коштів клієнтів;
- визначає зміст інформації, що повідомляється широкій публіці службою по зв'язках з громадськістю;
- виробляє тактику роботи з клієнтськими кредитами і депозитами.

Система управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» – сукупність суб'єктів управління ліквідністю, які здійснюють вплив на співвідношення між активами та зобов'язаннями за періодами виплат та валютою за допомогою обґрунтованих управлінських рішень, визначених відповідно до кожної ситуації управління

ліквідністю банку, використовуючи методи управління ліквідністю та підсистему інформаційного, нормативного, кадрового та програмно-технологічного забезпечення.

Система управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» може вважатися наближеною до системи управління ліквідністю за ситуаційним підходом, оскільки під час кризи ліквідності створюються робочі групи, які за своїм призначенням є аналогічними запропонованим ситуаційним центрам у першому розділі дипломної роботи; впроваджений розрахунок попереджувальних індикаторів кризи, які допомагають оцінювати ринок та внутрішні параметри переходу до конкретних фаз управління ліквідністю під час дії надзвичайних обставин; розроблені такі інструменти управління ліквідністю як стрес-тестування короткострокової ліквідності та прогнозування платіжної позиції банку, запроваджені такі внутрішні нормативні документи як Політика банку з управління ліквідністю під час надзвичайних обставин та План фінансування банку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Проаналізувавши емпіричні дані значень нормативів ліквідності в цілому по системі банків зроблено висновок про відсутність існування різких змін значень даних нормативів, навіть у періоди загострення фінансової кризи. Тобто, можна стверджувати, що законодавчо встановлені нормативи, які регулюють діяльність окремих банків, на рівні банківської системи, не можуть виступати індикаторами коливань рівня ліквідності. Проте, дані інструменти банківського нагляду можуть використовуватись Національним банком України поряд з іншими інструментами грошово-кредитної політики для регулювання ліквідності банківської системи.

2. Для більш оперативного аналізу банківської ліквідності здійснено моніторинг стану залишків на кореспондентських рахунках банків в Національному банку. Аналізуючи динаміку коштів банків на коррахунку в НБУ можна припустити існування певного природного рівня залишків на

кореспондентських рахунках банківської системи, який майже не залежить від обсягів обов'язкових резервів. Цей природний рівень, з одного боку, формується через дії національного банку в межах його монетарної політики як відповідь системи на дію регулятора щодо стерилізації або ін'єкції ліквідності, а з іншого – як прояв стійкості системи, яка прагне повернутись до стаціонарного стану після зовнішніх шоків.

3. Оцінюючи вплив регулятивних заходів НБУ на рівень ліквідності банківської системи зроблено висновок, що жорстка монетарна політика негативно впливає не тільки на фінансовий сектор, стримуючи розвиток банківської системи, а й на реальний сектор економіки. Неспроможність підприємств користуватись кредитними ресурсами, що надають банки, через їх обмеженість та високі процентні ставки, а також зменшення доходів через дію дефляції, негативним чином відбивається на економічному розвитку. Підтвердженням цього може слугувати індекс промислового виробництва, який у 2012 р. мав стійку тенденцію до зниження з 102% у січні до 98,5% у листопаді.

4. Визначено неавтономні та автономні фактори впливу на ліквідність банківської системи України. Так, серед неавтономних (залежних від дій національного банку) чинників впливу на ліквідність банківської системи, можна також виділити сальдо валютних інтервенцій НБУ та використання кредитів рефінансування. До автономних факторів слід віднести повільне зростання депозитів в комерційних банках.

5. Здійснено аналіз структури та динаміки депозитної бази вітчизняних банків, який показав, що саме депозитні ресурси, на сьогоднішній день, є основним джерелом поповнення ліквідності вітчизняних комерційних банків. Однак депозитна база комерційних України є короткостроковою та майже половину коштів номіновано в іноземній валюті, більше того, більша частина депозитів припадає на фізичних осіб, які схильні до панічних настроїв та швидкого і непередбачуваного вилучення депозитів в наслідок будь-якої нестабільності соціально-політичної ситуації в країні. Таким чином з метою мінімізації ризику ліквідності пов'язаного з короткостроковістю, нестабільністю

та доларизацією депозитної бази банків, НБУ та комерційним банкам необхідно диверсифікувати джерела поповнення ліквідності та підвищувати довіру до банків збоку населення.

6. Проаналізувавши систему управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» може вважати, що дана система наближена до системи управління ліквідністю за ситуаційним підходом, оскільки під час кризи ліквідності створюються робочі групи, які за своїм призначенням є аналогічними запропонованим ситуаційним центрам у першому розділі дипломної роботи; впроваджений розрахунок попереджувальних індикаторів кризи, які допомагають оцінювати ринок та внутрішні параметри переходу до конкретних фаз управління ліквідністю під час дії надзвичайних обставин; розроблені такі інструменти управління ліквідністю як стрес-тестування короткострокової ліквідності та прогнозування платіжної позиції банку, запроваджені такі внутрішні нормативні документи як Політика банку з управління ліквідністю під час надзвичайних обставин та План фінансування банку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1. Розробка стратегії досягнення збалансованої ліквідності як необхідна умова підвищення ефективності управління ризиком ліквідності

Стратегія досягнення збалансованої ліквідності банку повинна включати управління ризиком незбалансованої ліквідності на основі вживання тактичного методу побудови структури активів і пасивів за сумами і строками. Управління поточною ліквідністю спирається на оперативний аналіз відповідності структури активів і пасивів за термінами погашення і термінами (аналіз ризику незбалансованої ліквідності або аналіз «розриву ліквідності»). Складність управління ризиком ліквідності полягає в тому, що причини, що викликають його, знаходяться поза сферою контролю банку, наприклад, коли зовнішні джерела на міжбанківському ринку недоступні. Відмова в міжбанківському фінансуванні виникає в разі кризи ліквідності в банку, причинами якої є проблеми у акціонерів банку, які стали відомими контрагентам, збитки за позиками, що негативно впливають на прибутковість банку, скорочення об'ємів капіталу. Виникає необхідність у застосуванні ситуаційного управління ризиком незбалансованої ліквідності в нормальних умовах стабільності депозитної бази, та в умовах кризи ліквідності банку і загальної кризи ліквідності.

Застосування стратегії досягнення збалансованої ліквідності банку обґрунтовується можливою загальною кризою ринку, необхідністю управління ризиком незбалансованої ліквідності за наявності наступних причин: різкий відтік коштів з рахунків клієнтів нестабільних груп; відсутність міжбанківського фінансування; неповернення частини кредитів проблемними позичальниками; неповернення більшої частини виданих кредитів вітчизняним банкам і осідання засобів на коррахунках в українських банках; різке знецінення ліквідних активів. Перед етапом впровадження та виконання стратегії необхідно провести аналіз чинників, що викликають ризик незбалансованої ліквідності: 1) зовнішніх:

нерозвиненості ринків, на яких важко знайти покупців активів банку за прийнятною ціною; кризи, що зачіпає фінансові ринки, у зв'язку з чим, банк не може покладатися на залучення грошових коштів; 2) внутрішніх: невідповідності структури вимог і зобов'язань, що викликає дисбаланс грошових потоків; нестабільності пасивної бази; низької частки ліквідних активів в структурі балансу; процентного ризику; високого рівня неплатежів підприємств а, отже, скорочення термінів кредитування; вилучення НБУ значної частини ресурсів до фонду обов'язкових резервів; невиконання банком резервних норм НБУ; низької частки депозитів в пасивах; низької питомої ваги власного капіталу у валюті балансу; хронічного дефіциту грошових коштів для покриття своїх зобов'язань.

На наш погляд доцільним при управлінні і аналізі ризику незбалансованої ліквідності є застосування методу структури активів і пасивів за строками погашення і побудови таблиці «розриву». При поточному управлінні, аналіз ризику незбалансованої ліквідності за таблицею «розриву ліквідності» необхідний для вирішенні двох стратегічних завдань: оцінки впливу виконаних за день операцій на рівень ліквідності банку з врахуванням змін на зовнішньому фінансовому ринку; аналізу впливу на ризик ліквідності проведення крупних операцій. Суть цього методу полягає в співставленні потоків надходження грошових коштів в банк і потоків їх виходу. Грошові потоки відображає таблиця «розриву ліквідності», в якій активи і пасиви банку розташовані за термінами погашення і вимогами. Для побудови таблиці «розриву ліквідності» важливо передбачити, в які терміни будуть затребуваними пасиви банку, що не мають конкретних термінів повернення: залишки на розрахункових і поточних рахунках клієнтів банку; депозити до запитання. Збалансованість грошових потоків повинна бути такою, щоб приплив коштів перевищував відтік, що є гарантією ліквідності банку.

Аналіз стабільності пасивної бази банку проводиться в напрямках: визначення частини коштів до запитання, які можна розцінювати як незнижуваний залишок; диверсифікованості структури зобов'язань банку за регіонами і за галузями діяльності клієнтів. Ступінь диверсифікації клієнтської бази впливає на розмір

можливого незниженого залишку. Необхідно визначити обсяг ліквідних активів банку, падіння вартості активів при їх швидкій реалізації, швидкість перетворення активів банку в засоби платежу.

Для побудови таблиці потрібне правильне визначення термінів повернення активів і вимоги пасивів. Терміни повернення активів:

1. За грошовими коштами за рахунками «Ностро» терміни повернення визначаються моментом розрахунку з іншим банком за умови віддачі розпорядження на переказ негайно. Грошові кошти на коррахунках відносять в колонку «до трьох днів» і вважають високоліквідними, обсяг цих надходжень визначається різницею між загальною сумою залишку на рахунку «Ностро» і розміром кредитної ризику банку, в якому відкритий цей рахунок. Залишок коштів на коррахунку в Національному банку України заносять в колонку «поточні».

2. Термін реалізації цінних паперів торгового портфеля банку (придбаних для перепродажу і підтримки ліквідності) – високоліквідних цінних паперів (акції – блакитні фішки; котирувані на ринку векселі і облігації) – тиждень. Грошовий потік від їх продажу розраховується виходячи з поточної вартості цінних паперів, незалежно від вартості їх придбання. Цінні папери інвестиційного портфеля не є засобом підтримки ліквідності банку, вони придбаваються банком для інвестування грошових коштів і отримання фіксованого доходу. Дата повернення грошових коштів від інвестицій в цінні папери – дата погашення цінних паперів емітентом або прогнозний термін їх реалізації, встановлений банком.

3. Надходження за терміновими активами – кредитами, лізинговими і факторинговими операціями, дебіторській заборгованості визначаються терміном повернення за договором з врахуванням затримок по поверненню засобів з боку контрагентів. Обсяги надходжень визначаються за вирахуванням кредитного ризику за конкретним активом.

4. Обсяг інвестицій в основні засоби і нематеріальні активи, частки участі в дочірніх структурах, обов'язкові резерви за рахунками в центральному банку заносяться в колонку «безстрокові» в повному обсязі – це низьколіквідні засоби.

Якщо за таблицею «розриву ліквідності» планується зниження залишків залучених засобів, потрібно передбачити потік грошових надходжень з фонду обов'язкових резервів.

Визначення термінів погашення за пасивами базується на принципах:

1. Термінові пасиви банку враховуються відповідно до термінів повернення засобів банком за договором.

2. Аналіз засобів до запитання – залишків на розрахункових і поточних рахунках клієнтів передбачає виділення частини зобов'язань до запитання як незнижуваний залишок після аналізу рівня концентрації клієнтів банку за галузями, регіонами, після вивчення динаміки залишків на рахунках за минулі періоди. Частину клієнтських коштів у розмірі незнижуваного залишку слід віднести в колонку «безстрокові», остання частина коштів клієнтів розноситься за колонками відповідно до термінів вилучення цих засобів.

У рядках таблиці «розриву ліквідності» активи і пасиви розташовуються згідно наступних принципів:

1. Виділено три блоки активів, які впорядковані по мірі зниження їх ліквідності. Перший блок – ліквідні кошти, активи з миттєвим терміном погашення: лише високоліквідні активи, тобто грошові кошти на коррахунках і в касі, дорогоцінні метали, цінні папери торгового портфеля. Другий блок – строкові засоби, активи з фіксованим терміном погашення: цінні папери інвестиційного портфеля. Третій блок – інвестиції, активи з невизначеним терміном погашення: низьколіквідні активи – цінні папери, придбані з метою участі в діяльності, тобто не з метою здобуття доходу від їх погашення або продажу, а для контролю діяльності організації – інвестиції в дочірні і залежні структури.

2. Пасиви розділені на дві частини: «зобов'язання» і «власні кошти». Можна використовувати угруповання пасивів за зростанням їх стабільності: 1) поточні зобов'язання (рахунки «Лоро», нестабільні залишки на розрахункових і поточних рахунках юридичних осіб і у вкладах фізичних осіб, кошти в розрахунках); 2) термінові і стабільні зобов'язання (стабільні залишки на розрахункових і поточних

рахунках юридичних осіб, у вкладах фізичних осіб, на рахунках «Лоро», депозити, МБК, векселі); 3) власні кошти.

За таблицею «розриву ліквідності» розраховується:

Активи банку (разом)=ліквідні кошти + строкові кошти + інвестиції, Пасиви банку (разом) = зобов'язання + резерв на можливі втрати за строковими операціями і позабалансовими зобов'язаннями, розрахунками з дебіторами + власні кошти.

Розрив ліквідності = актив разом – пасив разом.

Позитивний розрив в таблиці означає надлишок грошових коштів і недостатнє використання ресурсів та резервів банку для підвищення прибутковості операцій за рахунок переведення в довгострокові вкладення надлишкової готівки або розрахункових активів. Негативний розрив говорить про дефіцит грошових коштів і майбутні труднощі у виконанні зобов'язань.

Стратегія формування ресурсної бази банку пов'язана з необхідністю вивчення клієнтської бази. Клієнтська база включає три основні групи: 1) група клієнтів, що працюють з банком в рамках розрахунково-касового обслуговування, тобто банк може розраховувати на комісійну винагороду відповідно до тарифу за розрахунково-касові послуги і використання частини грошових ресурсів у вигляді залишків на розрахункових, поточних рахунках; 2) група клієнтів, що розміщує засоби на термінових і депозитних рахунках, що приносить доходи від пасивних операцій; 3) група клієнтів, що працює з банком за короткостроковими і довгостроковими програмами – перспективний розвиток банку.

Щоб зробити вірний висновок щодо стабільності ресурсної бази, банк повинен аналізувати рівень її диверсифікації. Чим більша диверсифікація ресурсної бази, тим менша вірогідність непередбаченого відтоку ресурсів. Аби відстежити диверсифікацію пасивів застосовується ретроспективний і оперативний аналіз. На етапі ретроспективного аналізу оцінюється рух засобів по розрахункових, поточних рахунках клієнтів за довгий період, аналіз проводиться раз на квартал. При щоденному складанні таблиці «розриву» необхідний оперативний аналіз, що дозволяє оцінити можливі потоки грошових коштів по

рахунках нових крупних клієнтів і внести їх до таблиці. При складанні таблиці «розриву» банку раціонально використовувати консервативний підхід при розрахунку незнижуваного залишку клієнтських засобів і розцінювати деякі види ресурсів, що мають тривалі терміни погашення як зобов'язання до запитання, наприклад, міжбанківські депозити і засоби крупних клієнтів, «оптові депозити» не вважаються стабільними, тому в таблиці кошти банків на рахунках відносять в колонку «до 1 місяця».

В процесі виконання банком стратегії досягнення ліквідності, при формуванні напрямів усунення «розриву ліквідності», виникає необхідність аналізу двох складових ризику незбалансованої ліквідності: ризик поточної і перспективної ліквідності. Ці два види ризику відрізняються за терміном виникнення ризику (терміном відповідності погашення активів і вимоги пасивів банку), наслідкам, шляхам усунення «розриву ліквідності». Наявність ризику поточної ліквідності говорить про виникнення ситуації, коли в певному тимчасовому періоді аналізу ліквідності (строком до 1 місяця) спостерігається високий рівень дефіциту коштів для виконання поточних платежів. Ризик перспективної ліквідності означає можливість порушення платоспроможності банку в перспективі у зв'язку з незбалансованістю активів і пасивів за всіма строковими групами. Наслідками ризику поточної ліквідності є: зростання витрат на залучення позапланових МБК; втрати у зв'язку з відмовою від запланованих інвестицій (МБК розміщені на векселі); неотриманий прибуток (збиток) від дострокової реалізації високоліквідних активів; недоотримання доходів, що викликано достроковим продажем прибуткових активів (векселів); і, як наслідок, збиток репутації банку – штрафні санкції в разі, якщо усунення ризику ліквідності приведе до порушення зобов'язань банку. Наслідки ризику перспективної ліквідності пов'язані з виникненням ризику поточної ліквідності і процентного ризику. Шляхи усунення ризику поточної ліквідності включають методи усунення дефіциту ліквідності, наприклад: залучення МБК, продаж високоліквідних активів, відмова від запланованого розміщення коштів. Усунення ризику

перспективної ліквідності – складна процедура, яка вимагає зміни політики проведення активних і пасивних операцій.

Відповідно, в результаті появи ризику поточної і перспективної ліквідності банк встановлює ліміти на ці види ризику. Ліміт поточної ліквідності встановлюється у вигляді абсолютної суми: граничного розміру дефіциту ліквідності на строк до 1 місяця включно (за таблицею «розриву»). Ліміт перспективної ліквідності є відносним показником: граничний коефіцієнт дефіциту ліквідності, тобто співвідношення значення дефіциту ліквідності з наростаючим підсумком і підсумкового значення активів банку (за всіма термінами). Підтримка ліміту поточної ліквідності забезпечується розрахунком обсягу непрацюючих активів (коррахунки і каса), які повинні забезпечувати безперервність клієнтських розрахунків (розрахунки за коштами «до запитання» і строковими коштами). Даний розрахунок можна зробити двома способами: 1) обсяг непрацюючих активів = підсумок пасиву – строкові активи – плановий дефіцит ліквідності; 2) обсяг непрацюючих активів в частина коштів, що коливається, «до запитання» + частка строкових коштів, що компенсує ризик їх позапланового вилучення. Граничний коефіцієнт дефіциту ліквідності = (дефіцит ліквідності / чиста валюта балансу банку) $\times 100\%$.

Дефіцит ліквідності розраховується шляхом сумування дефіцитів ліквідності за всіма терміновими групами, включаючи групи до 1 місяця. При цьому надлишок ліквідності за коротшими групами покриває дефіцит за довших групами, але не навпаки. Способом підтримки ліміту перспективної ліквідності є зміна політики залучення і розміщення коштів: пролонгація або залучення кредитів, залучення і повернення депозитів. Якісна оцінка ризику включає в себе виявлення чотирьох рівнів ризику: низький – «розрив ліквідності» невеликий або не існує; помірний – «розрив» існує, але закривається без особливих витрат; високий – «розрив» значний, що може привести до збитків; недопустимий – «розрив» великий і є загроза значних збитків. Рівень ризику ліквідності може бути низьким, якщо банк вважає за необхідне тримати на коррахунках і в касі не менше 90% коштів, що знаходяться на рахунках «до запитання». Якщо ж банк переслідує

лише мету максимізації прибутку, розміщує максимальну суму коштів, залишаючи на коррахунку і в касі мінімум, але при цьому відома потреба в коштах для поточних платежів, кредитних ліній від інших банків досить для покриття можливого дефіциту ліквідності, то рівень ризику помірний. У протилежній ситуації, ризик знаходиться в діапазоні від високого до недопустимого.

Кількісна оцінка ризику – це оцінка в грошових одиницях рівня ризику для визначення межі втрат і обліку цієї суми при поточному і довгостроковому плануванні. Сума можливих втрат складається з втрат від дострокової реалізації високоліквідних активів, позапланового залучення міжбанківського кредиту, відмови від видачі кредитів. Для визначення суми можливих втрат необхідно створити базу для розрахунку недоліку засобів, який є причиною виникнення ризику ліквідності. Цей розрахунок здійснюється за таблицею «розриву ліквідності».

Ризик незбалансованої ліквідності виникає у разі, коли активи за термінами перевищують пасиви. Якщо активи коротші за пасиви, тобто велика частина розміщених банком коштів зосереджена в строкових активах, ризик дорівнює нулю, тобто надлишок коротших активів покриває дефіцит довших, в результаті, підсумковий «розрив» дорівнює нулю. Розмір ліміту ліквідності говорить про консервативну або агресивну політику, що проводиться банком. Консервативна політика передбачає перевищення активів над пасивами за всіма строковими групами, що досягається шляхом зосередження великого обсягу коштів на коррахунку і в касі і відповідністю термінів кредитів термінам пасивів. В результаті спостерігається відсутність «розриву» між активами і пасивами в рамках однієї термінової групи (розміщення засобів на строки коротші, ніж строки залучення пасивів). У даній ситуації ризик поточної ліквідності відсутній, дефіцит поточної ліквідності і ліміт перспективної ліквідності близькі до нуля. Для агресивної політики характерним є те, що дефіцит планується погасити за рахунок залучення МБК або реалізації високоліквідних активів. Дефіцит поточної ліквідності дорівнює обсягу можливого залучення МБК і ринковій ціні

високоліквідних активів. Агресивна політика передбачає збільшення ліміту перспективної ліквідності, збільшення меж, в яких терміни активів можуть перевищувати терміни пасивів. Верхня межа відхилень має бути такою, щоб до моменту досягнення термінового групи «до 1 місяця» «розрив» входив в рамки ліміту поточної ліквідності.

В результаті, доцільно запропонувати наступні рекомендації при виконанні стратегії досягнення збалансованої ліквідності:

1. Найкращою є ситуація, коли банк здатний при настанні строку повністю виконати свої зобов'язання і запас його ліквідних коштів не є надлишковим. Ця ситуація залежить від оцінки рівня ризику незбалансованої ліквідності за результатами виконаних за день операцій і з врахуванням зміни умов зовнішнього середовища; попереднього аналізу впливу на рівень ліквідності планових крупних операцій банку.

2. Тактичні дії з усунення надлишку ліквідності включають розміщення засобів, перерозподіл засобів на користь більш прибуткових, але менш ліквідних активів. Тактичними діями при усуненні дефіциту є: залучення міжбанківського кредиту, продаж власних векселів. При виникненні дефіциту ліквідності виникає проблема зниження нестабільних пасивів: вилучення крупних депозитів, сезонні коливання, зміна кон'юнктури ринків; тому необхідний обсягу готівкових і розрахункових активів. За наявності в банку проблем з миттєвою ліквідністю збільшення ліквідності відбувається за рахунок зростання готівкових активів (залишки на рахунках в НБУ, коррахунки, каса). Якщо немає проблем з миттєвою ліквідністю (достатньо готівкових активів), то збільшення досягається за рахунок зростання рівня розрахункових активів (векселі, кредити, державні цінні папери), оскільки невиправдане зростання готівкових активів приведе до зниження прибутковості операцій банку. Збільшення розрахункових активів відбувається за рахунок зниження обсягу довгострокових вкладень, тобто зростання портфеля цінних паперів, зміни його тимчасової структури, і зміни кредитного портфеля.

3. Окрім диверсифікації портфелів кредитів і цінних паперів, необхідно використовувати альтернативи, звернути увагу на касові активи (залишки в касі,

на «ностро» рахунках), що працюють при проведенні валютно-обмінних операцій, приносять дохід банку, володіють високим рівнем ліквідності; і на нові форми послуг: лізингові, іпотечні операції, як забезпечені майном форми кредитування, трастові операції, в яких частина кредитного і системного ризику переноситься на клієнта банку.

4. При неспівпаданні сум і термінів погашення за активами і пасивами великий вплив має процентний ризик, тобто чутливість банку до зміни ринкових процентних ставок: його зростання або зниження деформує попит клієнтів на депозити і позики, і робить вплив на обсяг, терміни, напрям грошових потоків банку, динаміку його прибутковості. Зростаючу небезпеку для ліквідності банку процентний ризик створює в ситуації, коли різниця між обсягом чутливих до зміни процентних ставок пасивів і сумою чутливих до цієї зміни активів збільшується (негативний розрив).

5. Проведення крупних операцій може спричинити виникнення великого значення негативного розриву. Наприклад, для збільшення загального обсягу кредитування на термін «від 6 місяців до 1 року» банк може вилучити з торгового портфеля цінні папери на необхідну суму і інвестувати їх в кредитні операції, відповідно до поданих заявок на кредит, що позитивно вплине на прибутковість банку, оскільки процентна ставка за операціями кредитування вище прибутковості вкладень в цінні папери торгового портфеля. Але при складанні таблиці «розриву» виникає негативний розрив; у період «від 1 до 2 місяців» його може покрити залучення міжбанківських ресурсів або надходження коштів на клієнтські рахунки, а протягом періодів «від 3 до 5 місяців» з'являється високе значення дефіциту, що може бути основою для відмови від здійснення даної операції. Уникнути дефіциту можна, якщо направити в кредитні вкладення засоби, отримані шляхом продажу цінних паперів інвестиційного портфеля.

Однак, варто зазначити, що сьогодні, управління ліквідністю комерційного банку – це не тільки, сукупність методів та прийомів генерування банком необхідної суми ліквідних коштів на визначений момент часу та за прийнятною ціною, а стержень банківської політики, яка тісно пов'язана з управлінням

прибутковістю, ризиками, формуванням клієнтської бази, маркетингом тощо. Тобто управління ліквідністю, в умовах фінансової нестабільності, є основною метою фінансового менеджменту банку, а тому механізм такого управління повинен включати значно ширший інструментарій та широкий аналіз факторів впливу на ліквідність банку, а ніж використання обмежених інструментів спрямованих на забезпечення збалансування активів і пасивів банку за строками та сумами.

Відтак, з метою побудови ефективної стратегії управління ліквідністю, банкам необхідно розширювати інструментарій аналізу, планування та регулювання ліквідності. Одним із таких інструментів, на наш погляд, повинен стати аналіз мікроринку клієнта банку та специфіки його діяльності на цьому ринку.

Під мікроринком клієнта варто розуміти сукупність відносин конкретного клієнта банку з визначеним колом економічних агентів з приводу купівлі-продажу товарів і послуг та розподілу власного доходу. Тобто мікроринок клієнта банку – це середовище економічної діяльності клієнта.

З метою забезпечення високої ефективності аналізу мікроринку клієнта та його діяльності на цьому ринку поділимо клієнтів банку на певні групи та підгрупи.

Перша група – фізичні особи. Структура мікроринку фізичних осіб та особливості їх діяльності залежить від роду занять, зайнятості, рівня заробітної плати, пенсії та доходу від іншої діяльності, віку, і, як не дивно, наявності родичів на заробітках за кордоном. Однак в ролі основного критерію ранжування фізичних осіб за підгрупами ми виберемо рівень заробітної плати, а зокрема:

1) фізичні особи з рівнем заробітної плати до 1500 грн. (21% населення України);

2) фізичні особи з рівнем заробітної плати від 1500 до 2500 грн. (25% населення);

3) фізичні особи з рівнем заробітної плати від 2500 до 4000 грн. (30% населення);

4) фізичні особи з рівнем заробітної плати від 4000 до 6000 грн. (16% населення);

5) фізичні особи з рівнем заробітної плати від 6000 грн. (6% населення).

Так, наприклад, клієнт банку з рівнем заробітної плати 1500 грн. витрачає від 50 до 80% її величини на харчування, одяг, ліки та дрібні покупки, а отже, ймовірно, що клієнт знімає свої кошти в перших 3-4 дні після виплати авансу або зарплати. Структура мікроринку такого клієнта включає в себе торгові заклади, аптеки, громадський транспорт, заклади громадського харчування, комунальні підприємства. Клієнти з таким рівнем заробітної плати практично не заощаджують кошти на депозитних рахунках банку, норма заощадження коливається від 1 до 3%.

Відтак, в даному випадку, основним завданням банку, в конкретному регіоні, буде збереження коштів клієнта на рахунках банку, тобто створення можливості для клієнта розраховуватися за допомогою пластикової картки у торгових закладах, рахунки яких відкриті в даному банку. Таким чином необхідно створювати бонусні програми для клієнтів, які розраховуються за товари харчування того чи іншого торгового закладу. Хоча, як показує практика, сучасні клієнти банків, а особливо клієнти старшого покоління та пенсіонери, не мають звички здійснювати оплату товарів за допомогою картки. Тому, окрім створення бонусних програм, необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед клієнтів банку щодо здійснення безготівкових розрахунків. На сьогоднішній день, за оцінками експертів, тільки 20% клієнтів банків (фізичних осіб) використовують безготівкові розрахунки, а що стосується величини оборотних коштів клієнта в банку, то вони становлять приблизно 200-300 грн. Таким чином, якщо банк має 1000 клієнтів з рівнем зарплати в 1500 грн., то оборотні кошти клієнтів на рахунках в банку становитимуть 40000-60000 грн.

Аналогічно аналізуються мікроринки клієнтів, які отримують більшу заробітну плату. Чим вища заробітна плата клієнта, тим більше оборотних коштів клієнта залишається на рахунках в банку. Окрім цього, із збільшенням величини

заробітної плати підгруп клієнтів банку, збільшується норма заощадження, а отже зростає можливість банку залучити частину коштів населення на депозити.

У вітчизняну практику аналізу мікроринку клієнта-фізичної особи, а особливо у західних регіонах країни, варто доповнити аналізом припливу міграційного капіталу через, різного роду, системи грошових переказів. Адже велика кількість людей із західних регіонів країни регулярно отримують грошові перекази з-за кордону, що може бути джерелом поповнення ліквідності банку шляхом популяризації серед такого населення використання безготівкових розрахунків, та створення спеціальних депозитних програм, які б передбачали заощадження переказаних коштів з-за кордону на певний термін, а відсоткова ставка залежала б від кількості переказів в місяць (наприклад, якщо 1 переказ протягом місяця, то початкова відсоткова ставка збільшується на 0,5 %, 2 перекази, на 0,75%, 3 перекази – 1,25%), окрім цього, така депозитна програма дозволяла б встановити мінімальну суму автоматичного поповнення депозиту при переказі коштів.

Що ж стосується другої групи клієнтів, то вона буде включати в себе юридичних осіб приватної форми власності, поділені на наступні підгрупи:

1) великі корпоративні клієнти – середньооблікова чисельність працюючих за рік більше 250 чоловік та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму еквівалентну 100 млн. грн.

2) середні корпоративні клієнти – середньооблікова чисельність працюючих за рік становить від 51 до 249 чоловік та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік більше 70 млн. грн. і менше 100 млн. грн.

3) підприємства малого бізнесу – середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн. гривень.

Аналіз мікроринку корпоративних клієнтів є досить важкою справою, але водночас необхідною, адже детальний аналіз діяльності підприємств сприятиме не тільки ефективному плануванню ліквідності, а й підвищить ефективність оцінки кредитоспроможності клієнта.

Так, в ході аналізу мікроринку корпоративного клієнта, в першу чергу, необхідно звернути увагу на вид економічної діяльності клієнта, адже від виду економічної діяльності залежить величина оборотних коштів та характер їх руху на рахунках підприємства (наприклад, підприємства торгівлі чи харчової промисловості завжди генерують великі грошові потоки не залежно від пори року або кризи, адже криза кризою, а їсти хочеться завжди). Також важливо оцінити якість та конкурентоспроможність продукції клієнта, рівень попиту на продукцію, діяльність бізнес партнерів та конкурентів, стратегію діяльності самого підприємства на ринку. Наступним пунктом аналізу мікроринку підприємства є аналіз джерел формування фондів підприємства (самофінансування, банківські кредити, дотації тощо). Окрім цього, важливим є аналіз періоду виплати заробітної плати працівникам підприємства та сплати податків, що призводить до зменшення коштів на банківських рахунках підприємства.

Маючи повну картину діяльності підприємства на його мікроринку, комерційний банк зможе оцінити характер руху коштів на рахунках підприємства та мінімальний залишок цих коштів, які банк може використати для своєї діяльності і, тим самим, збільшити чи зменшити свої ліквідні кошти. Також, детальний аналіз діяльності клієнта дозволить банку запропонувати відповідні послуги, які будуть вигідні для обох сторін. Наприклад, консалтингові послуги спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку, що в свою чергу призведе до підвищення прибутковості підприємства, збільшення обсягу оборотних коштів, а отже і ліквідності банку.

Особливого аналізу потребують підприємства державної та комунальної форми власності, діяльність яких залежить від політики держави, наповненості Державного бюджету, що відповідно впливає на рух коштів на банківських рахунках, а відповідно, і на ліквідність банку. Таких клієнтів віднесемо до третьої групи клієнтів банку, які підлягають аналізу.

Більш ґрунтовним аналіз мікроринку клієнта та характеру його діяльності робить аналіз негативних факторів впливу на мікроринок клієнта, оскільки детально проаналізувавши певні загрози діяльності клієнта банк може

передбачити відтік ліквідності через можливий відтік депозитів фізичних осіб, зниження суми коштів на поточних рахунках підприємств і зростання проблемних кредитів.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що одним із напрямів підвищення ефективності стратегії управління ліквідністю банку є ґрунтовний, динамічний і постійний аналіз діяльності його клієнтів, завдяки якому банк зможе передбачити можливий відтік коштів з рахунків клієнтів та своєчасно вжити всіх необхідних заходів щодо пом'якшення негативного впливу такої ситуації на власну ліквідність.

3.2. Впровадження cash-polling як інструменту оптимізації комплексного управління ризиком ліквідності банку

Згідно словника фінансово-економічних термінів і визначень, cash management – це сукупність банківсько-бухгалтерських послуг, що надаються окремими банками (або їх об'єднаннями) корпоративній клієнтурі щодо управління її готівкою з метою оптимізації внутрішніх фінансових потоків і здійснення фірмового планування на предмет досягнення максимізації доходу [79].

В Україні процес впровадження інноваційних банківських продуктів, у тому числі і такого нового продукту, як cash management, відстає від західного приблизно на 20-30 років. Це сповна пояснює той факт, що першими вітчизняними банками, що упровадили систему cash management, були «дочки» іноземних кредитних організацій, які і використали напрацьовані за десятиліття технології своїх материнських компаній. Першою кредитною організацією з 100% іноземним капіталом, що почав роботу по напряму cash management, став Ситібанк (1997 р.), Приватбанк упровадив цей продукт лише у 2010 році [25].

Появу окремих елементів нового «західного» банківського продукту на початку 2000-х рр. багато в чому визначив зростаючий інтерес українських підприємств до технологічних продуктів. Проте реалії економічного і політичного

життя країни заставляють враховувати капіталомісткість і інертність переходу вітчизняних банків на нові технологічні платформи, що, відповідно, гальмує широке поширення інноваційного продукту в масштабах всього банківського сектора. На наш погляд, найближчим часом масовим продуктом cash management в Україні не стане, проте окремі елементи цієї комплексної послуги могли б бути орієнтовані на потреби не лише корпорацій, але і малого і середнього бізнесу.

Корпоративні клієнти в Україні доки не готові до масштабного впровадження послуги cash management – спочатку їм необхідно провести внутрішні перетворення і реінжиніринг бізнес-процесів. Вони лише вивчають пропозиції, що є на ринку, приміряючи їх до своїх бізнес-моделей. Багато банків технологічно здатні реалізовувати окремі елементи комплексу, проте лише декларують можливість надавати даний продукт. Сьогодні основні споживачі продуктів системи cash management – крупні вертикально інтегровані холдинги, яким удалося консолідувати свої грошові потоки в опорних банках.

У традиційному розумінні технологія cash management включає розрахункові продукти, які дозволяють компанії передати обслуговуючому банку частину функцій казначейства: управління ліквідністю, процентними ставками, а також надходженням коштів і платежами. Проте набір елементів, з яких складаються продуктові лінійки cash management українських та іноземних банків, значно розрізняється, що пояснюється відсутністю практичного досвіду у вітчизняних банків і відмінністю в теоретичних підходах, технології і методології стратегій управління грошовою ліквідністю.

Поняття cash management на Заході є ширшим і включає не лише послуги з контролю за грошовими потоками холдингу і матеріальний пулінг (як в Україні), але і розрахунково-касове обслуговування, інкасацію, еквайринг і так далі. До технологій, вживаних зарубіжними банками в рамках системи, також відносяться віртуальні пулінг (notional pooling) і зонтичний овердрафт (umbrella facility), до впровадження яких через технологічну складність і особливості українського законодавства, що не відповідає передовим тенденціям світового фінансового ринку, найбільші вітчизняні банки лише приступають [26].

Розвиток нових продуктів в іноземних банках пішов набагато далі і направлений на розробку інноваційних рішень, які на базі стандартних продуктів зможуть надати клієнтам додатковий сервіс. Супутній напрям – впровадження розрахункових продуктів, поширених на Заході, але обмежених українським законодавством. Це, наприклад, трансграничні продукти, електронне безакцептне списання як засіб розрахунків між компаніями (direct debit), передоплачені карти, об'єднані розрахункові центри (shared service centres) [35].

Таким чином, на сьогоднішній момент в Україні не сформувалася чітка загальноприйнята класифікація системи cash management. Цей ринок у нас фактично лише формується і обмежується наданням послуг з контролю грошових потоків і cash pooling, що є безакцептним списанням залишків. Комплексні готові рішення по cash management, які можливо модифікувати під вимоги клієнта, пропонують лише небагато вітчизняних банків.

В поняття cash management включаються:

- cash pooling – управління єдиною платіжною позицією компанії, що дозволяє акумулювати грошові кошти групи на єдиному рахунку і перерозподіляти їх між підприємствами групи в рамках встановлених платіжних лімітів для підвищення ефективності і прискорення розрахунків, а також в цілях зниження витрат на зовнішні запозичення. Кеш-пулінг дозволяє отримати додатковий прибуток від розміщення пулу грошових коштів в більш прибуткові інструменти банківського і фінансового ринку, які при цьому не обмежують оперативності управління ними;
- інвестування залишків на розрахункових рахунках;
- розрахунково-касове обслуговування (розрахунковий центр клієнта – здобуття консолідованої інформації по платежах і здійснення контролю над дотриманням бюджетів дочірніх організацій, що входять в холдинг);
- інформаційно-аналітичне забезпечення (інфопулінг) і служба клієнтської підтримки – контроль і аналіз залишків і оборотів грошових коштів, що проходять через рахунки підприємств клієнта, а також списань і надходжень грошових коштів в розрізі витратних і прибуткових статей централізованого бюджету [87].

Ключовим елементом західної системи cash management сьогодні є кеш-пулінг – банківський продукт, направлений на забезпечення можливості оперативного, низькозатратного і високодохідного використання власних і позикових грошових коштів. Розрізняють дві основні групи кеш-пулінгу:

- матеріальний пулінг – ефективне управління внутрішньогруповою ліквідністю за рахунок консолідації грошових коштів і здійснення фінансування рахунків групи для забезпечення платежів учасників пулу (material cash pooling). Кошти зі всіх рахунків пулу, що мають позитивний залишок, перераховуються на один (майстер-рахунок), з якого закриваються заборгованості по рахунках пулу з негативним залишком;

- без перерахування коштів (notional pooling). В цьому випадку жодного реального руху засобів між рахунками пулу не відбувається, але при розрахунку відсотків за кредитами / депозитами і при виконанні платежів залишки на рахунках, що входять в пул, розглядаються спільно [21].

Матеріальний пулінг забезпечує можливість централізованого управління залишками грошових коштів по всіх рахунках групи компаній із спільною фінансовою стратегією і єдиним центром управління. Механізм реалізації моделі material cash pooling має на увазі фактичний рух грошових коштів між рахунками учасників пулу, тобто консолідацію залишків грошових коштів на одному, вибраному клієнтом майстер-рахунку і управління їх подальшим цільовим витрачанням. Банк щодня здійснює автоматичне перерахування залишків грошових коштів з рахунків учасників пулу на майстер-рахунок (рис. 3.1).

В разі недостатності грошових коштів на рахунку учасника пулу фінансування виконання раніше акцептованих головною організацією платіжних документів здійснюється з майстер-рахунку.

Матеріальний пулінг дозволяє мінімізувати потребу в додаткових короткострокових позиках на покриття касових розривів, спрощує облік руху засобів усередині групи і дає менеджменту компанії оперативну інформацію про нього. Перевагою реального пулінгу є і той факт, що овердрафт може виникнути лише на майстер-рахунку, що дозволяє звести до мінімуму ризику для останніх

учасників. Будь-який дефіцит, що виникає на розрахунковому рахунку учасника пулу, покривається шляхом зворотного перерахування коштів з майстер-рахунку [88].

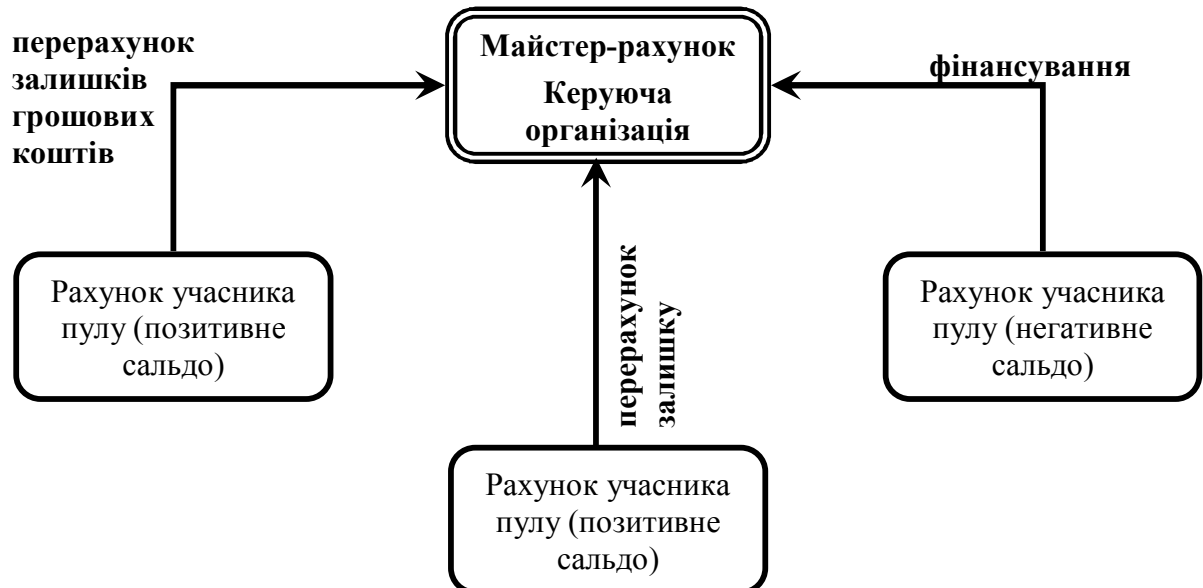

Рис. 3.1. Консолідація грошових коштів (material cash pooling)

Консолідація коштів на майстер-рахунку дозволяє уникнути залучення позикових засобів у вигляді овердрафту. Істотним надлишком засобів на рахунках 3 і 4 покривається дефіцит на останніх рахунках пулу (таблиця. 3.1). Надлишкова ліквідність консолідується на майстер-рахунку на позитивний залишок, по якому нараховуються відсотки.

Таблиця 3.1

Модель матеріального пулінга (material cash pooling)

Рахунки	Баланс на кінець дня	Депозит (+2%) Овердрафт (-3%)	Баланс після пулінга	Фінансовий результат за пулом
Майстер-рахунок	100	2	900	18
Рахунок 1	-400	-12		
Рахунок 2	-500	-15		
Рахунок 3	800	16		
Рахунок 4	900	18		
Підсумок	+900	+9		

Що стосується віртуального кеш-пулінга (notional cash pooling), то його суть полягає в перерозподілі грошових коштів по банківських рахунках клієнтів – учасників пулу. Даний вид кеш-пулінга забезпечує управління внутрішньогруповою ліквідністю компаній, що входять в холдинг, методом компенсації процентних витрат на використання позикових засобів по розрахункових рахунках (овердрафтів).

Реалізація цієї моделі передбачає відсутність реального руху грошових коштів по рахунках учасників пулу. Банк щодня розраховує загальну ліквідну позицію по групі компаній, визначаючи сумарні дебетові і кредитові залишки за всіма рахунками, а також нараховуючи на суму кредитового залишку відсотки по підвищеній ставці, а на дебетовий залишок – стандартний відсоток за користування овердрафтом (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Модель віртуального кеш-пулінг (notional cash pooling)

Рахунки	Баланс на кінець дня	Депозит (+2%) Овердрафт (-3%)	Фінансовий результат за пулом
Майстер-рахунок	100	2	10
Рахунок 1	-500	-15	
Рахунок 2	-500	-15	
Рахунок 3	800	16	
Рахунок 4	900	18	
Віртуальний баланс після пудлінга	+800		
Результат за рахунками		+6	
Результат за пулом	+16		

Відсотки, що нараховуються, відіграють роль регулювальника фінансового результату пулу. З метою компенсації процентних витрат за овердрафтами банк нараховує відсотки на позитивні залишки за спеціально підвищеною ставкою. Результат розраховується за пулом і клієнт отримує різницю. Різниця виплачених і отриманих відсотків в ідеалі повинна відповідати ситуації матеріального пулу. Проте в більшості випадків підсумковий результат для клієнта виявляється нижчим, ніж в матеріальному пулі [88].

Віртуальний кеш-пулінг (рис. 3.2) є ідеальною моделлю для групи компаній з децентралізованою фінансовою системою і системою управління, де філіям (дочірнім структурам) надана відносна фінансова автономія, у тому числі і після управління) власними банківськими рахунками.

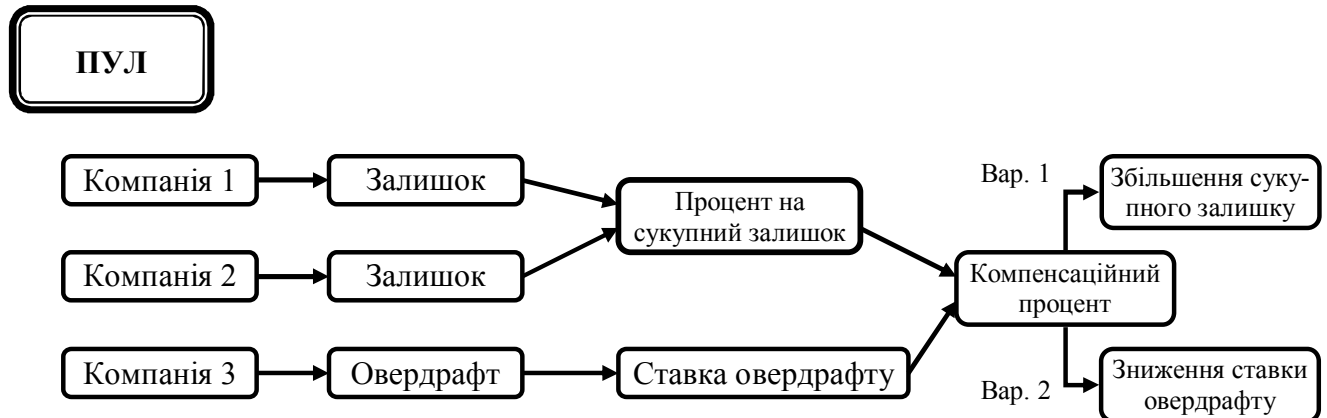

Рис. 3.2. Перерозподіл грошових коштів по банківських рахунках клієнтів (notional cash pooling)

Переваги віртуального пулінга:

- окрема ліквідна позиція кожної філії (дочірній організації);
- локальний розподіл процентного доходу – кожен рахунок в кулі отримує в кінці кожного місяця процентний дохід, який вираховується пропорційно вкладу даного рахунку в загальний баланс протягом інвестиційного періоду;
- відсутність внутрішньогрупових позик (на відміну від матеріального кеш-пулінгу). Віртуальний кеш-пулінг не передбачає реального руху по рахунках компаній – учасниць пулу, що дозволяє уникнути необхідності в обліку виданих і отриманих внутрішньогрупових позик для цілей оподаткування;
- виникнення короткострокових зобов'язань між сторонами. Віртуальний кеш-пулінг не вимагає встановлення довгострокових стосунків з банком, навпаки, існує можливість односторонньої відмови від укладеної угоди; відсутність комісій за перерозподіл грошових коштів між рахунками групи, оскільки фактичний рух грошових коштів не відбувається;
- відсутність кредитних ліній, що дозволяє уникнути укладення кредитного договору з місцевими банками;

- підвищений процентний дохід (відсоток при реалізації моделі віртуального кеш-пулінгу за зазвичай значно перевищує той відсоток, який був би нарахований на кожен банківський рахунок групи окремо);
- можливість збереження грошових коштів в оперативному управлінні (грошові кошти не перераховуються на депозитні рахунки банку);
- в разі консолідації грошових коштів групи банк, приймаючи рішення про надання кредиту, розглядає вже не окремі підприємства, а групу в цілому, що істотно покращує умови кредитування.

Основним недоліком віртуального кеш-пулінгу є те, що не у всіх країнах світу він дозволений. Корпорації, що бажають застосовувати систему мультивалютного віртуального кеш-пулінгу, доведеться звертатися в транснаціональні крупні банки, що частенько призводить до необґрунтовано високих витрат на реалізацію проекту.

Окрім віртуального і матеріального кеш-пулінгу, виділяють також target balancing (систему, яка дозволяє регулювати суму перераховуваних коштів і/або залишку засобів на рахунках після перерахування) і sweeping (консолідацію засобів на майстер-рахунку на щоденній основі після закриття операційного дня). Кінцевою метою обох варіантів кеш-пулінгу є поліпшення ліквідної позиції корпорації, проте між двома цими моделями існують значні технічні відмінності, які можуть мати істотні організаційні і податкові наслідки.

Аналіз практики використання кеш-пулінга показує, що за рахунок консолідації грошових коштів корпорації і подальшого перерозподілу фінансових потоків між рахунками учасників пулу можуть бути досягнуті наступні результати:

- поліпшення рентабельності пасивів;
- зниження обсягів і вартості зовнішнього запозичення;
- автоматичний механізм кредитування усередині групи;
- прозорість розрахунків усередині групи;
- збільшення прибутковості розміщення грошових коштів.

В цілому продукти системи cash management дозволяють оптимізувати зовнішні і внутрішні фінансові потоки, збільшити дохід від використання власних засобів, зменшити обсяги і вартість зовнішнього фінансування. Таким чином досягається синергетичний ефект використання внутрішньогрупової ліквідності і, як результат, збільшення фінансового результату діяльності корпорації.

До недавнього часу поширення кеш-пулінгу було сильно обмежене податковим і бухгалтерським законодавством, а також валютним регулюванням. До цих пір не врегульовані внутріхолдингові розрахунки, існують певні складнощі впровадження міжнародних продуктів. Обмеження валютного законодавства для вживання продуктів cash management пов'язані в першу чергу з необхідністю реалізації кредитною організацією функцій щодо здійснення контролю в цілях протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Пов'язано це і з неможливістю вільного перерахування грошових коштів з поточних рахунків клієнтів-резидентів в іноземній валюті без представлення необхідних документів, що вирішують таке перерахування згідно режиму рахунку.

Не дивлячись на законодавчі бар'єри і відсутність практичного досвіду реалізації cash pooling, банкам вигідно надавати послуги управління грошовою ліквідністю корпоративного бізнесу з наступних причин:

- збільшуються можливості залучення корпоративних клієнтів. Крупним корпоративним клієнтам вигідно перевести всі свої рахунки в один банк, який надає якнайповніший пакет послуг cash management;
- полегшується досягнення конкурентної переваги. Коли такі розрахунково-інформаційні послуги проектуються і розробляються в банку не для конкретного клієнта, а для цілого сегменту клієнтської бази після маркетингового вивчення ринку – скорочуються витрати на розробку нових послуг і зростає прибуток від їх виводу на ринок, що, безумовно, позитивно відбивається на діловому іміджі банку;
- підвищується ефективність планування ліквідності, адже всі кошти компанії знаходяться на рахунку в одному конкретному банку, що дозволяє

оцінити характер їх використання і тим самим передбачити рівень залишку коштів на рахунках;

- дозволяє більш ефективно оцінити фінансовий стан корпорації, що сприяє ефективній оцінці її кредитоспроможності та розробці шляхів мінімізації негативного впливу кризи крупних клієнтів на фінансову стійкість та ліквідність банку;

- спрощується аналіз мікроринку клієнта, оскільки практично всі трансакції з широким колом клієнтів корпорації проходять через рахунки одного банку.

Зараз ще рано говорити про те, куди приведе криза банківський сектор і як він вплине на поведінку крупних українських корпорацій. Проте вже можна прогнозувати збільшення інтересу корпоративного бізнесу до інноваційних банківських продуктів як одного з інструментів, що дозволяють скоротити потребу корпорації в позикових ресурсах і найефективніше використовувати власний потенціал. В умовах фінансової кризи, коли скорочуються можливості по залученню зовнішніх запозичень, питання ефективного управління ліквідністю корпорації набуває важливої ролі. Управління платежами і тимчасово вільними засобами, прогноз грошових потоків і балансу, хеджування валютних і процентних ризиків – все це вимагає безперервного контролю і негайної реакції в режимі реального часу.

Таким чином cash management – це інструмент подвійного управління ліквідністю, адже з одного боку здійснюється управління ліквідністю компанії, а з іншого управління ліквідністю банку, що підвищує ефективність управління ризиком ліквідності банку, оскільки банк має змогу оперувати не лише своїми коштами, а й коштами компанії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Стратегія досягнення збалансованої ліквідності банку повинна включати управління ризиком незбалансованої ліквідності на основі вживання тактичного методу побудови структури активів і пасивів за сумами і строками. Управління поточною ліквідністю спирається на оперативний аналіз відповідності структури

активів і пасивів за термінами погашення (аналіз ризику незбалансованої ліквідності або аналіз «розриву ліквідності»). Доцільним при управлінні і аналізі ризику незбалансованої ліквідності є застосування методу структури активів і пасивів за строками погашення і побудови таблиці «розриву». При поточному управлінні, аналіз ризику незбалансованої ліквідності за таблицею «розриву ліквідності» необхідний для вирішенні двох стратегічних завдань: оцінки впливу виконаних за день операцій на рівень ліквідності банку з врахуванням змін на зовнішньому фінансовому ринку; аналізу впливу на ризик ліквідності проведення крупних операцій. Суть цього методу полягає в співставленні потоків надходження грошових коштів в банк і потоків їх виходу. Грошові потоки відображає таблиця «розриву ліквідності», в якій активи і пасиви банку розташовані за термінами погашення і вимогами.

2. З метою побудови ефективної стратегії управління ліквідністю, банкам запропоновано розширювати інструментарій аналізу, планування та регулювання ліквідності. Одним із таких інструментів, на наш погляд, повинен стати аналіз мікроринку клієнта банку та специфіки його діяльності на цьому ринку. Під мікроринком клієнта варто розуміти сукупність відносин конкретного клієнта банку з визначеним колом економічних агентів з приводу купівлі-продажу товарів і послуг та розподілу власного доходу. Тобто мікроринок клієнта банку – це середовище економічної діяльності клієнта. З метою забезпечення високої ефективності аналізу мікроринку клієнта та його діяльності на цьому ринку клієнтів банку поділено групи: фізичні та юридичні особи, а тих в свою чергу проранжирувано за рівнем заробітної плати та чисельністю працівників.

3. Сутність аналізу мікроринку клієнта полягає в детальній оцінці руху коштів клієнта на рахунку в банку (період і частота надходження/витрат), купівля/продаж продукції в торгових мережах, підприємствах, обмін валют тощо. Такого роду аналіз дасть змогу банкам більш точно передбачити витрачання коштів клієнта з його банківського рахунку і таким чином, передбачити відтік ліквідності з банку, а також зробити прогноз надходження коштів на рахунки банку. Окрім цього, банк зможе простежити рух коштів між своїми клієнтами та

причини і шляхи їх перелив на рахунки інших банків. Використання аналізу мікроринку клієнта є одним із варіантів підвищення ефективності управління ризиком ліквідності та стратегії управління ліквідністю банку.

4. Для підвищення ефективності управління ліквідністю банку запропоновано використовувати в практиці банківської діяльності cash management, тобто сукупність банківсько-бухгалтерських послуг, що надаються окремими банками (або їх об'єднаннями) корпоративній клієнтурі щодо управління її готівкою з метою оптимізації внутрішніх фінансових потоків і здійснення фірмового планування на предмет досягнення максимізації доходу.

5. Використання cash management та cash pooling дозволяє з одного боку здійснюється управління ліквідністю компанії, а з іншого управління ліквідністю банку, що підвищує ефективність управління ризиком ліквідності банку, оскільки банк має змогу оперувати не лише своїми коштами, а й коштами компанії. Основними перевагами цих інструментів для банку є те, що підвищується ефективність планування ліквідності, адже всі кошти компанії знаходяться на рахунку в одному конкретному банку, що дозволяє оцінити характер їх використання і тим самим передбачити рівень залишку коштів на рахунках; дозволяє більш ефективно оцінити фінансовий стан корпорації, що сприяє ефективній оцінці її кредитоспроможності та розробці шляхів мінімізації негативного впливу кризи крупних клієнтів на фінансову стійкість та ліквідність банку; спрощується аналіз мікроринку клієнта, оскільки практично всі трансакції з широким колом клієнтів корпорації проходять через рахунки одного банку.

ВИСНОВКИ

1. Комплексний підхід до дослідження сутності банківської ліквідності передбачає вивчення системи рівнів, які її визначають, а саме: ліквідність активів клієнтів банку, ліквідність активів банку, ліквідність балансу, ліквідність банку, ліквідність банківської системи, міжнародна банківська ліквідність, ліквідність фінансового ринку і ліквідність економіки.

2. У світовій банківській теорії і практиці прийнято виділяти три основні підходи до визначення ліквідності банку, які необхідно розглядати в сукупності: стаціонарна ліквідність (ліквідність як «запас»), поточна ліквідність (ліквідність як «потік») і перспективна ліквідність (ліквідність як «прогноз»). Більш оптимальним і наближеним до реальної дійсності є третій підхід, в рамках якого ліквідність характеризується як «прогноз». Використання цього методу оцінки ліквідності дозволяє визначати перспективну ліквідність банку.

3. Вивчення специфіки банківської ліквідності, її комплексного характеру, що відображає залежність як від основних структурних елементів так і від використання різних підходів до визначення банківської ліквідності, дозволило сформулювати сучасне визначення ліквідності банку. Ліквідність банку – це комплексне поняття, що відображає здатність банку без істотних втрат мобілізувати засоби в грошовій формі з метою створення умов для своєчасного і повного виконання своїх зобов'язань і вимог як за пасивними, так і за активними операціями в даний момент часу і в майбутньому.

4. До сьогоднішнього дня актуальною проблемою залишається методологічне розділення понять «ліквідності» і «платоспроможності» банку. У теорії банківської справи існують різні точки зору на трактування понять «ліквідності» і «платоспроможності», що викликає термінологічні і практичні складнощі їх використання. З метою розмежування суті цих понять автором використовуються основні критерії: суть поняття, мета, механізм реалізації, роль, специфіка впливу на грошові потоки банку, економічні нормативи. Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок, що ліквідність – це якісна характеристика, яка дозволяє розвиватися банку, що виконує своєчасно свої

фінансові зобов'язання (що зберігає платоспроможність), а також розширювати свої активні операції шляхом залученням нових зобов'язань. Платоспроможність, як здатність банку своєчасно і повністю виконувати свої грошові зобов'язання є властивістю банку, що відображає результат якості його внутрішньої діяльності.

5. Ризик ліквідності є одним з основних видів фінансового ризику, але він же є найменш вивченим і формалізованим в сучасній теорії управління ризиками. Важливість оцінки ризику ліквідності і управління ним останніми роками значно зростає. Це обумовлено процесом глобалізації світової економіки, яка відкрила перед учасниками фінансових ринків нові інвестиційні можливості. Існує два різних по суті поняття ризику ліквідності: ризик ліквідності ринку і ризик ліквідності банку.

6. Управління ліквідністю банку передбачає мінімізацію існуючої ризику ліквідності і повинно ґрунтуватися на виробленій раніше стратегії, орієнтованій на пріоритетні завдання розвитку банку, його внутрішні можливості і ті або інші прогнози розвитку фінансових ринків і загальноекономічної ситуації. При розробці стратегії управління ліквідністю банку необхідно використовувати теоретичні основи управління ліквідністю. Основні теорії управління ліквідністю, а саме: теорія комерційних позик, теорія переміщення, теорія єдиного резервного фонду, теорія очікуваних доходів і теорія управління пасивами визначають зміст основних стратегій управління ліквідністю: стратегії управління активами, стратегії управління пасивами і стратегії управління активами і пасивами.

7. Проаналізувавши емпіричні дані значень нормативів ліквідності в цілому по системі банків зроблено висновок про відсутність існування різких змін значень даних нормативів, навіть у періоди загострення фінансової кризи. Тобто, можна стверджувати, що законодавчо встановлені нормативи, які регулюють діяльність окремих банків, на рівні банківської системи, не можуть виступати індикаторами коливань рівня ліквідності. Проте, дані інструменти банківського нагляду можуть використовуватись Національним банком України поряд з іншими інструментами грошово-кредитної політики для регулювання ліквідності банківської системи.

8. Для більш оперативного аналізу банківської ліквідності здійснено моніторинг стану залишків на кореспондентських рахунках банків в Національному банку. Аналізуючи динаміку коштів банків на коррахунку в НБУ можна припустити існування певного природного рівня залишків на кореспондентських рахунках банківської системи, який майже не залежить від обсягів обов'язкових резервів. Цей природний рівень, з одного боку, формується через дії національного банку в межах його монетарної політики як відповідь системи на дію регулятора щодо стерилізації або ін'єкції ліквідності, а з іншого – як прояв стійкості системи, яка прагне повернутись до стаціонарного стану після зовнішніх шоків.

9. Оцінюючи вплив регулятивних заходів НБУ на рівень ліквідності банківської системи зроблено висновок, що жорстка монетарна політика негативно впливає не тільки на фінансовий сектор, стримуючи розвиток банківської системи, а й на реальний сектор економіки. Неспроможність підприємств користуватись кредитними ресурсами, що надають банки, через їх обмеженість та високі процентні ставки, а також зменшення доходів через дію дефляції, негативним чином відбивається на економічному розвитку. Підтвердженням цього може слугувати індекс промислового виробництва, який у 2012 р. мав стійку тенденцію до зниження з 102% у січні до 98,5% у листопаді.

10. Визначено неавтономні та автономні фактори впливу на ліквідність банківської системи України. Так, серед неавтономних (залежних від дій національного банку) чинників впливу на ліквідність банківської системи, можна також виділити сальдо валютних інтервенцій НБУ та використання кредитів рефінансування. До автономних факторів слід віднести повільне зростання депозитів в комерційних банках.

11. Здійснено аналіз структури та динаміки депозитної бази вітчизняних банків, який показав, що саме депозитні ресурси, на сьогоднішній день, є основним джерелом поповнення ліквідності вітчизняних комерційних банків. Однак депозитна база комерційних України є короткостроковою та майже половину коштів номіновано в іноземній валюті, більше того, більша частина

деPOSITIV припадає на фізичних осіб, які схильні до панічних настроїв та швидкого і непередбачуваного вилучення депозитів в наслідок будь-якої нестабільності соціально-політичної ситуації в країні. Таким чином з метою мінімізації ризику ліквідності пов'язаного з короткостроковістю, нестабільністю та доларизацією депозитної бази банків, НБУ та комерційним банкам необхідно диверсифікувати джерела поповнення ліквідності та підвищувати довіру до банків збоку населення.

12. Проаналізувавши систему управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» може вважати, що дана система наближена до системи управління ліквідністю за ситуаційним підходом, оскільки під час кризи ліквідності створюються робочі групи, які за своїм призначенням є аналогічними запропонованим ситуаційним центрам у першому розділі дипломної роботи; впроваджений розрахунок попереджувальних індикаторів кризи, які допомагають оцінювати ринок та внутрішні параметри переходу до конкретних фаз управління ліквідністю під час дії надзвичайних обставин; розроблені такі інструменти управління ліквідністю як стрес-тестування короткострокової ліквідності та прогнозування платіжної позиції банку, запроваджені такі внутрішні нормативні документи як Політика банку з управління ліквідністю під час надзвичайних обставин та План фінансування банку.

13. Стратегія досягнення збалансованої ліквідності банку повинна включати управління ризиком незбалансованої ліквідності на основі вживання тактичного методу побудови структури активів і пасивів за сумами і строками. Управління поточною ліквідністю спирається на оперативний аналіз відповідності структури активів і пасивів за термінами погашення (аналіз ризику незбалансованої ліквідності або аналіз «розриву ліквідності»). Доцільним при управлінні і аналізі ризику незбалансованої ліквідності є застосування методу структури активів і пасивів за строками погашення і побудови таблиці «розриву». При поточному управлінні, аналіз ризику незбалансованої ліквідності за таблицею «розриву ліквідності» необхідний для вирішенні двох стратегічних завдань: оцінки впливу виконаних за день операцій на рівень ліквідності банку з врахуванням змін на

зовнішньому фінансовому ринку; аналізу впливу на ризик ліквідності проведення крупних операцій. Суть цього методу полягає в співставленні потоків надходження грошових коштів в банк і потоків їх виходу. Грошові потоки відображає таблиця «розриву ліквідності», в якій активи і пасиви банку розташовані за термінами погашення і вимогами.

14. З метою побудови ефективної стратегії управління ліквідністю, банкам запропоновано розширювати інструментарій аналізу, планування та регулювання ліквідності. Одним із таких інструментів, на наш погляд, повинен стати аналіз мікроринку клієнта банку та специфіки його діяльності на цьому ринку. Під мікроринком клієнта варто розуміти сукупність відносин конкретного клієнта банку з визначеним колом економічних агентів з приводу купівлі-продажу товарів і послуг та розподілу власного доходу. Тобто мікроринок клієнта банку – це середовище економічної діяльності клієнта. З метою забезпечення високої ефективності аналізу мікроринку клієнта та його діяльності на цьому ринку клієнтів банку поділено групи: фізичні та юридичні особи, а тих в свою чергу проранжирувано за рівнем заробітної плати та чисельністю працівників.

15. Сутність аналізу мікроринку клієнта полягає в детальній оцінці руху коштів клієнта на рахунку в банку (період і частота надходження/витрат), купівля/продаж продукції в торгових мережах, підприємствах, обмін валют тощо. Такого роду аналіз дасть змогу банкам більш точно передбачити витрачання коштів клієнта з його банківського рахунку і таким чином, передбачити відтік ліквідності з банку, а також зробити прогноз надходження коштів на рахунки банку. Окрім цього, банк зможе простежити рух коштів між своїми клієнтами та причини і шляхи їх перелив на рахунки інших банків. Використання аналізу мікроринку клієнта є одним із варіантів підвищення ефективності управління ризиком ліквідності та стратегії управління ліквідністю банку.

16. Для підвищення ефективності управління ліквідністю банку запропоновано використовувати в практиці банківської діяльності cash management, тобто сукупність банківсько-бухгалтерських послуг, що надаються окремими банками (або їх об'єднаннями) корпоративній клієнтурі щодо

управлінню її готівкою з метою оптимізації внутрішніх фінансових потоків і здійснення фірмового планування на предмет досягнення максимізації доходу.

17. Використання cash management та cash pooling дозволяє з одного боку здійснюється управління ліквідністю компанії, а з іншого управління ліквідністю банку, що підвищує ефективність управління ризиком ліквідності банку, оскільки банк має змогу оперувати не лише своїми коштами, а й коштами компанії. Основними перевагами цих інструментів для банку є те, що підвищується ефективність планування ліквідності, адже всі кошти компанії знаходяться на рахунку в одному конкретному банку, що дозволяє оцінити характер їх використання і тим самим передбачити рівень залишку коштів на рахунках; дозволяє більш ефективно оцінити фінансовий стан корпорації, що сприяє ефективній оцінці її кредитоспроможності та розробці шляхів мінімізації негативного впливу кризи крупних клієнтів на фінансову стійкість та ліквідність банку; спрощується аналіз мікроринку клієнта, оскільки практично всі трансакції з широким колом клієнтів корпорації проходять через рахунки одного банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акимов О.И. Ликвидность под. надзором: нове инициативы Базельского комитета [Текст] / О.И. Акимов // Банковское дело. – 2010. – № 8. – С. 40–44.
2. Алексеев М.Ю. Проблемы развития российской банковской системы в кризисный период / М. Ю.Алексеев // Банковское дело. – 2009. – № 5. – С. 5-11.
3. Аналіз банківської діяльності : підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А.М. Герасимовича [Текст]. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.
4. Аналітичні огляди НРА «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>.
5. Бабанов В.В. Новый подход к управлению ликвидностью [Текст] / В.В. Бабанов, В.А. Шемпелев // Банковское дело. – 2011. – № 3. – С. 7–12.
6. Банковское дело: /Под ред. О.И. Лаврушина. – М: Финансы и статистика, 2007. – 576 с.
7. Банковское дело: справочное пособие / Под общей редакцией Бабицовой Ю.А. – М.: Экономика, 1994. – 397 с.
8. Бойко Н.А. Факторы, влияющие на ликвидность и платежеспособность банка в условиях кризиса [Текст] / Н. А. Бойко, О. Н. Колодизев // БизнесИнформ. – 2011. – №2. – С. 15-17.
9. Большая советская энциклопедия. М.: Советская энциклопедия, 1973. – 1305 с.
10. Бюлетень Національного банку України (електронне видання) Жовтень 2012 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72653>.
11. Вітлінський В.В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. – 2008. - №6. – с. 21-26.
12. Вожжов С.П. Экономическая сущность ликвидности банка и ее адекватность системе регулирования [Текст] / С. П. Вожжов, Е. С. Злагодух // Економіка і фінанси. – 2010. – № 109. – С.12-19.

13. Волик Н., Димченко, М. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків [Текст] / Н. Волик, М. Димченко, // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво . – 2011. – № 1. – С. 162-166.
14. Волкова В.В. Управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку [Текст] / В.В. Волкова., Н.І. Волкова, О.М. Чорна // Регіональна економіка. – 2011. – №6.- с. 56-63.
15. Галицька Е., Висоцька Л. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків // Банківська справа. – 2012. – №2. – С. 16-23.
16. Герасимович А.М. Коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу банку [Текст] / А. М. Герасимович // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. – 2011. – № 1. – С. 17–21.
17. Горбачев, С.К. Оценка риска потери ликвидности в зарубежной банковской практике [Текст] / С.К. Горбачев // Банковские услуги. – 2008. – № 2. – С. 21-27.
18. Граділь А. Підвищення рівня ліквідності комерційного банку шляхом управління залишками грошових коштів на рахунках клієнтів // Банківська справа. – 2011. – №1. – С. 11-18.
19. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки: монографія. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 512 с.
20. Довгаль Ю.С., Гребінь О.М. Оцінка ефективності управління ліквідністю на рівні комерційного банку [Текст] // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 1. – С.34-39.
21. Доденко Д.А. Современные возможности КЭШа // Финансист. 2007. – № 6. – С. 23-28.
22. Долгальова, М.О. Дослідження стратегічного управління ліквідністю комерційного банку [Електронний ресурс] / М.О. Долгальова, О.В. Шестакова // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

23. Економічна енциклопедія: в 3-х томах, Т.2. - К.: видавничий центр "Академія", 2001. – 848с. 58
24. Загорій, Г.В. Управління ліквідністю комерційного банку: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 [Електронний ресурс] / Г.В. Загорій; Одеський держ. економічний ун-т. – О., 2005. – 19 с.
25. Зварыкина Е. Б. Внедрение банковских инновационных технологий // Банковские услуги. – 2010, - №. 6. – С. 16-21.
26. Иванов А. Н. Банковские услуги: российский и зарубежный опыт. - М.: Финансы и статистика. – 2010. – 235 с.
27. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затв. постановою Правління НБУ №368 від 28.08.2001 р.
28. Клементьев, А. Управление ликвидностью: когда не знаем с несомненностью, но знаем с достоверностью [Текст] / А. Клементьев // Финансовые риски – 2010. – № 18. – С. 23-26.
29. Коваленко, В.В. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи [Текст] / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, Ж. В. Трояник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 17: збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 159-167.
30. Козьмук, О. Ліквідність банку як фактор забезпечення фінансової стійкості [Текст] / О. Козьмук // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1. – С. 123-125.
31. Короткострокові та структурні ліміти ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 02 квітня 2011 р. № 8. Режим доступу: <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/564.doc>.
32. Краснов С. Ліквідність банків України та їхня кредитна політика в умовах переходу до ринкової економіки / С. Краснов // Банківська справа. – 2000. – №5. – С.28-34.
33. Крилова, В. Складові процесу управління ліквідністю банку [Текст] / В. Крилова, Р. Набок // Вісник Національного банку України. – 2008. – №6. – С. 24-29.

34. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду [Електронний ресурс] / Дослідницькі матеріали. Офіційний сайт Національного банку України // Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/research.htm>.

35. Любцов А. Расчетный центр корпорации: создание и развитие технологической новации банков / А.В. Любцов // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. – 2009. – № 5. – С. 55-62.

36. Мапування ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 12 квітня 2009 р. № 5. Режим доступу : <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/256.doc>.

37. Маркова О.М., Сахарова Л.С., Сидоров В.Н. Коммерческие банки и их операции [Текст]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 302 с.

38. Марущак М.В. Управління ліквідністю в банках України: стратегічний та операційний рівень / М.В. Марущак // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

39. Марущак, М.В. Управління ліквідністю як складова конкурентоспроможності банку: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.08 [Електронний ресурс] / М.В. Марущак; Акад. фін. упр. – К., 2009. – 20 с.

40. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”: затв. постановою Правління НБУ №104 від 15.03.2004 р.

41. Мещеряков, А.А. Фінансовий менеджмент у банках [Текст]: Навчальний посібник / А.А. Мещеряков, Л.В. Лисяк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208с.

42. Миллер Р.Л., Ван-хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело: пер. с англ. –М.: ИНФРА, 2000. – 328 с.

43. Михайлюк Р. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків [Текст] / Р. Михайлюк, В. Рудан // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14–15. – С. 149–165.

44. Міщенко, В. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання. [Текст] / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 1. – С. 34-41.

45. Міщенко, В. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу [Текст] / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 6-9.

46. Молчанов, О. В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків [Текст] / О. В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 10. – С. 48-51.

47. Невелика Е.В. Банковская ликвидность: сущность и организация эффективного управления: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.10/СГСЭУ. – Саратов, 2000, 23с.

48. Основные направления деятельности коммерческих банков // Финансы, денежное обращение и кредит.: Учеб./под ред. В.К. Сенчагова. А.И. Архипова. – М., 2000. – 388с.

49. Основы банковского дела / под ред. А.Н. Мороза. – К: Лібра, 1994. – 330 с.

50. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

51. Очерки теории денег и кредита / под ред. Трахтенберга И.А. - М.: Гос. издательство, 1930. – 232 с.

52. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 228с.

53. План дій на випадок надзвичайних обставин ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 17 квітня 2010 р. № 9. Режим доступу: <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/436.doc>.

54. План фінансування ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс]: положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 16 квітня 2010 р. № 12. Режим доступу : <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/263.doc>.

55. Показники фінансового ринку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/allinfo>.

56. Політика управління ліквідністю ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 25 березня 2011 р. № 6. Режим доступу : <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/560.doc>.

57. Положення про застосування Національним Банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: затв. постановою Правління НБУ №369 від 28.09.2001 р.

58. Положення про порядок визначення та формування обов'язкових резервів для банків України: затв. постановою Правління НБУ №172 від 21.04.2004 р.

59. Положення про регулювання Національним Банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій: затв. постановою Правління НБУ №584 від 24.12.2003 р.

60. Поморина, М.А. О некоторых подходах к управлению банковской ликвидностью [Текст] / Поморина М. А. // Банковское дело. – 2001. – №9. – С. 5-11.

61. Пономарев В. А. Государственно-монополистическое регулирование деятельности банков: границы и противоречия. - М.: Финансы и статистика, 1987. – 166 с.

62. Постанова Правління Національного банку України №259 від 30.04.2009 р. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09>.

63. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 07.12.2000 №2121-III: Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf.

64. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, У.Б. Стародубцева. – 3-е изд., испр. – М.: ИНФРА – М., 2000. – 478 с.

65. Ребрик, Ю. С. Проблема трактування категорій «ліквідність» і «платоспроможність» у банківській діяльності [Текст] / Ю. С. Ребрик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – Вип. 28. – С. 93-99.
66. Рид Э., Коттер Р. Коммерческие банки. – М.: Прогресс, 1983. – 500 с.
67. Рудненко Т. Проблеми корпоративного управління в діяльності комерційних банків // Цінні папери України. – 2012. - №8. – С. 34-41. 108.
68. Рябініна, Л. Ліквідність банківської системи та роль НБУ в її підтримці [Текст] / Л. Рябініна // Банківська справа. – 2010. – № 2-3. – С. 51-59.
69. Рябініна, Л. Ліквідність та платоспроможність комерційного банку, їх взаємозв'язок та відмінності [Текст] / Л. Рябініна // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 72-84.
70. Рябіченко, Д. О. Ліквідність банків в сучасних умовах: макроекономічний огляд [Текст] / Д. О. Рябіченко, Г. Ю. Калюжна // Молодіжний науковий вісник УАБС. – 2012. – № 1. – С. 96-109.
71. Серпенінова Ю. С. Чинники, що впливають на ліквідність банку [Текст] / Ю. С. Серпенінова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє : збірник наукових праць / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми, 2009. – С. 354-359.
72. Синиченко К. Г. Методи управління ліквідністю [Текст] / К. Г. Синюченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10 – С. 16-21.
73. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки-мл. ; пер. с англ. А. Левинзон. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.
74. Слащев И.Ю. Денежный поток: сущность, концепции, типологии / И.Ю. Слащев, Г.И. Хотинская // Вестник МГУС. Серия «Экономика». 2008. – № 2. – С.38-43.
75. Сомик А. Ліквідність банківської системи України: структура, аналіз чинників і напрями підвищення ефективності регулювання/ А.В. Сомик // Вісник Університету банківської справи Національного банку України – 2008. - №3 – С. 68-72.

76. Степанченко, К. І. Управління ліквідністю як обов'язкова умова платоспроможності банку [Текст] / К. І. Степанченко, В. Ф. Колесніченко // «Управління розвитком». – 2010. – № 16 (92). – С. 12-15.

77. Стрес-тестування короткострокової ліквідності ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 03 квітня 2010 р. № 10. Режим доступу: <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/473.doc>.

78. Терешкова Г.Е. Управление доходностью и ликвидностью коммерческого банка: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.10. – СПб, 1998, 19 с.

79. Трофимов Г., Трофимов А. Словарь финансово-экономических терминов и определений [Текст]. – Пермь: ИВЭСЭП, 2012. – 768 с.

80. Фаррахов, И.В. Риск ликвидности. Количественная оценка [Текст] / Фаррахов И.В.// Аналитический банковский журнал. – 2006. – № 6.– С.76-82.

81. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку [Текст]: монографія / [І. М. Бурденко, Є. Є. Дмитрієв, Ю. С. Ребрик, Ю. С. Серпенінова]; за заг. ред. Ю. С. Серпенінової. – Суми : Університетська книга, 2011. – 136 с.

82. Червінська, О. С. Управління банківською ліквідністю як метод фінансового менеджменту [Текст] / О. С. Червінська, М. Р. Мокринська, П.В.Матвіїв // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – №19.2 – С. 165-169.

83. Щибиволок З. Аналіз ліквідності банку // Банківська справа. – 2010. – №5. – С. 47-55.

84. Allman-Ward M., Sagner J. Essentials of Managing Corporate Cash. – John Wiley&Sons, Inc, 2003.

85. Bangia A., Diebold F.X., Schuermann T., Stroughair J.D. Modeling liquidity risk with implications for traditional market risk measurement and management//Risk. 2009. No. 12. P. 68-73.

86. Banking Banana Skins 2012: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/banking-capital-markets/banana-skins/index.jhtml>.

87. BraggS. M. Corporate cash management. – Accounting Tools, John Wiley&Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, USA, 2012.

88. Bragg S. M. Treasury management: the Practitioner's Guide. – John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, USA, 2010.

89. How should we design deep and liquid markets? The case of government securities. Bank for International Settlements, Committee on the Global Financial System, 2009, October.

90. International capital markets: Developments, prospects, and key policy issues. Annex V.: “Globalization of finance and financial risks”. International Monetary Fund, 2008, September.

91. Market liquidity: Research findings and selected policy implications. Report of a study group established by the Committee on the Global Financial System of the central banks of the Group of ten countries. Bank for International Settlements, 2009, May.